



<i>Rodzaj dokumentu:</i>	Sprawozdanie za rok 2024
<i>Egzamin:</i>	Egzamin maturalny
<i>Przedmiot:</i>	Język polski
<i>Poziom:</i>	Poziom podstawowy Poziom rozszerzony
<i>Terminy egzaminów:</i>	7 maja 2024 r. – poziom podstawowy 20 maja 2024 r. – poziom rozszerzony
<i>Data publikacji dokumentu:</i>	20 września 2024 r.

Opracowanie

Agnieszka Romerowicz (Centralna Komisja Egzaminacyjna)
dr Iwona Łapińska (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Gdańsku)
dr Romana Patyk (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie)
Zbigniew Kosiński (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży)
Grzegorz Sawa (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Warszawie)

Redakcja

dr Wioletta Kozak (Centralna Komisja Egzaminacyjna)

Opracowanie techniczne

Andrzej Kaptur (Centralna Komisja Egzaminacyjna)

Współpraca

Beata Dobrosielska (Centralna Komisja Egzaminacyjna)
Agata Wiśniewska (Centralna Komisja Egzaminacyjna)
Pracownie ds. Analiz Wyników Egzaminacyjnych okręgowych komisji egzaminacyjnych

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Warszawie

ul. Józefa Bema 87, 01-233 Warszawa

tel. 22 457 03 35

e-mail: info@oke.waw.pl

www.oke.waw.pl

Spis treści

Poziom podstawowy.....	4
Opis arkusza maturalnego	4
Dane dotyczące populacji zdających	4
Przebieg egzaminu	5
Podstawowe dane statystyczne	7
Poziom rozszerzony	17
Opis arkusza maturalnego	17
Dane dotyczące populacji zdających	18
Przebieg egzaminu	19
Podstawowe dane statystyczne	20
Komentarz	26
Wnioski i rekomendacje	99

Poziom podstawowy. Opis arkusza egzaminu maturalnego

W roku szkolnym 2023/2024 egzamin maturalny z języka polskiego został przeprowadzony na podstawie wymagań egzaminacyjnych określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 10 czerwca 2022 r.¹

Egzamin z języka polskiego na poziomie podstawowym polegał na rozwiązaniu dwóch arkuszy.

Arkusz pierwszy zawierał dwie części: test *Język polski w użyciu* i test historycznoliteracki. Zadania w teście *Język polski w użyciu* sprawdzały umiejętności odczytywania, porównywania, analizowania, syntetyzowania i uogólniania problematyki dwóch tekstów literackich, a także umiejętności z zakresu kształcenia językowego i tworzenia wypowiedzi. Zadania w teście historycznoliterackim sprawdzały poziom opanowania przez uczniów umiejętności określonych w obszarze I. *Kompetencje literackie i kulturowe* (zwłaszcza znajomość zagadnień z historii literatury i rozumienia procesów w niej zachodzących). Na egzaminie należało również napisać wypracowanie stanowiące wypowiedź argumentacyjną.

Zadania w teście *Język polski w użyciu* dotyczyły tekstów: *Zarządzanie czasem* Richarda Lueckego oraz *Masz wrażenie, że czas płynie za szybko?* Hanny Gadomskiej. Test zawierał 6 zadań: 2 zadanie zamknięte typu prawda-falsz oraz 4 zadania otwarte krótkiej odpowiedzi, w tym zadanie wymagające zredagowania notatki syntetyzującej na podstawie dwóch tekstów.

Na test historycznoliteracki składało się 10 zadań: 2 zadania zamknięte (typu prawda-falsz), 1 zadanie z częścią zamkniętą (zadaniem typu prawda-falsz) i częścią otwartą oraz 7 zadań otwartych krótkiej odpowiedzi. Wszystkie zadania zawierały wyposażenie – najczęściej był to fragment utworu literackiego, lecz także fragment tekstu nieliterackiego albo tekst ikoniczny.

W drugim arkuszu egzaminacyjnym zamieszczono dwa tematy wypracowania, tj.:

- **Temat 1. Bunt i jego konsekwencje dla człowieka.**
- **Temat 2. Jak relacja z drugą osobą kształtuje człowieka?**

Zdający wybierał i realizował jeden z tematów w dowolnej formie wypowiedzi, pod warunkiem że była to wypowiedź argumentacyjna. Realizacja każdego tematu wymagała od zdającego odwołania się w wypracowaniu do:

- lektury obowiązkowej – wybranej spośród lektur zamieszczonych w arkuszu egzaminacyjnym
- innego utworu literackiego – mógł to być również utwór poetycki
- wybranych kontekstów.

Praca zdającego powinna liczyć co najmniej 300 wyrazów.

Za rozwiązanie wszystkich zadań w obu arkuszach można było uzyskać 60 punktów: 25 punktów za część testową (test *Język polski w użyciu* – 10 punktów, test historycznoliteracki – 15 punktów) oraz 35 punktów za wypracowanie.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 10 czerwca 2022 r. w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 (Dz.U. poz. 1246).

Poziom podstawowy. Dane dotyczące populacji zdających

TABELA 1. ZDAJĄCY ROZWIĄZUJĄCY ZADANIA W ARKUSZU STANDARDOWYM*

Liczba zdających (Formuła 2023)		41782
Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym	ze szkół na wsi	1369
	ze szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców	6686
	ze szkół w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	10426
	ze szkół w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców	23301
	ze szkół publicznych	34468
	ze szkół niepublicznych	7314
	kobiety	22056
	mężczyźni	19726
	bez dysleksji rozwojowej	35635
	z dysleksją rozwojową	6147
Obywatele Ukrainy²		37

* Dane w tabeli dotyczą tegorocznych absolwentów.

Z egzaminu zwolniono 25 osób – laureatów i finalistów Olimpiady Literatury i Języka Polskiego.

TABELA 2. ZDAJĄCY ROZWIĄZUJĄCY ZADANIA W ARKUSZACH DOSTOSOWANYCH

Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych	z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera	955
	słabowidzący	55
	niewidomi	6
	słabosłyszący	80
	niesłyszący	39
	z niepełnosprawnością ruchową spowodowaną mózgowym porażeniem dziecięcym	15
	z zaburzeniem widzenia barw	17
	Ogółem	1167

² Dz.U. z 2024 r. poz. 167, z późn. zm.

Poziom podstawowy. Przebieg egzaminu

TABELA 3. INFORMACJE DOTYCZĄCE PRZEBIEGU EGZAMINU

Termin egzaminu			7 maja 2024
Czas trwania egzaminu dla arkusza standardowego			240 minut
Liczba szkół			694
Liczba zespołów egzaminatorów*			40
Liczba egzaminatorów*			767
Liczba obserwatorów ³ (§ 8 ust. 1)			63
Liczba unieważnień ⁴	art. 44zzv pkt 1	stwierdzenia niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	4
	art. 44zzv pkt 2	wniesienia lub korzystania przez zdającego w sali egzaminacyjnej z urządzenia telekomunikacyjnego	6
	art. 44zzv pkt 3	zakłócenia przez zdającego prawidłowego przebiegu egzaminu	0
	art. 44zzw ust. 1	stwierdzenia podczas sprawdzania pracy niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzy ust. 7	stwierdzenie naruszenia przepisów dotyczących przeprowadzenia egzaminu maturalnego	0
	art. 44zzy ust. 10	niemożność ustalenia wyniku (np. zaginięcie karty odpowiedzi)	0
Liczba wglądów ⁴ (art. 44zzz)			1828

*Dane dotyczą obu poziomów egzaminu (podstawowego i rozszerzonego) łącznie.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie egzaminu maturalnego (Dz.U. poz. z 2024 poz. 302).

⁴ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2024 r. poz. 750).

Poziom podstawowy. Podstawowe dane statystyczne

Wyniki zdających

WYKRES 1. ROZKŁAD WYNIKÓW ZDAJĄCYCH

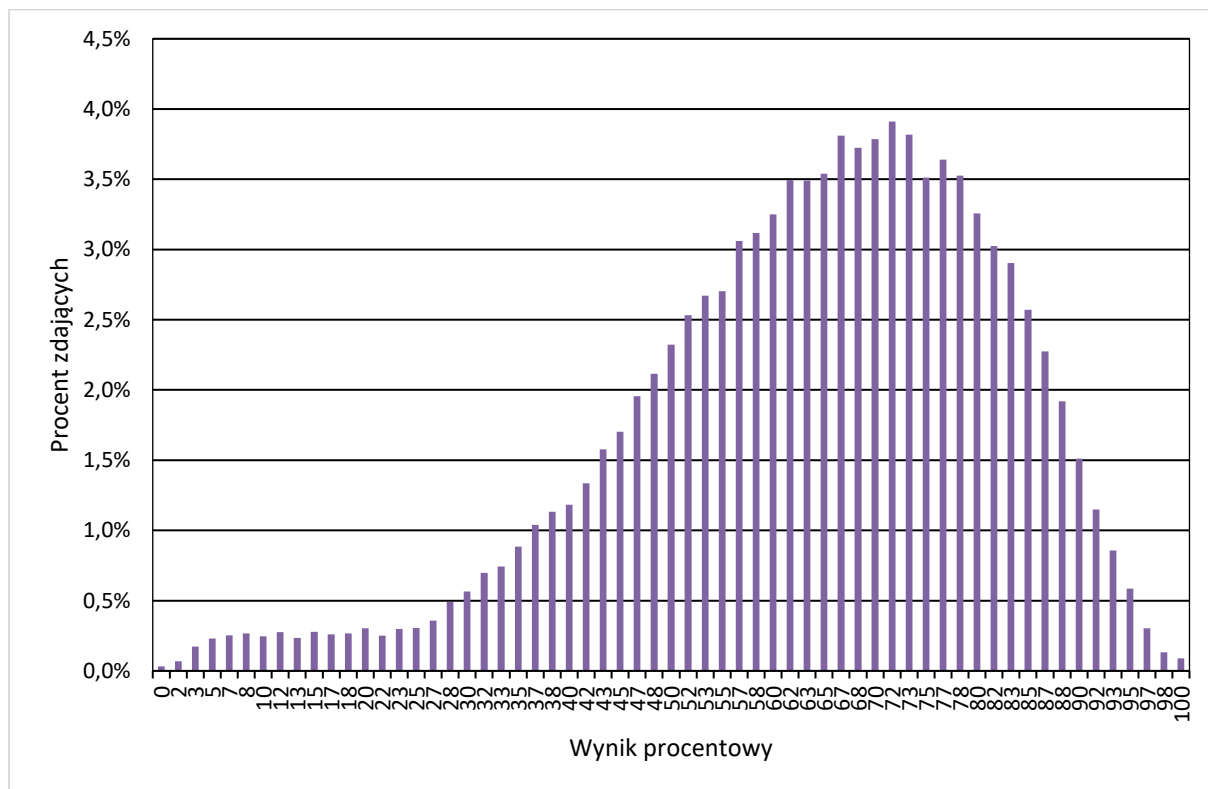


TABELA 4. WYNIKI ZDAJĄCYCH – PARAMETRY STATYSTYCZNE*

Zdający	Liczba zdających	Minimum (%)	Maksimum (%)	Mediana (%)	Modalna (%)	Średnia (%)	Odchylenie standardowe (%)	Odsetek sukcesów** (%)
Ogółem Formuła 2023	41782	0	100	67	72	64	18	95
w tym:								
z liceów ogólnokształcących	29393	0	100	70	72	67	17	96
z techników	12221	0	98	58	58	56	17	93
z branżowych szkół II stopnia	168	2	78	33	5	32	18	58
Obywatele Ukrainy	37	2	83	45	43	48	21	84

* Dane dotyczą tegorocznych absolwentów. Parametry statystyczne są podane dla grup liczących 30 lub więcej zdających.

** Dane dotyczą tegorocznych absolwentów, którzy przystąpili do wszystkich egzaminów obowiązkowych.

Poziom wykonania zadań

TABELA 5. POZIOM WYKONANIA ZADAŃ

Wymagania egzaminacyjne 2024			
Nr zad.	Wymagania ogólne	Wymagania szczegółowe	Poziom wykonania zadania (%)
Część 1. Test Język polski w użyciu			
1.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów [...]; 3) [...] odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte [...]. SP I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 3) wyszukuje w tekście potrzebne informacje [...]; 5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte).	78
2.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. II. Kształcenie językowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów [...]; 3) [...] odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte [...]. SP I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 3) wyszukuje w tekście potrzebne informacje [...]; 5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte). II. Kształcenie językowe. 3. Komunikacja językowa i kultura języka. Zdający: 2) rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi ([...] paradoksy) [...].	77
3.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów [...]; 3) [...] odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte [...]. SP I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 3) wyszukuje w tekście potrzebne informacje [...]; 5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte).	83
4.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów [...]; 3) [...] odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte [...]. SP I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 3) wyszukuje w tekście potrzebne informacje [...];	66

		5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte); 7) wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście [...].	
5.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. II. Kształcenie językowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 3) [...] rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach [...]. II. Kształcenie językowe. 1. Gramatyka języka polskiego. Zdający: 2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych. 3. Komunikacja językowa i kultura języka. Zdający: 1) rozpoznaje [...] funkcje tekstu ([...] impresywną [...]). SP II. Kształcenie językowe. 1. Gramatyka języka polskiego. Zdający: 10) rozpoznaje w tekście zdania [...] złożone [...].	52
6.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. II. Kształcenie językowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 1) przetwarza [...] informacje z tekstów [...]; 3) [...] odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte [...]. SP I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 3) wyszukuje w tekście potrzebne informacje [...]. 4) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych; 5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte). 1. Gramatyka języka polskiego. Zdający: 1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w [...] tworzeniu własnych wypowiedzi. 4. Ortografia i interpunkcja. Zdający: 1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji [...]. 2. Mówienie i pisanie. Zdający: 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, za znajomością jej funkcji językowej [...]; 4) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: [...] notatka syntetyzująca.	46
Część 2. Test historycznoliteracki			
7.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...]. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.	74

8.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe. 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...]; 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, [...] określa cechy wspólne i różne.	76
9.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej [...].	57
10.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek [...] ze zjawiskami [...] estetycznymi [...]; 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: [...] sytuacji lirycznej [...].	42
11.1.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...]. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów [...] naukowych.	53
11.2.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: [...] hiperbolę [...]; określa ich funkcje. SP I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 11) rozpoznaje w tekście literackim: porównanie [...] i określa [...] [jego] funkcję.	67
12.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...]. 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki. SP 2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 11) interpretuje dzieła sztuki ([...] grafika [...]); 15) znajduje w tekstach współczesnej kultury [...] nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych.	62
13.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...].	76

14.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 5) interpretuje treści [...] symboliczne utworu literackiego; 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...].	78
15.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...]; 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, [...] określa cechy wspólne i różne.	53
16.	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów [...].	62

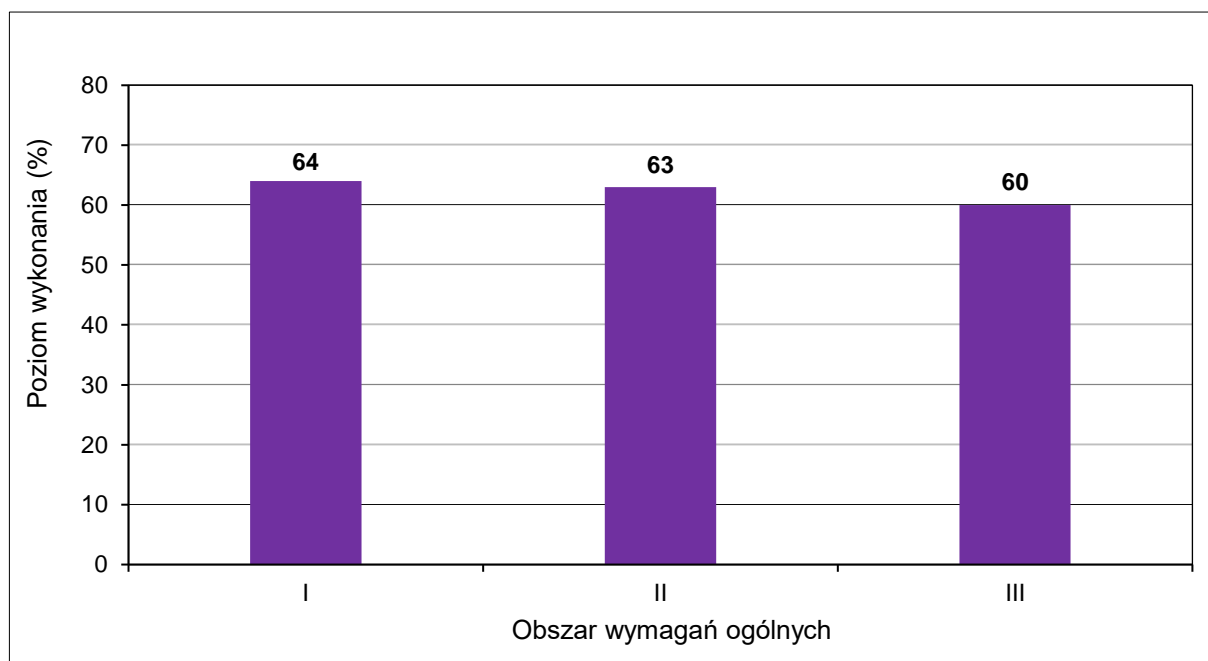
Część 3. Wypracowanie (Zadanie 17.)			
Wymagania egzaminacyjne 2024			
Kryterium	Wymagania ogólne	Wymagania szczegółowe	Poziom wykonania zadania (%)
Spełnienie formalnych warunków polecenia	I. Kształcenie literackie i kulturowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach [...]. 2. [...] Pisanie. Zdający: 4) tworzy [...] wypowiedź o charakterze argumentacyjnym.	99
Kompetencje literackie i kulturowe (w tym poziom argumentacji i poprawność rzeczowa)	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach [...]; 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową); 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego; 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter; 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter; 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji; 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje; 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;	65

Kompetencje literackie i kulturowe (w tym poziom argumentacji i poprawność rzeczowa)	<p>III. Tworzenie wypowiedzi.</p> <p>IV. Samokształcenie.</p>	<p>12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej [...];</p> <p>13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;</p> <p>14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;</p> <p>15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;</p> <p>16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.</p> <p>2. Odbiór tekstów kultury. Zdający:</p> <p>5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;</p> <p>6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.</p> <p>2. [...] Pisanie. Zdający:</p> <p>1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;</p> <p>2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;</p> <p>4) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym</p> <p>8) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, [...] przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu sformułowanych sądów.</p> <p>IV. Samokształcenie. Zdający:</p> <p>1) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach.</p>	
Struktura wypowiedzi	III. Tworzenie wypowiedzi.	<p>1. Elementy retoryki. Zdający:</p> <p>3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);</p> <p>6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach.</p> <p>2. [...] Pisanie. Zdający:</p> <p>2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;</p> <p>7) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu [...].</p>	70

Spójność wypowiedzi	III. Tworzenie wypowiedzi.	2. [...] Pisanie. Zdający: 4) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym; 8) [...] przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów.	74
Styl wypowiedzi	II. Kształcenie językowe.	2. Zróżnicowanie języka. Zdający: 2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania. 3. Komunikacja językowa i kultura języka. Zdający: 2) dba o jasność i precyzję komunikatu; 3) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej; 5) stosuje zasady etyki wypowiedzi [...]; 7) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach [...] pisemnych odpowiednie do sytuacji.	96
Zakres i poprawność środków językowych	II. Kształcenie językowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	1. Gramatyka języka polskiego. Zdający: 1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w [...] tworzeniu własnych wypowiedzi; 2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, [...] i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze; 3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych [...]; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi; 4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu [...]. 1. Elementy retoryki. Zdający: 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi [...] pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych. 2. [...] Pisanie. Zdający: 10) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.	48
Poprawność ortograficzna	II. Kształcenie językowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	4. Ortografia [...]. Zdający: 1) stosuje zasady ortografii [...]. 2. [...] Pisanie. Zdający: 10) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.	58

Poprawność interpunkcyjna	II. Kształcenie językowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	4. [...] Interpunkcja. Zdający: 1) stosuje zasady interpunkcji [...]; 2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu. 2. [...] Pisanie. Zdający: 10) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.	59
---------------------------	---	--	----

WYKRES 2. POZIOM WYKONANIA ZADAŃ W OBSZARZE WYMAGAŃ OGÓLNYCH



Poziom rozszerzony. Opis arkusza egzaminu maturalnego

W roku szkolnym 2023/2024 egzamin maturalny z języka polskiego został przeprowadzony na podstawie wymagań egzaminacyjnych określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r.⁴

Egzamin z języka polskiego na poziomie rozszerzonym polegał na napisaniu wypracowania na jeden z dwóch tematów zamieszczonych w arkuszu egzaminacyjnym:

Temat 1.

Synkretizm w literaturze i jego rola w utworach literackich.

W pracy odwołaj się do:

- lektury obowiązkowej – wybranej spośród lektur wymienionych na stronach 3 i 4 tego arkusza egzaminacyjnego
- innych utworów literackich z dwóch różnych epok
- wybranego kontekstu.

Temat 2.

Jak w utworach literackich kreowana jest przestrzeń i jaka jest funkcja takiej kreacji w danym utworze?

W pracy odwołaj się do:

- wybranego opowiadania z tomu *Sklepy cynamonowe* Brunona Schulza
- innych utworów literackich z dwóch różnych epok
- wybranego kontekstu.

Każdy temat wymagał napisania wypowiedzi argumentacyjnej, liczącej co najmniej 500 wyrazów. Za napisanie wypracowania można było uzyskać 35 punktów.

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 10 czerwca 2022 r. w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 (Dz.U. poz. 1246).

Poziom rozszerzony. Dane dotyczące populacji zdających

TABELA 1. ZDAJĄCY ROZWIĄZUJĄCY ZADANIA W ARKUSZU STANDARDOWYM*

Liczba zdających (Formuła 2023)		9063
Zdający rozwiązujący zadania w arkuszu standardowym	ze szkół na wsi	236
	ze szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców	1435
	ze szkół w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	2301
	ze szkół w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców	5091
	ze szkół publicznych	7408
	ze szkół niepublicznych	1655
	kobiety	7021
	mężczyźni	2042
	bez dysleksji rozwojowej	7885
	z dysleksją rozwojową	1178
Obywatele Ukrainy⁵		4

* Dane w tabeli dotyczą tegorocznych absolwentów.

Z egzaminu zwolniono 25 osób – laureatów i finalistów Olimpiady Literatury i Języka Polskiego.

TABELA 2. ZDAJĄCY ROZWIĄZUJĄCY ZADANIA W ARKUSZACH DOSTOSOWANYCH

Zdający rozwiązujący zadania w arkuszach dostosowanych	z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera	208
	słabowidzący	25
	niewidomi	4
	słabosłyszący	18
	niesłyszący	13
	z niepełnosprawnością ruchową spowodowaną mózgowym porażeniem dziecięcym	6
	z zaburzeniem widzenia barw	3
	Ogółem	277

⁵ Dz.U. z 2024 r. poz. 167, z późn. zm.

Poziom rozszerzony. Przebieg egzaminu

TABELA 3. INFORMACJE DOTYCZĄCE PRZEBIEGU EGZAMINU

Termin egzaminu		20 maja 2024	
Czas trwania egzaminu dla arkusza standardowego		210 minut	
Liczba szkół		595	
Liczba zespołów egzaminatorów*		40	
Liczba egzaminatorów*		767	
Liczba obserwatorów ⁶ (§ 8 ust. 1)		8	
Liczba unieważnień ⁷	art. 44zzv pkt 1	stwierdzenia niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	1
	art. 44zzv pkt 2	wniesienia lub korzystania przez zdającego w sali egzaminacyjnej z urządzenia telekomunikacyjnego	2
	art. 44zzv pkt 3	zakłócenia przez zdającego prawidłowego przebiegu egzaminu	0
	art. 44zzw ust. 1	stwierdzenia podczas sprawdzania pracy niesamodzielnego rozwiązywania zadań przez zdającego	0
	art. 44zzy ust. 7	stwierdzenie naruszenia przepisów dotyczących przeprowadzenia egzaminu maturalnego	0
	art. 44zzy ust. 10	niemożność ustalenia wyniku (np. zaginięcie karty odpowiedzi)	0
Liczba wglądów ⁷ (art. 44zzz)		811	

*Dane dotyczą obu poziomów egzaminu (podstawowego i rozszerzonego) łącznie.

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie egzaminu maturalnego (Dz.U. poz. z 2024 poz. 302).

⁷ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2024 r. poz. 750).

Poziom rozszerzony. Podstawowe dane statystyczne

Wyniki zdających

WYKRES 1. ROZKŁAD WYNIKÓW ZDAJĄCYCH

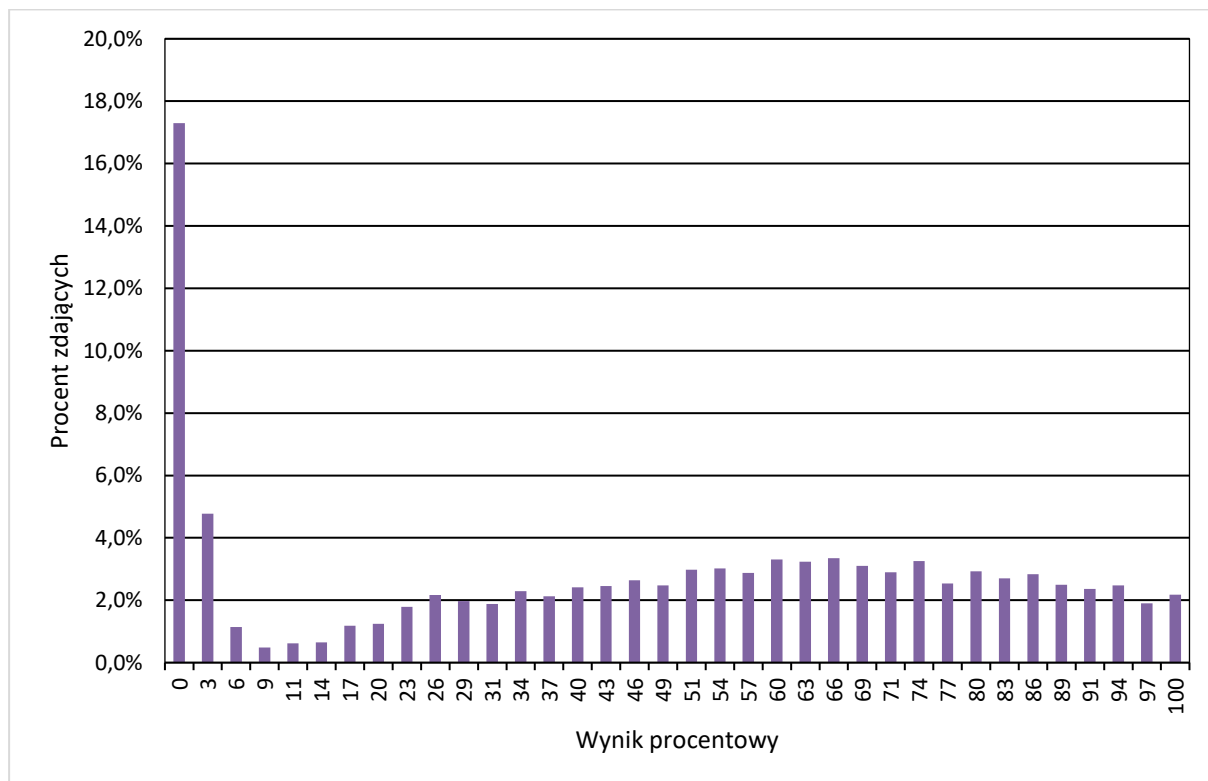


TABELA 4. WYNIKI ZDAJĄCYCH – PARAMETRY STATYSTYCZNE*

Zdający	Liczba zdających	Minimum (%)	Maksimum (%)	Mediana (%)	Modalna (%)	Średnia (%)	Odchylenie standardowe (%)
Ogółem Formuła 2023	9063	0	100	51	0	46	32
w tym:							
z liceów ogólnokształcących	7955	0	100	54	0	50	32
z techników	1082	0	100	9	0	23	27
z branżowych szkół II stopnia	26	0	29	0	0	3	7
Obywatele Ukrainy	4	86	100	88	86	90	7

* Dane dotyczą tegorocznych absolwentów. Parametry statystyczne są podane dla grup liczących 30 lub więcej zdających.

Poziom wykonania zadań

TABELA 5. POZIOM WYKONANIA ZADAŃ

Wymagania egzaminacyjne 2024			
Kryterium	Wymagania ogólne	Wymagania szczegółowe	Poziom wykonania zadania (%)
Spełnienie formalnych warunków polecenia	I. Kształcenie literackie i kulturowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach [...]. 2. [...] Pisanie. Zdający: 4) tworzy [...] wypowiedź o charakterze argumentacyjnym.	82
Kompetencje literackie i kulturowe (w tym poziom argumentacji i poprawność rzeczowa)	I. Kształcenie literackie i kulturowe.	1. Czytanie utworów literackich. Zdający: 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach [...]; 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową); 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne [...]; wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe; 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego; 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter; 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter; 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji; 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;	48

<p>Kompetencje literackie i kulturowe (w tym poziom argumentacji i poprawność rzeczowa)</p>	<p>II. Kształcenie językowe.</p>	<p>12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej [...]; 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne; 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej; 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny; 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.</p> <p>Poziom rozszerzony 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej; 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych; 3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje; 4) [...] rozpoznaje założenia programowe w utworach literackich różnych epok; 6) rozpoznaje w utworach literackich konwencje: baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną, postmodernistyczną; 7) określa przemiany konwencji i ich przenikanie się w utworach literackich; rozpoznaje odmiany synkretyzmu (rodzajowego, gatunkowego) oraz interpretuje jego znaczenie; 12) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.</p> <p>2. Odbiór tekstów kultury. Zdający: 5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki; 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.</p> <p>Poziom rozszerzony 3) rozpoznaje nawiązania do tradycji biblijnej i antycznej w kulturze współczesnej; 4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty; 6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach; 7) zna pojęcie syntezy sztuk, rozpoznaje jej cechy i ewolucję od romantyzmu do współczesności.</p> <p>2. Zróżnicowanie języka. Zdający: Poziom rozszerzony 3) rozpoznaje i charakteryzuje styl indywidualny (dzieła literackiego, autora) oraz styl typowy (gatunku literackiego, prądu literackiego, epoki) i wykorzystuje tę wiedzę w interpretacji utworu literackiego;</p>	
---	----------------------------------	---	--

	<p>II. Tworzenie wypowiedzi.</p> <p>IV. Samokształcenie.</p>	<p>4) określa rolę języka jako narzędzia wartościowania w tekstach literackich.</p> <p>1. Elementy retoryki. Zdający: Poziom rozszerzony 2) stosuje różne typy dowodzenia w wypowiedzi (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy).</p> <p>2. [...] Pisanie. Zdający: 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie; 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki; 4) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym 8) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, [...] przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów.</p> <p>IV. Samokształcenie. Zdający: 1) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach.</p>	
Struktura wypowiedzi	III. Tworzenie wypowiedzi.	<p>1. Elementy retoryki. Zdający: 3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa); 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach.</p> <p>2. [...] Pisanie. Zdający: 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki; 7) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu [...];</p>	61
Spójność wypowiedzi	III. Tworzenie wypowiedzi.	<p>2. [...] Pisanie. Zdający: 4) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym; 8) [...] przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów.</p>	60

Styl wypowiedzi	II. Kształcenie językowe.	<p>2. Zróżnicowanie języka. Zdający: 2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania.</p> <p>3. Komunikacja językowa i kultura języka. Zdający: 2) dba o jasność i precyzję komunikatu; 3) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej; 5) stosuje zasady etyki wypowiedzi [...]; 7) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach [...] pisemnych odpowiednie do sytuacji.</p>	75
Zakres i poprawność środków językowych	II. Kształcenie językowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	<p>1. Gramatyka języka polskiego. Zdający: 1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w [...] tworzeniu własnych wypowiedzi; 2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, [...] i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze; 3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych [...]; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi; 4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu [...].</p> <p>1. Elementy retoryki. Zdający: 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi [...] pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;</p> <p>2. [...] Pisanie. Zdający: 10) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.</p>	28
Poprawność ortograficzna	II. Kształcenie językowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	<p>4. Ortografia [...]. Zdający: 1) stosuje zasady ortografii [...].</p> <p>Poziom rozszerzony [...] stosuje podstawowe zasady pisowni polskiej [...] w zachowaniu poprawności zapisu wypowiedzi.</p> <p>2. [...] Pisanie. Zdający: 10) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.</p>	35

Poprawność interpunkcyjna	II. Kształcenie językowe. III. Tworzenie wypowiedzi.	4. [...] Interpunkcja. Zdający: 1) stosuje zasady interpunkcji [...]; 2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu. Poziom rozszerzony [...] stosuje podstawowe zasady pisowni polskiej [...] w zachowaniu poprawności zapisu wypowiedzi. 2. [...] Pisanie. Zdający: 10) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.	31
---------------------------	---	--	----

Komentarz

1. Analiza jakościowa zadań

1.1. POZIOM PODSTAWOWY

Poziom wykonania zadań w obszarze wymagań ogólnych

Egzamin maturalny z języka polskiego w 2024 roku na poziomie podstawowym sprawdzał stopień opanowania przez zdających umiejętności w trzech z czterech obszarów wymagań ogólnych, które są określone w podstawie programowej i zostały zachowane w wymaganiach egzaminacyjnych obowiązujących tegorocznych maturzystów:

- I. Kształcenie literackie i kulturowe.
- II. Kształcenie językowe.
- III. Tworzenie wypowiedzi.

Poziom wykonania zadań w każdym z obszarów wymagań ogólnych był porównywalny:

- wymagania z zakresu kształcenia literackiego i kulturowego – poziom wykonania: 64%
- wymagania z zakresu kształcenia językowego – poziom wykonania: 63%
- wymagania z zakresu tworzenia wypowiedzi – poziom wykonania: 60%.

Poziom wykonania zadań w obszarze wymagań szczegółowych

CZĘŚĆ TESTOWA

Arkusze egzaminacyjne nr 1 zawierały dwie części testowe. Pierwszą z nich był test *Język polski w użyciu* złożony z zadań przypisanych do dwóch tekstów źródłowych. Zadania w tej części sprawdzały umiejętność odczytywania, porównywania, analizowania, syntetyzowania, a także uogólniania problematyki dwóch tekstów nieliterackich. Drugą częścią arkusza był test historycznoliteracki, na który składały się zadania sprawdzające znajomość zagadnień z historii literatury i rozumienia procesów w niej zachodzących.

Zadania znajdujące się w obu częściach testowych arkusza maturalnego charakteryzowały się zróżnicowaną formą. Abiturienti zobowiązani byli do wykazania się umiejętnością rozumienia tekstów literackich i nieliterackich, znajomością tekstów wskazanych jako lektury obowiązkowe i umiejętnością dokonywania złożonych operacji myślowych.

Część 1. Test *Język polski w użyciu*

Zadania 1.–6. odnosiły się do fragmentów tekstów *Zarządzanie czasem* Richarda Lueckego oraz *Masz wrażenie, że czas płynie za szybko?* Hanny Gadomskiej. Oba teksty dotyczyły upływu czasu i jego postrzegania przez człowieka.

Zadania egzaminacyjne w teście *Język polski w użyciu* wymagały od zdających zrozumienia każdego z tekstów zamieszczonych w arkuszu egzaminacyjnym, a także skonfrontowania tych tekstów, w tym napisania notatki syntetyzującej ukierunkowanej tematycznie. Maturzyści musieli wykazać się umiejętnościami wyszukiwania w tekstach publicystycznych informacji wyrażonych wprost i pośrednio (ukrytych), wyciągania wniosków wynikających z przesłanek zawartych w tekstach, a także umiejętnością przetwarzania i hierarchizowania informacji z tekstów. Dodatkowo w zadaniu 2. wymagana była wiedza i umiejętności z zakresu komunikacji językowej (rozpoznawanie zjawiska paradoksu), a w zadaniu 5. wiedza i umiejętności z zakresu gramatyki języka polskiego.

Zadanie 1. było zadaniem zamkniętym typu prawda-falsz i sprawdzało umiejętność odczytywania informacji z tekstów publicystycznych. Należało rozpoznać prawdziwość dwóch podanych stwierdzeń w odniesieniu do tekstu Richarda Lueckego oraz do tekstu Hanny Gadomskiej:

1. W każdym z tekstów omówiono zagadnienie czasu zarówno z perspektywy dzieci, jak i z perspektywy dorosłych.
2. Z każdego z tekstów wynika, że współcześnie ludzie stosują dokładniejsze miary czasu niż dawniej.

Zadanie było łatwe dla maturzystów (poziom wykonania – 78%). Aby uzyskać punkt za zadanie, należało wskazać dwie poprawne odpowiedzi. Przyczyną utraty punktu było najczęściej błędne zaznaczenie prawdziwości drugiego stwierdzenia.

Zadanie 3., badające umiejętność rozumienia tekstu Hanny Gadomskiej *Masz wrażenie, że czas płynie za szybko?*, wymagało podania na podstawie tekstu dwóch uwarunkowań wpływających na sposób postrzegania czasu przez człowieka. Zazwyczaj udzielano poprawnych odpowiedzi, będących wyliczeniami uwarunkowań (przykład 1.) lub odpowiedziami dodatkowo wyjaśniającymi wpływ danego uwarunkowania na postrzeganie czasu (przykład 2.).

Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązania zadania 3. ocenione na 1 punkt⁷.

Przykład 1.

1. *wiek*
2. *wystawienie na nowe doznania*

Przykład 2.

Im więcej nowych rzeczy poznajemy/ zagłębiamy się w jakąś wiedzę tym szybciej mija czas oraz upływa czas szybciej wraz z wiekiem.

⁷ Prezentowane w sprawozdaniu przykładowe rozwiązania do zadań otwartych krótkiej odpowiedzi oraz wypracowania są oryginalnymi pracami zdających.

Zadanie okazało się dla zdających łatwe (poziom wykonania – 83%). Nie otrzymali punktu ci zdający, którzy rozwiązali poprawnie część zadania, czyli trafnie wskazali jedno uwarunkowanie (przykład 3.), lub udzielali odpowiedzi synonimicznych, najczęściej związanych z czynnikiem wieku (przykłady 4. i 5.). Wśród odpowiedzi punktowanych na 0 znalazły się też błędne wskazania uwarunkowań (przykład 6.), odpowiedzi niezgodne z tekstem Hanny Gadomskiej (przykład 7.) lub będące cytataми z tekstu źródłowego (przykład 8.). Jeżeli zdający wymienił więcej niż dwa uwarunkowania, a wśród nich pojawiła się odpowiedź błędna, to za rozwiązanie zadania otrzymywał 0 pkt.

Przykład 3.

Dzieci odbierają świat jako coś fantastycznego a z wiekiem czas zaczyna szybciej lecieć.

Przykład 4.

Postrzeganie czasu z perspektywy dziecka. Postrzeganie czasu z perspektywy dorosłego.

Przykład 5.

Kiedy jest się młodym, czas płynie wolniej, kiedy jest się starym, czas płynie szybciej.

Przykład 6.

*- lekcje matematyki jako wieczność
- podróż autem jako niekończąca się historia*

Przykład 7.

Przez wysiłek osoba bardziej zwraca uwagę na trwającą chwilę.

Przykład 8.

*„Czas zdaje się przyspieszać wraz z wiekiem”
„Czas wydaje się zwalniać, gdy jesteśmy wystawieni na nowe wrażenia, doświadczenia”*

W rozwiązaniu **zadania 4.** należało wyjaśnić na podstawie tekstu Hanny Gadomskiej, na czym polega rola uważności w kontrolowaniu czasu oraz rozstrzygnąć, czy o takim samym sposobie kontrolowania czasu jest mowa w tekście Richarda Lueckego i uzasadnić swoją odpowiedź. Maturzysta otrzymywał dwa punkty, gdy poprawnie wyjaśniał, na czym polega rola uważności w kontrolowaniu czasu w tekście Hanny Gadomskiej, oraz rozstrzygał i poprawnie uzasadniał odpowiedź w odniesieniu do tekstu Richarda Lueckego. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązania (przykłady 9.–10.) zadania 4. ocenione na 2 pkt.

Przykład 9.

Na podstawie tekstu Hanny Gadomskiej zauważamy, że rola uważności w kontrolowaniu czasu polega na skupieniu się na odbieranych bodźcach (takich jak dotyk czy smak), przez co większą uwagę skupiamy na chwili obecnej, analizujemy doświadczane odczucia, co sprawia, że odczuwamy, iż czas płynie wolniej. Natomiast Richard Luecke mówi o innym sposobie kontrolowania czasu. Zwraca on uwagę na kontrolowanie czasu za pomocą określania i mierzenia go przy użyciu np. słońca, pory dnia.

Przykład 10.

Z tekstu Hanny Gadomskiej wynika że rola uważności w kontrolowaniu czasu polega na tym, że dzięki wspomnianej kontroli postrzegamy znane nam już sytuacje w odmienny sposób, co przekłada się na zwiększenie liczby przetwarzanych informacji i tym samym uzyskania przez człowieka poczucia wolniej płynącego czasu. W tekście Richarda Lueckiego przeczytać możemy o innym sposobie kontrolowania czasu, a mianowicie o zastosowaniu przez człowieka urządzeń, mających zaoszczędzić czas.

Zadanie okazało się dla maturzystów umiarkowanie trudne (poziom wykonania – 66%). Zdający otrzymywał jeden punkt, gdy poprawnie wyjaśniał, na czym polega rola uważności w kontrolowaniu czasu w tekście Hanny Gadomskiej (przykłady 11. i 12.) albo poprawnie wyjaśniał, czym jest uważność, oraz rozstrzygał i uzasadniał odpowiedź w odniesieniu do tekstu Richarda Lueckiego (przykłady 13. i 14.).

Przykład 11.

Uważność pozwala skupić się na chwili obecnej, ułatwia jej przeżywanie, skupia się na zmianie podejścia do doświadczeń już znanych, jej rolą jest pozorne wydłużenie czasu.

Przykład 12.

W tekście H. Gadomskiej nie ma mowy o tym samym sposobie wykozystywania czasu. Rola uważności w tekście Gadomskiej pełni funkcję przyspieszania lub zwalniania postrzegania upływu czasu. Im większa uważność tym czas wydaje się płynąć wolniej, zaś im mniejsza analogicznie szybciej.

Przykład 13.

Według Hanny Gadomskiej rola uważności w kontrolowaniu czasu polega na obserwowaniu świata i poznawaniu go wszystkimi zmysłami, a nie ograniczenie się tylko do naszych myśli. W tekście Richarda Lueckiego nie ma wzmianki o tej samej metodzie kontrolowania czasu. Luecke twierdzi, że czas kontrolują pory dnia i roku oraz przedmioty do jego odmierzania np. zegary.

Przykład 14.

Uważne kontrolowanie czasu polega na dokładniejszym przeżywaniu chwil, poznawaniu ich wszystkimi zmysłami i od stron dotychczas niedostrzeganych. W tekście Richarda Lueckiego jest mowa o innym sposobie kontrolowania czasu, o dokładnym jego mierzeniu, za pomocą coraz nowocześniejszych urządzeń.

Zdający, którzy nie odwołali się do zagadnienia uważności przedstawionego w tekście Hanny Gadomskiej (przykład 15.), udzielali odpowiedzi niezgodnych z poleceniem lub tekstami (przykłady 16. i 17.), otrzymywali 0 pkt.

Przykład 15.

Richard Luecke inaczej mówi o uważności w kontrolowaniu czasu, gdyż pisze, że ludzie kupują nowoczesne urządzenia, aby zaoszczędzić czas.

Przykład 16.

Według Hanny rola uważności w kontrolowaniu czasu polega na poznaniu dzięki empirii. W tekście Richarda nie ma mowy o empirii.

Przykład 17.

Hanna Gadomska pisze, że trzeba się otworzyć na życie i uważać, by nie minęło.

Zadanie 6. wymagało od maturzystów napisania notatki syntetyzującej informacje z tekstów *Zarządzanie czasem* Richarda Lueckego oraz *Masz wrażenie, że czas płynie za szybko?* Hanny Gadomskiej, ukierunkowanej tematycznie: *człowiek wobec upływu czasu*.

Prawidłowa realizacja notatki syntetyzującej powinna zawierać określenie stanowisk zawartych w każdym z tekstów oraz zestawienie stanowisk autorów obu tekstów.

Zdający, przedstawiając stanowisko autora pierwszego tekstu, mógł zwrócić uwagę na np.:

- paradoks związany z próbami zaoszczędzenia czasu
- nieuchronność upływu czasu niezależnie od ludzkich starań
- zmianę postrzegania czasu, jaka następowała na przestrzeni wieków.

Prezentacja stanowiska autorki drugiego tekstu mogła zawierać np.:

- myśl, że człowiek może świadomie zmieniać sposób postrzegania czasu, by odnieść wrażenie, że czas płynie wolniej lub szybciej
- wskazanie czynników, które wpływają na postrzeganie upływu czasu, co daje poczucie kontroli nad czasem.

W zestawieniu stanowisk zdający powinien zwrócić uwagę na różnice w postrzeganiu problemu lub różnice perspektyw, z których autorzy rozpatrywali kwestię upływu czasu, np.:

- nieuchronność upływu czasu w tekście 1. a względność postrzegania czasu w tekście 2.
- niezależność czasu od człowieka w tekście 1. a poczucie uzyskania kontroli nad czasem w tekście 2.
- kontrolowanie czasu polegające na jego odmierzaniu w tekście 1. a kontrolowanie czasu wynikające z różnych uwarunkowań w tekście 2.
- poczucie bezradności wynikające z przekonania, że nad czasem nie można w pełni panować w tekście 1. a optymizm wynikający z przekonania, że w pewnym stopniu czas można kontrolować w tekście 2.
- aspekt technologiczny a aspekt psychologiczny
- perspektywa zbiorowości a perspektywa jednostki.

Kompozycja notatki jest dowolna, dlatego zdający mógł zacząć np. od zestawienia stanowisk autorów tekstów albo od przedstawienia stanowiska każdego z nich. Równocześnie notatka powinna być spójna, stanowić logiczną i zorganizowaną całość oraz mieścić się w przedziale 60–90 wyrazów.

W notatce oceniana jest poprawność językowa, ortograficzna i interpunkcyjna, za którą zdający mógł otrzymać 1 punkt, pod warunkiem że otrzymał co najmniej jeden punkt za treść.

Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązanie zadania 6. ocenione na 4 pkt – 3 pkt za treść i 1 pkt za język.

Przykład 18. (3 punkty za treść i 1 punkt za poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną)

Autorzy obu tekstów poruszają problem stosunku ludzi do upływającego czasu. Richarda Luecke ukazuje naukową perspektywę: płynie on dla każdego tak samo szybko. Starania ludzi, aby go oszczędzić, często nie przynoszą sukcesów. Inny punkt widzenia zaprezentowany jest przez Hannę Gadomską, która wymienia czynniki wpływające na postrzeganie upływu czasu i proponuje bardziej uważne przeżywanie chwil. Pomimo tego, że obiektywnie zmiana czasu nie jest praktycznie możliwa, to przez sposób życia można sprawić, aby wybrane momenty trwały subiektywnie dłużej.

[75 wyrazów]

Miejsce dla egzaminatora
j

Zadanie okazało się dla maturzystów trudne (poziom wykonania wyniósł 46%). W wielu notatkach nie zestawiano stanowisk lub zrobiono to niepoprawnie. Pojawiały się problemy ze spójnością – notatka nie zawsze stanowiła logiczną i zorganizowaną całość. Prezentacji stanowisk często towarzyszył niewłaściwy poziom uogólnienia. W wielu realizacjach nie spełniono określonego w poleceniu limitu wyrazów. Pojawiały się też odpowiedzi, które nie miały formy notatki syntetyzującej – były streszczeniami tekstów lub zapisami refleksji zdającego związanych z czasem.

Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązania zadania 6. ocenione na 2 pkt i na 1 pkt za treść.

Przykład 19. (2 punkty za treść)

Teksty Richarda i Hanny skupiają się na zagadnieniu jakim jest czas. Richard opisuje jak ważny dla człowieka jest dokładny pomiar czasu, oraz opisuje z jakim zacięciem człowiek stara się minimalizować jego stratę.

Hanna skupia się na ludzkiej psychice względem czasu oraz opisuje prędkość upływu czasu przyporządkowanego do danej sytuacji. Oba teksty przedstawiają człowieka, który stara się poskromić upływający nieubłagany czas, na płaszczyźnie psychicznej jak i materialnej.

[66 wyrazów]

zaburzony poziom uogólnienia

Przykład 20. (1 punkt za treść)

Oba teksty mówią o upływie czasu i jego postrzeganiu przez człowieka. Richard Luecke podkreśla cennosc każdej chwili w życiu, jednak także krytykuje skrupulatne jego wymierzanie. Uważa, że przez to ludzie wciąż znajdują się pod presją czasu mimo starań o jego oszczędzania i kolejnych wynalazków skracających np. czas podróży. Hanna Gadomska wnioskuje, że przyczyną poczucia szybkiego przemijania wydarzeń jest rutyna w życiu, w której nie ma miejsca na nowe doświadczenia. Aby lepiej kontrolować czas, zaleca poświęcanie większej uwagi wrażeniom zmysłowym. [79 wyrazów]

brak zestawienia stanowisk

Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązania zadania 6. ocenione na 0 pkt za treść.

Przykład 21. (0 punktów za treść)

Autor pierwszego tekstu tłumaczy nam na różny sposób że czasu nam brakuje. Ludzie w różny sposób starają się zwolnić tempo czasu, ale przez to czas płynie szybciej. Nawet w domu gdy używamy kuchenek mikrofalowych lub szybkich dań by czas płynął wolniej jest na odwrót i nasze wysiłki idą na marne a Autorka drugiego tekstu pisze nam że w dzieciństwie czas nam płynął wolniej bo dla dzieci np. jazda samochodem sprawiała radość i było to coś nowego ciekawego przez co wolniej czas leciał, wraz z wiekiem miejsce było dla nas znajome i mniej interesowało nas. Autorzy obu tekstów ukazują nam że powinniśmy cieszyć się czasem za młodu, bo z wiekiem czasu nam zabraknie. [112 wyrazów]

niepoprawne zestawienie stanowisk, o czym świadczy ostatnie zdanie notatki

przekroczony limit wyrazów

Przykład 22. (0 punktów za treść)

W obu tekstach został poruszony temat upływu czasu. Jednak w tekście pierwszym jak i drugim występują różnice odnoszące się do tematu. Hanna w tekście ukazuje nam, że możemy mieć realny wpływ na upływanie naszego czasu, lecz w tekście Richard mówi on, że każdy z nas stara się robić wszystkie czynności jak najszybciej i jest to możliwe, aby stracić jak najmniejszą ilość czasu. W tekście nr 1 autor mówi również o tym, że w dawnych latach ludzie nie zwracali uwagi na upływanie czasu tak jak w terażniejszości. [86 wyrazów]

trzecie zdanie notatki niezgodne z tekstem Hanny Gadomskiej

brak logiki i spójności wypowiedzi

Przykład 23. (0 punktów za treść)

Tematem obu tekstów jest czas. Czas to bardzo ważna rzecz w życiu człowieka. Dzieciom czas szybciej płynie, bo w przeciwieństwie do dorosłych szybciej się męczą. Autorzy piszą o czasie, który trzeba szanować, bo szybko przemija. Człowiek ciągle zadaje sobie pytania ale to szybko zleciało, ale ten czas się dłuży i tym podobne. Czas jest jednak ponad nami ciągle płynie i bardzo szybko przemija a człowiek za nim goni i nie zdaje sobie sprawy że wszystko jest marnościami. Tak pisał Kohelet. [80 wyrazów]

w notatce nie przedstawiono stanowiska każdego z autorów – zdający prezentuje własne refleksje na temat czasu

Przykład 24. (0 punktów za treść)

Żyjemy zupełnie inaczej niż nasi przodkowie, dziadkowie i pradziadkowie. Nasze życie toczy się coraz szybciej, trudno go zatrzymać. Praca zabiera nam większość tego cennego czasu, jedynego życia, które jest nam dane, jednak spowolnić to koło czasu jest bardzo trudno. Musielibyśmy się wyrzec wielu rzeczy, które żekomo nam ten czas mają zaoszczędzić. Posiadanie samochodu, którym niby szybciej się przemieszczamy, być może wcale nie daje nam tego czasu więcej, ponieważ trzeba na niego zarobić poświęcając ten czas. Nie mówiąc już o innych gadżetach, w które obrastamy. Czy naprawdę jest nam to wszystko potrzebne – to ważne pytanie. Nasi przodkowie posiadali dużo mniej i myślę że ich czas płynął wolniej wg cyklu przyrody, wg godzin nie kwadransów.

[113 wyrazów]

odpowiedź nie ma formy notatki syntetyzującej

przekroczony limit wyrazów

Zadania 2. i 5. w części *Język polski w użyciu* to zadania badające umiejętności z zakresu kształcenia językowego (poziom wykonania – 63%).

Zadanie 2. było zadaniem otwartym krótkiej odpowiedzi, sprawdzającym umiejętność rozpoznawania zjawiska paradoksu w tekście Richarda Lueckiego *Zarządzanie czasem*. Wymagało ono od maturzysty wyjaśnienia, na czym polega ukazany przez autora paradoks ludzkich starań o spowolnienie upływu czasu.

Rozwiązanie zadania było dla zdających łatwe (poziom wykonania – 74%). Większość z nich udzieliła poprawnych odpowiedzi, wyjaśniających istotę paradoksu. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązanie zadania 2. ocenione na 1 pkt.

Przykład 25.

Paradoks ludzkich starań o spowolnienie upływu czasu z tekstu Richarda Lueckiego, polega na tym, że ludzie poświęcają znaczną część czasu, żeby zarobić na urządzenia które mają nam oszczędzić czas. Natomiast gdy już zakupimy na przykład szybki samochód to tracimy ten czas w korkach.

Niepoprawne odpowiedzi w pracach zdających wynikały przede wszystkim z nieznamomości znaczenia słowa paradoks (przykłady 26. i 27.). Niektórzy w odpowiedzi przepisywali polecenie, cytowali albo parafrazowali fragmenty tekstu Richarda Lueckiego (przykład 28.), albo zapisywali stwierdzenia niezgodne z tekstem (przykład 29.).

Przykład 26.

Paradoks starań polega na wyliczaniu urządzeń oszczędzających czas.

Przykład 27.

Kupujemy bardzo dużo urządzeń elektronicznych.

Przykład 28.

Paradoks ludzkich starań o spowolnienie czasu polega na tym, że stale działamy pod presją czasu.

Przykład 29.

Paradoks ludzkich starań ma na celu pokazanie nam jak czas zaczął być dla nas jak stoper, który szybko przemija. Przez urządzenia, które powodują, że coś przyspiesza przez co mniej się przykładamy do pracy a także wygodę do której się przyzwyczailiśmy. Dlatego ludzie zapomnieli jak ważny jest dla nas czas.

Zadanie 5. było zadaniem zamkniętym typu prawda-fałsz i sprawdzało umiejętności rozpoznawania użytych w tekście środków językowych w powiązaniu z funkcją tekstu oraz rozpoznawania zdań złożonych. Należało ocenić prawdziwość następujących stwierdzeń odnoszących się do ostatniego akapitu tekstu Hanny Gadomskiej:

1. Funkcję impresywną w ostatnim akapicie potwierdza obecność powtarzających się czasowników w pierwszej osobie liczby mnogiej.
2. W ostatnim akapicie tekstu wykorzystano tylko wypowiedzenia złożone.

Zadanie było umiarkowanie trudne dla maturzystów (poziom wykonania – 52%). Aby uzyskać punkt za zadanie, należało wskazać dwie poprawne odpowiedzi. Przyczyną utraty punktu było najczęściej błędne ocenienie zdania drugiego jako fałszywe, co może świadczyć o tym, że zdający słabo opanowali umiejętność rozpoznawania wypowiedzeń złożonych.

Część 2. Test historycznoliteracki

Zadania 7.–16. sprawdzały znajomość zagadnień z historii literatury oraz rozumienie procesów w niej zachodzących. Były to zadania dotyczące każdej z wymienionych poniżej grup okresów literackich:

- a) starożytność (antyk i Biblia), średniowiecze, renesans, barok, oświecenie – za rozwiązanie zadań 7.–10., które dotyczyły tych okresów, można było uzyskać maksymalnie 5 punktów
- b) romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska – za rozwiązanie zadań 11.–14., które dotyczyły tych okresów, można było uzyskać maksymalnie 6 punktów
- c) 20-lecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r. – za rozwiązanie zadań 15.–16., które dotyczyły tych okresów, można było uzyskać maksymalnie 4 punkty.

Zadanie 7. wymagało znajomości wymowy *Księgi Koheleta* oraz umiejętności odczytywania pozaliterackich tekstów kultury. Maturzysta zapoznawał się z reprodukcją obrazu Juana de Valdésa Leala *In ictu oculi*, a następnie, odwołując się do znajomości biblijnej księgi, uzasadniał jego zgodność z wymową tej księgi.

Maturzyści zazwyczaj trafnie rozstrzygali i uzasadniali zgodność obrazu z wymową *Księgi Koheleta*. Poniżej zamieszczono przykładowe (przykłady 30. i 31.) rozwiązania zadania 7. ocenione na 1 pkt.

Przykład 30.

Powyższy obraz jest zgodny, ponieważ księga Koheleta mówi nam o tym jak życie jest marne, krótkie. Natomiast na obrazie widzimy kości człowieka trzymające trumnę i wskazujące na napis, który napisany jest w języku łańskim. Poprzez napis można stwierdzić, że w gnieniu oka kończy się nasze życie.

Przykład 31.

Księga Kohelecia, mówi o przemijalności dóbr doczesnych, to, co mamy na ziemi utracimy w chwili śmierci – „marność nad marnościami i wszystko marność”. Podobna jest wymowa obrazu, o czym świadczy szkielec – zapowiedź śmierci i napis „in ictu oculi”, pokazujące jak krótkie jest nasze życie i jak szybko przeminą dobra doczesne (władza, wiedza, bogactwo, na obrazie symbolizowane przez leżące przedmioty) w obliczu wieczności.

Zadanie okazało się dla maturzystów łatwe. Poziom wykonania zadania wyniósł 74%. Nieznajomość wymowy *Księgi Kohelecia* powodowała trudność we wskazaniu jej zgodności z obrazem i skutkowała błędnymi uzasadnieniami. Wśród odpowiedzi niepoprawnych znalazły się takie, w których niepoprawnie odczytywano wymowę obrazu i nie dostrzegano jej związku z wymową biblijnej księgi (przykład 32.) lub udzielano odpowiedzi niezawierających uzasadnienia tej zgodności (przykłady 33. i 34.). Zdający nie otrzymywali także punktu, gdy popełniali błędy rzeczowe, np. mylili Kohelecia z Hiobem (przykład 35.) lub niepoprawnie wskazywali motyw (przykłady 36. i 37.). Wśród błędnie podawanych motywów znalazły się: *ars bene moriendi*, *danse macabre* czy *carpe diem*.

Przykład 32.

Postać na obrazie pokazuje swoje przywiązanie do rzeczy materialnych. Uważam, że obraz nie jest zgodny z wymową Księgi Kohelecia, ponieważ Kohelec nie przywiązywał uwagi do rzeczy materialnych, uważał, że wszystko to marność.

Przykład 33.

Obraz symbolizuje Kohelecia.

Przykład 34.

Obraz przedstawia napis nad świecą oraz symbolikę postaci – szkielec. Moim zdaniem powyższy obraz jest zgodny, ponieważ wiele elementów na nim przedstawionych nawiązuje do Księgi Kohelecia.

Przykład 35.

Według mnie powyższy obraz jest zgodny z wymową Księgi Kohelecia, ponieważ widzimy na nim bliskość śmierci w życiu człowieka, podobnie jak opowieść o Hiobie, który był wystawiony na próbę przez Boga i ocierał się o śmierć.

Przykład 36.

Tak, jest zgodny bo przedstawia motyw art bene moriendi.

Przykład 37.

Uważam, że obraz jest zgodny z Księgą Kohelecia. Jest tu ukazany motyw tańca śmierci.

Zadanie 8. wymagało porównania podanego fragmentu *Mitologii* Jana Parandowskiego oraz *Trenu X* Jana Kochanowskiego. Zdający powinien rozstrzygnąć, czy postawa podmiotu lirycznego w *Trenie X* Jana Kochanowskiego jest podobna do postawy Demeter, a w uzasadnieniu odpowiedzi – odwołać się do obu tekstów. Zadanie było dla zdających łatwe – poziom wykonania wyniósł 76%. Poniżej zamieszczono przykładowe (przykłady 38. i 39.) rozwiązania zadania 8. ocenione na 2 pkt.

Przykład 38.

Podmiot liryczny w „Trenie X”, jak i Demeter szukają swojego dziecka. Są oni bezradni i bardzo cierpią z powodu tej straty. Demeter jednak nie opłakuje już córki, jedynie jej szuka. Podmiot liryczny w „Trenie X” natomiast wyraża wielki żal i płacze. Pragnie, aby córeczka mu się ukazała i zlitowała się nad smutnym ojcem. Bardziej pokazuje on swoje uczucia i emocje.

Przykład 39.

*Postawa podmiotu lirycznego w *Trenie X* jest podobna do postawy Demeter. Z tą kobietą kojarzony jest motyw matki cierpiącej, opłakuje ona zniknięcie córki. Natomiast w drugim przypadku mamy przedstawionego zrozpaczonego ojca, którego córeczka zmarła. Oboje cierpią w bezradności.*

Zdający otrzymywali 1 punkt za rozstrzygnięcie oraz poprawne uzasadnienie stanowiska w odniesieniu tylko do jednego tekstu. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązanie zadania 8. ocenione na 1 pkt.

Przykład 40.

Tak, ponieważ podmiot liryczny w „Trenie X” jest zrozpaczony oraz nie potrafi pogodzić się z brakiem swojego dziecka, co dla rodzica jest tragedią, jest bezsilny i może tylko rozpaczać bo nic już innego nie pozostało.

Maturzyści, którzy opisywali wyłącznie zachowania lub czynności Demeter i podmiotu lirycznego w *Trenie X* (przykłady 41. i 42.), a nie odnosili się do postawy tychże (przykład 43.), otrzymywali 0 punktów. Pojawiały się też odpowiedzi o zbyt dużym stopniu uogólnienia, będące streszczeniami, parafrazami lub cytatami tekstów źródłowych (przykład 44.), sprzeczne logicznie (przykłady 45. i 46.) lub zawierające błędy rzeczowe (mylenie płci: podmiot liryczny trenów to także matka albo Demeter to mężczyzna; informacja, że Demeter nie znalazła córki; oboje szukają zaginionych córek – przykłady 46. i 47.), a także odpowiedzi niezgodne z poleceniem (np. wskazujące na motyw wspólny dla obu tekstów – przykład 48.).

Przykład 41.

Demeter szuka i pyta, tak samo Kochanowski szuka i pyta.

Przykład 42.

Rodzice poszukują dzieci w zaświatach.

Przykład 43.

Obie postawy przedstawione są w bardzo podobny sposób. Są to ojciec i matka.

Przykład 44.

Demeter chodzi w poszarpanej szacie i pyta bogów, ludzi i zwierzęta, a Kochanowski uważa, że Urszulka wzięta na się postawę i piórka słowicze.

Przykład 45.

W „Mitologii” Parandowskiego Demeter jest ukazana jako zrozpaczona matka szukająca córki. Natomiast podmiot liryczny w „Trenie X” Kochanowskiego prosi o pocieszenie lub znak w postaci snu, cienia, ewentualnie zjawy po śmierci Orszuli i zastanawia się gdzie ona jest, więc można stwierdzić, że obie postawy są podobne.

Przykład 46.

Postawa podmiotu lirycznego w Trenie X Jana Kochanowskiego nie jest podobna do postawy Demeter z Mitologii Jana Parandowskiego ponieważ Demeter zrobiła to czego matka jej zabroniła i poniosła konsekwencje swojego czynu. A Orszulka zginęła tragicznie i jej ojciec opisuje utratę swojej ukochanej córki mają nadzieję, że trafiła raju wiecznej radości.

Przykład 47.

Postawa podmiotu lirycznego w „Trenie X” jest podobna do postawy Demeter, gdyż obie te osoby są matkami rozpaczającymi nad tym, że nie mogą znaleźć swoich dzieci.

Przykład 48.

Zarówno w tekście Jana Parandowskiego oraz w Trenie X Jana Kochanowskiego, ukazany jest motyw utraty córki i rozpacz po utracie.

Zadanie 9. było zadaniem zamkniętym typu prawda-fałsz i sprawdzało umiejętności rozpoznawania tematyki i problematyki poznanych tekstów oraz ich związku z programami epoki literackiej. Zdający miał przeczytać fragment *Pieśni o Rolandzie* i ocenić prawdziwość zdań:

1. W podanym fragmencie zachowanie Rolanda przedstawiono zgodnie ze średniowiecznym wzorcem ascety.
2. W opisie śmierci Rolanda widoczne są elementy symboliki religijnej.

Rozwiązanie zadania było dla większości maturzystów umiarkowanie trudne (poziom wykonania – 57%). Większość odpowiedzi na 0 punktów spowodowana była stwierdzeniem zgodności zachowania Rolanda z wzorcem ascety – czyli uznaniem, że zdanie 1. jest prawdziwe.

Zadanie 10. sprawdzało umiejętność rozpoznawania tematyki i problematyki tekstu oraz rozpoznania w utworze sposobu kreowania sytuacji lirycznej. Maturzysta po przeczytaniu podanej definicji pojęcia *koncept* oraz wiersza *Niestatek* Jana Andrzeja Morsztyna miał wyjaśnić, na czym polega koncept w tym utworze poetyckim. Trafne wyjaśnienie wymagało odniesienia się do zawartości myślowej utworu lub do jego budowy, przy czym do uznania odpowiedzi za poprawną nie wystarczało ograniczenie jej do wymienienia środków stylistycznych zawartych w wierszu. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązanie zadania 10. ocenione na 1 pkt.

Przykład 49.

Koncept w wierszu „Niestatek” J. Andrzeja Morsztyna polega na zmienności sposobu postrzegania kobiety w zależności od panujących stosunków między podmiotem lirycznym a nią. Gdy są oni w zgodzie podmiot liryczny przedstawia elementy jej ciała porównując do pięknych rzeczy aby pokazać jej urodę. Natomiast w chwili kłótni jej wygląd opisuje porównując go do negatywnych rzeczy aby pokazać jej brak piękna.

Zadanie okazało się trudne dla maturzystów (poziom wykonania – 42%). Nieumiejętne wykorzystanie podanej definicji konceptu powodowało niepoprawne odniesienie jej do wiersza i nietrafne wyjaśnienia, na czym polega koncept w tekście Morsztyna. Błędne interpretacje (przykłady 50. i 51.), parafrazy definicji konceptu (przykład 52.) oraz ograniczenie się wyłącznie do wskazania środków językowych (przykład 53.) w utworze *Niestatek* skutkowało przyznaniem 0 pkt.

Przykład 50.

Koncept w tym wierszu to pisanie o przemijaniu urody.

Przykład 51.

Koncept w wierszu Jana Andrzeja Morsztyna polega na przedstawieniu opisu procesu dojrzewania / starzenia się, zmian, które zachodzą w wyglądzie, dzięki wyszukanemu i nietypowemu opisowi tych zmian.

Przykład 52.

Koncept w tym wierszu polega na tym, że został napisany w sposób zaskakujący.

Przykład 53.

Koncept polega na wyjątkowo dużej ilości metafor i przenośni oraz epitetów.

Zadanie 11.1. wymagało wykazania się znajomością tematyki i problematyki *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza oraz umiejętnościami przetwarzania informacji z tekstu naukowego. Maturzyści po przeczytaniu fragmentu tekstu Bogusława Doparta mieli wykazać, że *Dziady* cz. III to utwór o charakterze profetycznym. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązania zadania 11.1 ocenione na 1 pkt.

Przykład 54.

„Dziady” cz. III to utwór o charakterze profetycznym, ponieważ Konrad jest wieszczem narodowym, który przewiduje przyszłość dla narodu polskiego i chce go prowadzić. Kolejnym bohaterem, który jest prorokiem w „Dziadach” jest ksiądz Piotr. W scenie „Widzenie księdza Piotra” przewiduje one nadejście zbawcy Polski – „A imię jego czterdzieści i cztery”, dzięki któremu Polska odzyska niepodległość.

Przykład 55.

„Dziady” cz. III to utwór o charakterze profetycznym na co wskazuje m.in. prorocze widzenie Księdza Piotra, w którym widzi Polskę jako Chrystusa narodów oraz pieśń wampiryczna Konrada, w której widzi przyszłość Polski, którą następnie zasłania mu kruk.

Zadanie było dla maturzystów umiarkowanie trudne (poziom wykonania – 53%). 0 punktów otrzymywali zdający, którzy pojęcia profetyczności nie odnieśli do przyszłości (a zatem nie przeczytali wyjaśnienia pojęcia *profetyczność*, zamieszczonego w zadaniu) lub zrozumieli profetyczność np. jako fantastyczność lub motywację (przykład 56.). Maturzyści podawali też przykłady z utworu, które nie były związane z profetycznością (np. przedstawianie *Wielkiej Improwizacji* jako wypowiedzi profetycznej) albo w odpowiedzi tylko parafrazowali tekst Doparta (przykłady 57. i 58.) bez wykazania profetyczności w utworze Adama Mickiewicza. Odpowiedzi zdających zawierały także błędy rzeczowe, związane z myleniem postaci księdza Piotra i Konrada lub Konrada i Konrada Wallenroda, myleniem treści poszczególnych części *Dziadów* lub wplątaniem wątków i postaci z innych utworów romantycznych (przykłady 59.–62.). Niektórzy ze zdających zajmowali inne stanowisko niż Bogusław Dopart i nie znajdowali w utworze potwierdzenia jego profetyczności (przykład 62.).

Przykład 56.

„Dziady” cz. III jest to utwór o charakterze profetycznym, ponieważ miał zmotywować Polaków do walki o swoją ojczyznę.

Przykład 57.

Jest to utwór o charakterze profetycznym, ponieważ przewiduje on przyszłe dzieje Polski.

Przykład 58.

Mickiewicz w swojej twórczości był profetystą. Powiedział, że Polska będzie wolna, co potwierdziły nasze czasy.

Przykład 59.

W III części „Dziadów” Gustaw ma wizję na górze Mount Blanc, że Polska będzie wolna.

Przykład 60.

W „Dziadach” cz. III występują widzenia księdza Robaka, który widzi zmartwychwstanie Polski.

Przykład 61.

Dziady cz. III ma charakter profetyczny dlatego, że widzimy doskonale co dzieje się z ludźmi po śmierci jeżeli żyli niegodnie i mieli złą postawę moralną. Dlatego też jest to utwór proroczy ponieważ ludzi za złe życie czeka po śmierci kara i tak jest z każdym kto prowadzi swoje życie po złych torach.

Przykład 62.

Dziady nie jest utworem profetycznym, bo nie wybiega w przyszłość, lecz wręcz przeciwnie, opowiada o losach Konrada Wallenroda i jego przeszłości.

Zadanie 11.2. było zadaniem zamkniętym typu prawda-fałsz i sprawdzało umiejętności rozpoznawania w tekście literackim hiperbol i porównań oraz określania ich funkcji. Zdający miał przeczytać fragment *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza i ocenić prawdziwość zdań:

1. Porównania zastosowane w powyższym fragmencie wpływają na plastyczność opisu.
2. Hiperbole użyte w powyższym fragmencie dynamizują tekst.

Rozwiązanie zadania było dla maturzystów umiarkowanie trudne (poziom wykonania – 67%). Błędne zaznaczenia i w pierwszym, i w drugim zdaniu były równie częste, zatem zadania związane z rozpoznawaniem środków wyrazu artystycznego oraz ich funkcji w utworach niezmiennie sprawiają zdającym kłopot.

Zadanie 12. wymagało wykazania się znajomością tematyki i problematyki *Kordiana* Juliusza Słowackiego oraz umiejętnościami odczytywania pozaliterackich tekstów kultury. Zdający po zapoznaniu się z plakatem do przedstawienia *Kordian* według dramatu Juliusza Słowackiego miał wybrać dwa elementy graficzne i wyjaśnić ich sens w kontekście dramatu *Kordian*. Poniżej zamieszczono dwa przykładowe rozwiązania zadania 12. ocenione na 2 pkt.

Przykład 63.

Pierwszym elementem graficznym jest glob dźwigany przez człowieka, który ledwo sobie z tym radzi. Może to odnosić się do Kordiana, który został sam z trudnym, a jednocześnie ważnym dla narodu zadaniem, czyli zabiciem cara. Niestety finalnie bohater nie jest w stanie temu podołać. Drugim elementem jest Europa w centralnej części dźwiganej kuli, czyli kontynent, po którym Kordian w młodości podróżował. Był m.in. w Watykanie, Anglii, czy na Mont Blanc.

Przykład 64.

Globus z widocznym fragmentem Europy niesiony jest przez mężczyznę na plakacie. Element ten nawiązuje do przemówienia Kordiana na Mont Blanc, podczas którego oznajmia, że Polska niczym Winkelreid ocali inne narody. Kordian sam również deklaruje, iż będzie waleczny, jak Winkelreid. Mężczyzna z plakatu jest obciążony oraz samotny, co odnosi się do postaci Kordiana i jego cech. Biało-czerwona kolorystyka nawiązuje do patriotycznego wydźwięku „Kordiana” J. Słowackiego.

Zadanie było umiarkowanie trudne dla maturzystów (poziom wykonania – 62%). Zdający za poprawne wyjaśnienie sensu jednego elementu graficznego w kontekście dramatu *Kordian* otrzymywali 1 pkt.

Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązanie zadania 12. ocenione na 1 pkt.

Przykład 65.

Pierwszym elementem widocznym na plakacie jest ziemia, którą najprawdopodobniej trzyma Kordian. Może to oznaczać iż Kordian był sam przeciwko światu – chciał jako jedyny uwolnić swoją ojczyznę spod ręki cara, reszta ludzi bała się kary.

Zdający otrzymywali 0 pkt, jeśli w ich odpowiedziach pojawiły się błędy rzeczowe związane z nieznaną treścią dramatu (przykład 66.) lub myleniem bohaterów utworów romantycznych oraz ich losów (przede wszystkim z Konradem z *Dziadów* cz. III – przykład 67.). Punktów nie przyznawano też wówczas, gdy zdający nie wyjaśniał znaczeń elementów plakatu w odniesieniu do wskazanej lektury (przykłady 68.–70.).

Przykład 66.

Kordian, który chce uratować świat (kraj) przed rosją, jako ten, który nie waha się unieść całego ciężaru na siebie. Motyw podpierania globu. Czerwono-czarne tło oznacza komunizm, który niszczy Polskę.

Przykład 67.

Pierwszym elementem jest mężczyzna który trzyma całą ziemię, jest to nawiązanie do słów Kordiana które brzmiały „Ja Miljon, bo za miliony cierpie i katusze”. Drugim elementem jest kolorystyka w kontraście która pokazuje że Kordian był dynamicznym bohaterem.

Przykład 68.

Kordian trzyma cały świat na swoich barkach.

Przykład 69.

Kolory biały i czerwony ma flaga polska.

Przykład 70.

Główny bohater utworu Kordian trzyma na swych plecach globus jest to nawiązanie do Greckiej mitologii.

Zadanie 13. było zadaniem zamkniętym typu prawda-falsz i sprawdzało rozpoznawanie tematyki i problematyki utworu obowiązkowego. Zdający miał przeczytać fragment *Potopu* Henryka Sienkiewicza i ocenić prawdziwość odnoszących się do niego zdań:

1. Wyszarpowanie poduszki spod głowy konającego jest metaforą patriotycznej postawy tych, którzy chcą sprzeciwić się szwedzkim najeźdźcom.
2. Rozdzieranie czerwonego sukna to metafora dążeń magnatów oraz zewnętrznych wrogów, którzy chcą wykorzystać sytuację Rzeczypospolitej dla własnych korzyści.

Rozwiązanie zadania było dla większości maturzystów łatwe (poziom wykonania – 76%).

Zadanie 14. sprawdzało umiejętności interpretowania treści symbolicznych utworu literackiego oraz wykazania się znajomością treści lektury obowiązkowej. Zdający po przeczytaniu fragmentu *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego miał wyjaśnić symbolikę złotego rogu w tym dramacie. Poniżej zamieszczono dwa przykładowe rozwiązania zadania 14. ocenione na 1 pkt.

Przykład 71.

W „Weselu” Stanisława Wyspiańskiego złoty róg symbolizował wezwanie do walki. Po skożystaniu z niego, zarówno chłopci jak i inteligencja mieli połączyć siły i wziąć udział w powstaniu.

Przykład 72.

Złoty róg w „Weselu” był kluczowym elementem planowanego powstania: miał zjednoczyć i poderwać do walki uśpiony naród. Symbolizuje ideę i walkę narodowowyzwoleńczą.

Zadanie było dla maturzystów łatwe (poziom wykonania – 78%). Zdający odpowiadali zazwyczaj dobrze. Jednak niektórzy dokonywali jedynie odtwórczego opowiadania zamieszczonego fragmentu *Wesela* (przykład 73.) – w ich odpowiedziach brakowało wyjaśnienia symboliki złotego rogu w odniesieniu do utworu albo wyjaśnienie wskazywało na brak znajomości treści lektury (przykłady 74.–76.). Mylono złoty róg z rogami obfitości i pisano, że jest symbolem obfitości, szczęścia, a także bogactwa, miłości, błogosławieństwa lub że oznacza wezwanie do zabawy.

Przykład 73.

Róg przekazał gospodarzowi Wernyhora, ale gospodarz oddał go Jaškowi, który go zgubił i nie mógł na nim na końcu zagrać.

Przykład 74.

Złoty róg to symbol rycerstwa i władzy.

Przykład 75.

Symbol złotego rogu w weselu oznacza dobrobyt. Dostali go państwo młodzi jako prezent na ślub aby przyniósł im dobrobyt.

Przykład 76.

Złoty róg jest symbolem obfitości i szczęścia w małżeństwie.

Zadanie 15. sprawdzało znajomość tematyki i problematyki *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego oraz umiejętność porównywania utworów literackich. Po przeczytaniu fragmentu utworu *Na probostwie w Wyszkanie* Stefana Żeromskiego maturzysta miał rozstrzygnąć, czy ocena sytuacji Polski tuż po odzyskaniu niepodległości zawarta w podanym fragmencie utworu znajduje potwierdzenie w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego, a w uzasadnieniu swojej odpowiedzi – przywołać sytuację z tej lektury obowiązkowej. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązania zadania 15. ocenione na 2 pkt.

Przykład 77.

Tak. W utworze „Na probostwie w Wyszkanie” Polska po odzyskaniu niepodległości jest w chaosie. Wszędzie jest nieporządek i walka o władzę w kraju. Podobny obraz ukazany jest w „Przedwiośniu”. Kraj nie ma szklanych domów tylko biedę i skrajnie podzielone społeczeństwo. Partie walczą o władzę. W Polsce porządku nie ma. Przykładem tego jest kontrast Nawłoci z Chłodem. Pokazuje to nierówność społeczeństwa. W Nawłoci jest bogato i pięknie, a w Chłodem panuje wszechobecna bieda, śmierć i głód.

Przykład 78.

Ocena sytuacji Polski po odzyskaniu niepodległości zawarta w tym fragmencie znajduje potwierdzenie w „Przedwiośniu”, gdzie główny bohater przyjechawszy do Polski, zastaje obskurne budynki oraz biedę. Później odwiedza Chłodem, gdzie widzi jak ludzie pracują ponad siły i jak klasa robotnicza jest zaniedbana w Polsce. Cezary poznaje też dwa ustroje

polityczne, lecz wie, że żaden nie przyniesie Polsce szybkiego podniesienia się po latach niewoli. Więc ocena, że w kraju jest nędza, która jest zawarta w załączonym fragmencie jest też zawarta w „Przedwiośniu”.

Zadanie okazało się dla zdających umiarkowanie trudne (poziom wykonania – 53%). Zdający, którzy otrzymali jeden punkt, zazwyczaj tylko rozstrzygali i przywoływali adekwatną sytuację z *Przedwiośnia*, nie odnosząc się do załączonego fragmentu *Na probostwie w Wyszkowie*. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązanie zadania 15. ocenione na 1 pkt.

Przykład 79.

Tak, znajduje potwierdzenie w "Przedwiośniu" Stefana Żeromskiego. Cezary jadąc do Polski oczekiwał „szklanych domów” jednak ta wizja się nie sprawdziła. Po przyjeździe do Warszawy zastał biedę i nędzę, która niczym nie przypominała wizji szklanych domów.

Zdający, którzy nie rozstrzygali (przykłady 80. i 81.) i/lub nie odnosi się do zamieszczonego w arkuszu fragmentu i nie przywoływali konkretnej sytuacji z *Przedwiośnia* albo popełniali błędy rzeczowe dotyczące tej powieści (przykłady 80., 82. i 83.), otrzymywali 0 pkt.

Przykład 80.

Seweryn Baryka przyjeżdża do Polski i zobaczy, że nie ma szklanych domów.

Przykład 81.

„Przedwiośnie” to powieść polityczna i opisuje sytuację Polski po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku.

Przykład 82.

Sytuacja opisana powyżej znajduje odzwierciedlenie w „Przedwiośniu” Żeromskiego. Najlepiej moment ten obrazuje przekraczanie granicy Polski przez Cezarego oraz jego ojca. Kiedy to oczom im ukazuje się wynędzniały krajobraz nowo odrodzonej Rzeczypospolitej.

Przykład 83.

Nie znajduje potwierdzenia, bo w Przedwiośniu Polska przedstawiona jako kraj dobrobytu, czysty i bogaty.

Zadanie 16. sprawdzało znajomość i rozumienie lektury obowiązkowej – reportażu *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall. Zdający na podstawie podanego fragmentu oraz całego utworu Hanny Krall miał wyjaśnić, jaką rolę w powojennym życiu Marka Edelmana odgrywała pamięć o wydarzeniach na Umschlagplatzu. W odpowiedzi należało uwzględnić sens tytułu reportażu. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązania zadania 16. ocenione na 2 pkt.

Przykład 84.

Marek Edelman był po wojnie lekarzem i pamięć o wydarzeniach na Umschlagplatzu, skąd wyprowadzał niektórych Żydów, kazała mu cenić życie ludzi, ratować pacjentów. Jak wskazuje tytuł prowadził swoistą rywalizację z Bogiem o ludzkie życie – Bóg chciał już je zakończyć, a Edelman robił wszystko, by je przedłużyć.

Przykład 85.

Po wojnie Edelman pracował jako lekarz gdzie codziennie stykał się ze śmiercią. Przypominało mu to wydarzenia i obrazy z Umschlagplatzu gdzie widział ludzi, którzy byli skazani na śmierć. Pomagał on niektórym z nich, którym dał radę. To samo robi jako lekarz gdy stara się wyleczyć ciężko chorych. Tytuł nawiązuje do tego, że lecząc czy wyciągając ludzi z tłumu idących na śmierć stara się zdążyć zanim Bóg ich zabierze – zanim umrą. Ciężka choroba mogła mu przypominać skazanie na śmierć, chciał oszczędzić ludziom cierpienia.

Zadanie było umiarkowanie trudne dla zdających (poziom wykonania – 62%). Aby otrzymać 1 pkt, należało poprawnie wyjaśnić rolę pamięci o wydarzeniach na Umschlagplatzu. Poniżej zamieszczono przykładowe rozwiązanie zadania 16. ocenione na 1 pkt.

Przykład 86.

Wydarzenia na Umschlagplatzu nauczyły Edelmana jak ważne jest pojedyncze ludzkie życie. Każda osoba uratowana od wywózki była wielkim sukcesem. Marek Edelman do końca życia zapamięta tę lekcję i w przyszłej pracy lekarza również kierował się wielkim poświęceniem w celu uratowania jak najwięcej żyć.

Zdający, którzy udzielali odpowiedzi niezawierających wyjaśnienia roli pamięci o wydarzeniach na Umschlagplatzu (przykłady 87.–89.) lub zawierających błędne wyjaśnienie, świadczące o nieznajomości lektury obowiązkowej (przykład 90.), otrzymywali 0 pkt.

Przykład 87.

Po wojnie Edelman pracował w szpitalu jako kardiochirurg i leczył ludzi.

Przykład 88.

Pamięć odgrywała dużą rolę w życiu Marka Edelmana, bo całe życie walczył ze śmiercią.

Przykład 89.

Tytuł nawiązuje, że nie jesteśmy w stanie uciec przed Bogiem i każdy musi umrzeć.

Przykład 90.

Marek Edelman będąc w obozie koncentracyjnym lekarzem decydował o życiu i śmierci osób. Tytuł natomiast nawiązuje do tego, aby Edelman zdążył uratować człowieka jeszcze przed tym nim całkowicie będzie skazany na śmierć.

Podsumowanie komentarza do części testowej

Wyniki części testowej egzaminu maturalnego z języka polskiego pokazały, że zdający dobrze poradzili sobie z odczytywaniem informacji zawartych w tekstach nieliterackich. Trudniejsze okazało się porównywanie, syntetyzowanie i uogólnianie problematyki dwóch tekstów nieliterackich. Jedynym zadaniem trudnym w tej części była notatka syntetyzująca, która wymagała złożonych umiejętności z zakresu kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego oraz tworzenia wypowiedzi.

Zdający zazwyczaj dobrze radzili sobie z rozwiązywaniem zadań w teście historycznoliterackim. Dwa zdania były dla maturzystów trudne: jedno związane ze znajomością lektury obowiązkowej (*Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza), a drugie – z odczytywaniem sposobu kreowania sytuacji lirycznej w utworze poetyckim (koncept). Pozostałe zadania były dla zdających umiarkowanie trudne lub łatwe.

WYPRAWOWANIE na poziomie podstawowym

Zadanie 17. sprawdzało poziom opanowania umiejętności związanych z tworzeniem własnego tekstu o charakterze argumentacyjnym na jeden z dwóch tematów do wyboru przez zdających. Zdecydowana większość zdających (ponad 70%) wybrała temat 1. W poleceniu do każdego z tematów zostały podane wszystkie wskazówki niezbędne do jego właściwego rozwinięcia.

Poprawna realizacja wybranego tematu wiązała się z koniecznością rozważenia problemu podanego w poleceniu oraz przedstawienia własnego stanowiska. Istotnym aspektem rozważań było skonstruowanie w wypracowaniu co najmniej dwóch argumentów odnoszących się do dwóch utworów literackich (przy czym jednym z utworów literackich musiała być lektura obowiązkowa wybrana spośród lektur wymienionych na stronach 3. i 4. arkusza egzaminacyjnego) oraz dwóch dowolnych kontekstów. Zdający mógł zrealizować temat w wybranej przez siebie formie wypowiedzi (np.: rozprawka, szkic krytyczny, przemówienie, list otwarty, artykuł, esej), pod warunkiem że była to wypowiedź argumentacyjna.

Zgodnie z wymaganiami określonymi w *Zasadach oceniania rozwiązań zadań* wypracowanie maturalne powinno być poprawne pod względem merytorycznym oraz w sposób logiczny i spójny realizować przyjęty zamysł kompozycyjny, respektować normy poprawnościowe (stylistyczne i językowe). Ponadto powinno także spełniać wymaganie stawiane dłuższymi wypowiedziami, czyli liczyć minimum 300 wyrazów. W pracach krótszych oceniano kryteria: *Spełnienie formalnych warunków polecenia* oraz *Kompetencje literackie i kulturowe* – pozostałe kryteria nie podlegały ocenie.

Spełnienie formalnych warunków polecenia oraz kompetencje literackie i kulturowe

Poziom wykonania tegorocznych wypracowań w zakresie realizacji merytorycznej obydwu tematów wyniósł 99% w kryterium 1. *Spełnienie formalnych warunków polecenia (SFWP)* oraz 65% w kryterium 2. *Kompetencje literackie i kulturowe (KLiK)*.

Zdający w kryterium *SFWP* mogli uzyskać 1 pkt, o ile wypowiedź:

- nie zawierała błędów kardynalnych
- znajdowało się w niej odwołanie do lektury obowiązkowej (wybranej z listy lektur zamieszczonej w arkuszu egzaminacyjnym)
- dotyczyła problemu określonego w temacie
- przynajmniej częściowo miała charakter argumentacyjny.

Wypowiedzi, które nie spełniały wskazanych warunków, tj. np. rozwijały myśli niezwiązane z tematem lub stanowiły proste streszczenie tekstu albo brakowało w nich odwołania do

lektury obowiązkowej bądź zawierały kardynalne błędy rzeczowe, wskazujące na nieznaną treść lektury obowiązkowej omawianej w całości, oceniano na 0 punktów.

Wypowiedzi zdających w zdecydowanej większości spełniały formalne warunki polecenia oceniane w kryterium 1. (SFWP).

W kryterium 2. (KLiK) zdający mogli otrzymać 16 punktów, przy założeniu, że w toku argumentacyjnym w pełni funkcjonalnie wykorzystali dwa utwory literackie (w tym lekturę obowiązkową) i dwa dowolne konteksty, posłużyli się bogatą argumentacją, ich wywód miał charakter erudycyjny, a także był poprawny rzeczowo.

Zdający w większości nie mieli problemów z konstruowaniem wypowiedzi argumentacyjnej egzemplifikowanej materiałem literackim. Zgodnie z wymaganiem określonym w poleceniu odwoływali się do lektur obowiązkowych z zakresu szkoły ponadpodstawowej albo z zakresu szkoły podstawowej (wskazanych jako obowiązkowe) i innego utworu literackiego, nierzadko także będącego lekturą obowiązkową. O wyższych niż w latach ubiegłych kompetencjach polonistycznych zdających świadczyły także przywoływane w pracach różnorodne konteksty.

Temat 1. – analiza przykładowych wypracowań lub ich fragmentów w kryteriach 1. i 2.

Zadaniem zdającego wybierającego temat 1. było rozważenie w wypracowaniu kwestii buntu i jego konsekwencji. Poprawna realizacja tematu wymagała sformułowania własnego stanowiska oraz przedstawienia argumentacji spójnej z przyjętym rozstrzygnięciem, potwierdzającej zrozumienie problemu oraz znajomość wybranych utworów literackich, w tym lektury obowiązkowej, a także umiejętność wykorzystania kontekstów w wypowiedzi pisemnej.

Sformułowanie tematu *Bunt i jego konsekwencje* nie narzucało przyjęcia z góry określonego stanowiska. Niemal wszyscy piszący wyrażali je we wstępnym akapicie pracy w postaci tezy, potwierdzającej słuszność założonego poglądu.

Różnorodność zawartych w pracach argumentów świadczy o tym, że piszący rozumieli szeroko pojęcie *bunt* użyte w temacie – jako np.:

- sprzeciw wobec rządzących, wobec niesprawiedliwości albo zła
- opór w obliczu przemocy najeźdźcy, okupanta, opresora/ciemężyciela
- niezgodę na mechanizmy społeczne ograniczające rozwój czy wolność człowieka
- kwestionowanie porządku świata
- protest wobec Boga na gruncie metafizyki.

Omawiając konsekwencje buntu, przedstawiano jego skutki zarówno dla osoby/zbiorowości buntującej się, jak i dla osób, wobec których się zbuntowano czy otoczenia buntownika lub grupy, której buntownik był reprezentantem. Brano pod uwagę m.in. następstwa społeczne, moralne, polityczne, duchowe buntu.

Bardzo często w zależności od motywacji, a także konsekwencji postawy buntowniczej zdający wartościowali bunt (altruistyczny/egoistyczny, budujący/ destrukcyjny,

pozytywny/negatywny, afirmujący wartości/nihilistyczny). Wielu zdających dokonywało również klasyfikacji buntu ze względu na jego charakter, np. ukryty/jawny, czynny/bierny.

Temat wymagał od zdających rozważenia zarówno postawy buntu, jak i jej konsekwencji. Jeżeli zdający omawiał w pracy tylko jeden z tych aspektów w odniesieniu do danego utworu literackiego, to ten utwór uznawano za wykorzystany co najwyżej częściowo funkcjonalnie.

Abiturienti najczęściej trafnie dobierali materiał literacki dla uzasadnienia własnego stanowiska. Budowali argumenty w odwołaniu do wybranych lektur obowiązkowych (czego wymaga formuła egzaminu), np. Biblii, *Mitologii* Jana Parandowskiego, *Antygony* Sofoklesa, *Makbeta* Williama Szekspira, *Konrada Wallenroda* i III cz. *Dziadów* Adama Mickiewicza, *Kordiana* Juliusza Słowackiego, *Nie-Boskiej Komедii* Zygmunta Krasińskiego, *Lalki* Bolesława Prusa, *Potopu* Henryka Sienkiewicza, *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego, *Glorii victis* Elizy Orzeszkowej, *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, *Dżumy* Alberta Camusa, *Roku 1984* George'a Orwella, *Tanga* Sławomira Mrożka, *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, reportażu *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall, *Raportu o stanie wojennym* Marka Nowakowskiego, ale także utworów spoza kanonu lektur (np. *Nowy wspaniały świat* Aldousa Huxleya, *Folwark zwierzęcy* George'a Orwella, *Rewolucja* Sławomira Mrożka), w tym również utworów z literatury popularnej. Obudowę kontekstową zdający konstruowali, odnosząc się najczęściej do literatury, a poza tym do koncepcji filozoficznych, historii, historii literatury czy biografii twórców.

Zdający jednak nie zawsze trafnie wybierali z przywołanego utworu literackiego te elementy fabuły, wydarzenia, wątki czy postaci, by za ich pomocą w sposób wyczerpujący omówić problem buntu, niekiedy również nie formułowali refleksji wiążących tekst z tematem, a zatem pozwalali, by powierzchowność zdominowała argumentację. Z kolei odniesienia do kontekstów niejednokrotnie pozostawały na poziomie informacji, nie pogłębiały ani nie rozwijały omawianego zagadnienia. Taki sposób wykorzystania utworu literackiego lub kontekstów oceniano co najwyżej jako częściowo funkcjonalny.

Zacytowane poniżej wypracowanie (przykład 91.) stanowi **właściwą realizację tematu 1. – spełnia wszystkie formalne warunki polecenia, dowodzi w pełni funkcjonalnego wykorzystania utworów oraz kontekstów**. Ponadto charakteryzuje się uporządkowaniem elementów treściowych, spójnością wypowiedzi, adekwatnością stylu oraz szerokim zakresem zastosowanych środków językowych.

Przykład 91.

Bunt to wyraz sprzeciwu wobec panujących zasad bądź rządzących. Człowiek dokonuje aktu buntu, gdy pragnie pokazać swoje niezadowolenie. Buntownicy to ludzie czynu, czujący, że muszą wykazać się inicjatywą. Podejmują się działania pomimo wiedzy, że mogą ich spotkać konsekwencje czynu. Obraz buntu został przedstawiony w takich utworach jak „Antygona” i „Zbrodnia i kara”. Na podstawie tych utworów można stwierdzić, że bunt i jego konsekwencje różnią się w zależności od przesłanek bohatera oraz jego postawy.

Przebieg buntu i konsekwencji ukazał Sofokles w swoim dziele pt. „Antygona”. W tym dramacie miał miejsce sprzeciw tytułowej bohaterki, Antygony, wobec Kreona, władcy Teb. Buntowniczką pochowała swojego brata, który poległ podczas bitwy. Był to czyn zakazany, ponieważ jej bliski został uznany za zdrajcę, gdyż walczył po przeciwnej stronie. Brak pochówku według greckich wierzeń był chańbą i skazaniem na ciężkie życie pośmiertne.

Przyczyną buntu Antygony jest jej wiara – według niej każdy zmarły zasługuje na godny pochówek, a prawo boskie przewyższa ludzkie. Ten konflikt wartości przypomina filozoficzny spór o istotę prawa. Postawa Kreona odzwierciedla tą popierających pozytywizm prawniczy. Według niej ludzi obowiązuje jedynie prawo stanowione, narzucone przez rządzących. Antygona reprezentuje stronnictwo prawa naturalnego. Oznacza to, że według niej człowiek podlega wiecznym zasadom, ustanowionym przez siłę wyższą (w jej przypadku to bogowie). Koncepcja prawa stanowionego twierdzi, że można łamać wszelkie zasady, które nie są zgodne z tym naturalnym. Antygona tego właśnie dokonuje, gdy grzebie brata. Wie, że za to przestępstwo obowiązuje kara śmierci, lecz obrona własnych wartości jest dla niej ważniejsza od zachowania życia. Kreon skazuje bohaterkę, można więc stwierdzić, że konsekwencje jej czynu były tragiczne. Antygona osiągnęła jednak swój cel – ocalała godność i życie wieczne brata oraz stanęła w obronie własnych wartości. Jej przykład pokazuje, że buntownicy często są gotowi ponieść konsekwencje swoich czynów.

Bunt przeciwko panującym zasadom został ukazany również w powieści Fiodora Dostojewskiego, pt. „Zbrodnia i kara”. Jej bohater, Raskolnikow, podobnie jak Antygona sprzeciwia się prawom obowiązującym w społeczeństwie. Różni ich jednak natura czynu i jego konsekwencje. Rodion Raskolnikow przyjął postawę, która przypomina poglądy filozofa Nietzche. Według niego prawa obowiązujące w społeczeństwie są opresyjne wobec jednostek wybitnych. Ludzie ponadprzeciętni mają więc prawo do popełniania czynów niezgodnych z powszechnymi zasadami moralnymi. Należy przyjąć postawę czynną i odrzucić moralność niewolników (czyli reszty społeczeństwa). Raskolnikow był mniemania, że jest jednostką ponadprzeciętną. Z tego powodu uważał, że może dokonywać czynów zakazanych dla innych. Ten pogląd jest jego uzasadnieniem decyzji o buncie. Swój sprzeciw wyraża aktem morderstwa chciwej lichwiarki. W ten sposób buntował się przeciwko zasadom i niesprawiedliwościom społecznym. Raskolnikow swoje pobudki uważał za szlachetne. Twierdził, że dokonał zbrodni, ponieważ kobieta jest chciwa i okrutna. Po morderstwie lichwiarki bohater doświadcza konsekwencji czynu. Raskolnikow zaczyna popadać w obłąd. Choroba dotyka zarówno ciała, jak i umysł zbrodniarza. Zaczyna rozumieć, że źle postąpił. Jego poglądy zawodzą wobec argumentów sumienia. Bohater osiąga spokój wewnętrzny dopiero gdy zwraca się ku Bogu i akceptuje pomoc wiernej Soni. Dzięki miłości i wierze zdrowieje na umyśle i ciele. Jego bunt miał również konsekwencje prawne, został zesłany na Sybir. O wiele cięższa była jednak dla niego choroba, której doświadczył bezpośrednio po zbrodni. Historia Raskolnikowa pokazuje złą stronę buntu. Świadczy o tym, że niektórych zasad nie należy łamać. Czyny takie jak celowe pozbawienie życia nie mogą zostać wytłumaczone i usprawiedliwione w sposób rozumowy. „Zbrodnia i kara” to krytyka buntu, odradzająca popełnienie zbrodni w imię wartości. Przestrzega przed zgubnymi ideologiami pokazując jaki wpływ działanie pod ich wpływem ma na zdrowie psychiczne i fizyczne człowieka.

Na podstawie wymienionych przykładów można zauważyć dualizm aktu buntu. Może wyglądać tak jak ten Antygony, która w obronie godności swojej i brata popełniła przestępstwo. Wiedziała, jaka ją spotka kara i odważnie poświęciła własne życie dla swoich ideałów. Bunt Antygony można uznać za szlachetny, wzbudzający podziw. Natomiast Raskolnikow w akcie sprzeciwu popełnił czyn okrutny – dokonał morderstwa. Dostojewski pokazał, jak ciężkie są konsekwencje takiego działania. Historie tych bohaterów świadczą o tym, że bunt potrafi przyjąć różne formy. Nie jest dobry ani zły – to jest zależne od pobudek i zachowania buntownika. Konsekwencje buntu również potrafią być niełatwe – a nie każdy jest tak gotów je ponieść jak Antygona.

Komentarz do przykładu 91.

Wypracowanie **spełnia formalne warunki polecenia:**

- nie zawiera błędu kardynalnego
- znajduje się w nim odwołanie do lektury obowiązkowej (*Antygona* Sofoklesa, *Zbrodnia i kara* Fiodora Dostojewskiego)
- dotyczy problemu wskazanego w poleceniu
- ma formę argumentacyjną.

Kompetencje literackie i kulturowe

Wypowiedź stanowi wnikliwą analizę problemu sformułowanego w poleceniu. Zdający w pełni funkcjonalnie wykorzystał znajomość przywołanych utworów literackich, a także konteksty filozoficzne, dzięki czemu zbudował wieloaspektową argumentację, świadczącą o erudycji.

Sformułowane stanowisko ma postać wyrazistej tezy zaprezentowanej we wstępie wypracowania – zdający zdefiniował bunt jako sprzeciw wobec panujących zasad lub rządzących. Założył, że ocena buntu, a także charakter jego konsekwencji różnią się w zależności od motywacji i postawy buntowników określonych przez niego jako ludzie czynu, wykazujący się inicjatywą.

Zdający funkcjonalnie wykorzystał dwie lektury obowiązkowe: *Antygonę* Sofoklesa oraz *Zbrodnię i karę* Fiodora Dostojewskiego.

Ukazał *Antygonę* działającą w obronie godności swojego brata i własnej, dzięki czemu dowiódł szlachetności jej postępowania. Omówił konsekwencje złamania przez *Antygonę* panującego prawa, konstatując, że za godną podziwu obronę wartości płaci się najwyższą cenę – życia, zaakcentował przy tym tragizm bohaterki.

Następnie zdający porównał postawy *Antygony* i *Rodiona Raskolnikowa*. Zauważył, że choć ten drugi również złamał prawo w imię buntu wobec niesprawiedliwości, to natura jego czynu – popełnienie zbrodni – budzi odrazę, a konsekwencje duchowe (w postaci obłędu bohatera) oraz prawne (zsyłka zbrodniarza na Sybir) dowodzą nikczemności jego postępowania. Zdający podsumował rozważania wnioskiem, że ocena buntu zależy od jego formy, motywacji oraz konsekwencji.

Zdający pogłębił swoje rozważania, wpisując konflikt *Antygony* i *Kreona* w kontekst sporu pomiędzy perspektywami prawa naturalnego i prawa stanowionego, a także rozwinął zagadnienie uzasadnienia buntu *Raskolnikowa*, odwołując się do paraleli jego poglądów z filozofią *Fryderyka Nietzschego*.

Kompozycja wypowiedzi

Elementy treściowe zostały przez zdającego zorganizowane problemowo, podporządkowane zaprezentowanej tezie, czego potwierdzeniem jest ułożenie akapitów poświęconych kolejno różnorodnym postawom buntu wobec panujących zasad, tj. postawom różniącym się oceną moralną ze względu na motywacje buntownika, formę buntu oraz konsekwencje tego aktu.

Zdający nadał kompozycji swojej wypowiedzi charakter komparatywny, konsekwentnie szukając różnic (motywacje, przejawy, konsekwencje buntu) w podobieństwie (bunt w postaci złamania obowiązujących zasad).

Wypowiedź zdającego składa się z elementów tworzących logiczną, uporządkowaną i spójną całość, podporządkowaną rozważanemu problemowi i postawionej tezie.

Zdający konsekwentnie posługuje się stylem stosownym do sytuacji komunikacyjnej, wypowiedź zawiera struktury charakterystyczne dla oficjalnej odmiany polszczyzny pisanej.

Język wypowiedzi

W wypracowaniu występuje szeroki zakres środków językowych, tj.: zróżnicowana składnia, poprawne struktury składniowe:

- zdania pojedyncze, np.: *Ten konflikt wartości przypomina filozoficzny spór o istotę prawa.*
- zdania złożone, np.: *Jej przykład pokazuje, że buntownicy często są gotowi ponieść konsekwencje swoich czynów.*
- zdania wielokrotnie złożone: *Bohater osiąga spokój wewnętrzny dopiero gdy zwraca się ku Bogu i akceptuje pomoc wiernej Soni.*
- równoważnik zdania, np.: *„Zbrodnia i kara” to krytyka buntu, odradzająca popełnienie zbrodni w imię wartości.*

Zastosowano także bogatą leksykę, np.: *filozoficzny spór o istotę prawa; człowiek podlega wiecznym zasadom ustanowionym przez siłę wyższą; pozytywizm prawniczy; prawo stanowione; należy przyjąć postawę czynną i odrzucić moralność niewolników (czyli reszty społeczeństwa); poglądy zawodzą wobec argumentów sumienia; przestrzega przed zgubnymi ideologiami.*

Funkcjonalność wykorzystania w wypracowaniu utworów literackich i argumentowanie, w tym wykorzystanie kontekstów

W dwóch kolejnych realizacjach tematu 1. – przykładach 92. (fragment wypracowania) oraz 93. (całe wypracowanie) – utwory literackie zostały wykorzystane w pełni funkcjonalnie, a argumentacja jest bogata, tj. wieloaspektowa, poparta trafnymi przykładami z utworów i uwzględniająca konteksty.

Przykład 92.

Człowiek, który buntuje się przeciwko zewnętrznym autorytetom, często napotyka znaczne trudności, bądź to ze strony jakiejś władzy, czy też przez wykluczenie społeczne. Niezależnie od tego, czy buntuje się on, mając na celu własne dobro, czy z pobudek altruistycznych, wystąpienie przeciw statusowi quo zawsze jest trudne. Dlatego twierdzę, że bunt zawsze jest w pewien sposób przyczyną cierpienia dla ludzi.

Biblijnymi archetypami buntowników są Adam i Ewa, którzy zjedli zakazany owoc wbrew przestrodze Boga i zostali wyrzuceni z raju. Ta historia obrazuje archetyp buntu egoistycznego, dokonanego dla własnej korzyści przez osoby, które miały świadomość obiektywnego dobra zasady, którą złamały. Nie jest więc zaskakujące, że Biblia, dzieło o charakterze moralnym, potępia taki bunt i przedstawia go jako źródło wyłącznie cierpienia.

W mitologii greckiej można jednak znaleźć przykład altruistycznego buntu, który jednak skutkuje cierpieniem buntującego się. Jest to mit o tym, jak Prometeusz wykradł bogom ogień dla ludzi i został za karę przykuty do skały Kaukazu. W przeciwieństwie do buntu biblijnego, akcja Prometeusza powiodła się – ludzie uzyskali ogień. Dlaczego więc jego historia kończy się cierpieniem? Otóż moim zdaniem był to zabieg mający podkreślić moralne znaczenie czynu Prometeusza. Tak jak historia Adama i Ewy miała zniechęcać ludzi groźbą cierpienia do łamania dobrych i słusznych zasad, tak historia o Prometeuszu miała ich zachęcić do sprzeciwiania się sprawom złym i szkodliwym. Zakładano jednak, że bunt zwykle oznacza cierpienie dla buntowników, dlatego w micie, przewidując wątpliwości odbiorców, zaprezentowano zarówno cierpienie buntownika, jak i uzasadnienie, dlaczego należy buntować się przeciw niesłusznym zasadom pomimo groźby cierpienia. Tym uzasadnieniem jest korzyść dla dobra ogólnego. W micie Prometeusz jest potępiony przez Zeusa, ale ludzie są mu wdzięczni, a ich życie jest znacznie łatwiejsze. W ten sposób mit zachęca do buntu z altruistycznych pobudek, jednocześnie przyznawając, że wiąże się to z cierpieniem dla buntowników.

Utwory ze starożytności kategoryzują więc bunt jako egoistyczny lub altruistyczny, ale są jednoznacznie zgodne, że powoduje cierpienie.

Komentarz do przykładu 92.

W zacytowanym fragmencie wypracowania zdający **w pełni funkcjonalnie** wykorzystuje odwołanie do *Mitologii* Jana Parandowskiego, rozważając motywacje i konsekwencje buntu altruistycznego.

Na początku formułuje tezę, że niezależnie od motywacji konsekwencją buntu zawsze stanowi cierpienie. Rozważa na przykładzie postawy Prometeusza archetyp buntu z pobudek altruistycznych oraz jego następstwa. Omawia funkcję tego mitu w kontekście formułowania wskazówek moralnych dla odbiorców. Odwołuje się do **kontekstu biblijnego**, by wprowadzić archetyp *buntu egoistycznego*, a także wpisać swoje rozważania w refleksję na temat moralizatorskiego charakteru Biblii. Wywód kończy konkluzją: *Utwory ze starożytności kategoryzują więc bunt jako egoistyczny lub altruistyczny, ale są jednoznacznie zgodne, że powoduje cierpienie.*

Zastosowana **argumentacja jest bogata**, wieloaspektowa – zdający podejmuje temat buntu nie tylko na płaszczyźnie fabularnej – omówienia losów wybranych bohaterów literackich, lecz także analizuje znaczenie obrazu buntu dla wymowy danego utworu.

Przykład 93.

Idea buntu towarzyszy ludzkości od zarania dziejów. W każdym momencie historii człowieka jest on podporządkowany siłom większym od samego siebie – czy jest to władza, los, czy też przyjęte przez społeczeństwo normy i wartości. Siły owe mogą budzić niezgodę jednostki, co prowadzi do jej aktywnego sprzeciwu wobec nich, czyli buntu. Potencjalne przyczyny buntu są liczne, ale najczęściej można je skategoryzować jako nadzieję na lepszy świat lub obronę wartości bez względu na cenę. Bunt może stanowić również wartość samą w sobie oraz sposób na życie. Ponieważ zakłada on mierzenie się z instancjami przewyższającymi buntownika, najczęściej jego skutki są dla niego tragiczne. Bunt jednak może również torować drogę postępowi ogółu i stanowić jedyny sposób zachowania godności. Dlatego też mimo ryzyka, jeśli służy on wyższej idei i dobru ogółu, jest on postawą szlachetną. Jednak pozbawiony wyższych celów może on również stanowić siłę niszczącą.

Najgłębiej zakorzenionym obrazem buntu w kulturze europejskiej jest aktywne poświęcenie się jednostki w imię ogółu i szlachetnych wartości. Archetyp tej postawy stanowi mityczny Prometeusz. Był on tytanem, który z gliny i własnych łez stworzył rodzaj ludzki. W celu zapewnienia swoim twórcom przetrwania i podniesienia ich jakości życia, mimo zakazów Zeusa ukradł z rydwanu Heliosa iskrę i dał ją ludziom. Co więcej, zwiódł Zeusa dając mu do wyboru okryte tłuszczem kości wołu i okryte skórą mięso, gdy ten miał wybrać część, którą mieli mu odtąd poświęcać ludzie. Rozgniewany władca bogów skazał go na wieki cierpienia – Prometeusz został przywiązany do skały w Kaukazie, gdzie w głodzie i pragnieniu musiał codziennie przetrwać rozrywanie i zjadanie mu wątroby przez drapieżnego ptaka. Miłość Prometeusza do ludzi i jego dążenie do ich ocalenia pomimo pewnej okrutnej kary do dnia dzisiejszego stanowią w kulturze wzór szlachetnego poświęcenia się jednostki w imię idei. Postawa ta jest nazywana od jego imienia postawą prometejską i stanowi inspirację dla wielu pokoleń działaczy, artystów i myślicieli.

Przykładem takiego artysty i myśliciela jest Albert Camus, autor powieści pod tytułem „Dżuma”. Służy ona jako wykładnia filozofii, którą wyznawał, czyli egzystencjalizmu. Światopogląd ten zakładał, że świat jest absurdalny i niezrozumiały dla człowieka. Jednostka jest zewsząd otoczona złem i niesprawiedliwością, których nie może przewidzieć ani pokonać. Jednak mimo nieuchronności losu, człowiek powinien bezustannie buntować się przeciwko wszelkiemu złu tego świata – wykazywać postawę prometejską. Pozwala mu to na zachowanie godności i niepograżanie się w bierności, stanowi jedyny słuszny sposób na radzenie sobie z absurdalnością rzeczywistości.

Postawę egzystencjalisty uosabia główny bohater „Dżumy”, Bernard Rieux. Jest on lekarzem mieszkającym w Oranie, przeciętnym nadmorskim mieście niespodziewanie skażonym przez dżumę. Ta epidemia, o niespodziewanym przebiegu i w cierpieniu pochłaniająca tysiące istnień, stanowi symbol bezustannie obecnego w świecie zła. Mimo wiedzy, że nie jest on w stanie pokonać choroby, Rieux poświęca cały swój czas i zaangażowanie leczeniu ludzi. O swoich działaniach mówi on, że nie są one niczym szczególnym, a jedynie wypełnianiem obowiązków. Ukazuje on obraz buntu jako sposobu na życie w nieprzewidywalnej, niesprawiedliwej rzeczywistości, jako nie tyle szlachetnego czynu, co konieczności, aby zachować godność. Egzystencjalny bunt nie zakłada również wpływu na losy ogółu, ponieważ są one podporządkowane niewytłumaczalnym siłom wyższym.

Bunt jednak nie zawsze jest zjawiskiem pozytywnym. Pozbawiony szlachetnych wartości, może prowadzić do ruiny rzeczywistości. Przykładem takiej postawy są zachowania rodziców Artura, Eleonory i Stomila, bohaterów „Tanga” Sławomira Mrożka. Są oni artystami, przedstawicielami inteligencji, którzy pragną całkowitej wolności od norm społecznych i obyczajów. Ich bunt objawia się m.in. wpuszczeniem do ich domu niewydukanego, prostackiego, grubiańskiego Edka. Widzą oni jego brak moralności i baczności na zasady życia społecznego jako ideał, do którego dążą. Ich syn, Artur, dostrzega chaos i zniszczenie, jaki porzucenie tradycji wprowadza. W ramach paradoksalnego buntu przeciwko buntowi stara się z początku przywrócić pustą tradycję przez ślub z Alą, a gdy fakt jej zdrady Artura z Edkiem obnaża bezsensowność tego przedsięwzięcia bez wartości uzasadniających formę, desperacko stara się przywrócić porządek przy użyciu idei. Jedyną ideą wciąż mającą znaczenie w świecie zniszczonym bezcelowym buntem okazuje się prawo silniejszego, czemu daje wyraz Edek zabijając Artura i przejmując władzę nad jego rodziną za pomocą groźby zabójstwa. Owa sztuka ukazuje niebezpieczeństwo buntu przeciwko tradycji i normom społecznym w imię samego buntu i dowodzi, że może się to skończyć fundamentalnym rozpadem rzeczywistości.

Podsumowując, jeśli zakłada on ochronę ludzi i wartości, bunt jest postawą szlachetną. Niestety, najczęściej kończy się on cierpieniem buntownika, tak jak Prometeusza. Bunt stanowi również konieczność wobec nieuchronności zła i pomaga człowiekowi zachować wobec niego godność niczym doktor Rieux. Nieuzasadniony, prowadzić też może do chaosu i rozpadu – dlatego zawsze trzeba pamiętać o wartościach, których się broni.

Komentarz do przykładu 93.

Przyjęte stanowisko uwzględnia różne aspekty rozpatrywanego problemu, co stanowi podstawę zaprezentowanych w powyższych akapitach **rzeczowych i pogłębionych rozważań**. Zdający posługuje się **bogatą argumentacją** – dokonuje kategoryzacji buntu jako zarówno aktywnego działania w szlachetnym celu, jak i destrukcyjnego, prowadzącego do rozpadu fundamentów rzeczywistości społecznej. Argumentację wzbogaca funkcjonalnie przywołanymi **kontekstami mitologicznym** (Prometeusz jako archetyp postawy buntownika) oraz filozoficznym (egzystencjalizm jako filozoficzna podstawa buntu metafizycznego).

Zacytowany w przykładzie 94. fragment wypracowania prezentuje dość często spotykane w pracach maturzystów częściowo funkcjonalne wykorzystanie utworu literackiego z uzasadnieniem opartym na zadowalającej albo na powierzchownej argumentacji.

Przykład 94.

Jako buntownika możemy uznać również Cezarego Barykę z „Przedwiośnia” Stefana Żeromskiego. Młody Baryka wszedł w okres buntu po wyjeździe ojca, gdy został jedynie z matką. Chłopak w przeciwieństwie do swojej mamy był zwolennikiem rewolucji, która miała miejsce w Baku. Jego przekonania doprowadziły do tego, że stracili oni wszelkie dobra materialne, a wskutek rewizji młody Baryka stracił nawet mamę – została ona ukarana, zesłana na ciężkie roboty.

Komentarz do przykładu 94.

Odwołując się do przykładu Cezarego Baryki z powieści *Przedwiośnie*, zdający omówił konsekwencje buntu, ale nie jego przejawy czy motywacje postępowania buntownika. Utwór został wykorzystany częściowo funkcjonalnie. **Argumentacja jest powierzchowna**, niewnikająca w istotę rzeczy.

Zacytowane poniżej fragmenty prac stanowią egzemplifikację **funkcjonalnego wykorzystania kontekstów**. W wypracowaniach zdający odwoływali się do różnorodnych kontekstów pogłębiających problem lub odnoszących się do omawianego utworu w sposób celowy.

Przykład 95.

Bunt może także być spostrzegany negatywnie, jako sprzeciw wobec naturalnego porządku. Taki obraz możemy znaleźć w „Nie-Boskiej komedii” Zygmunta Krasińskiego. Utwór ten przedstawia krwawą rewolucję inspirowaną rewolucją francuską. Jest ona kreowana jako barbarzyńska rzeź na szlachcie, która reprezentuje sobą tradycję, jak i wartości chrześcijańskie. Krasiński używa obrazowania infernalnego i scen dantejskich, podczas opisywania wędrowki Hrabiego przez obóz rewolucjonistów. Na końcu stary świat upada, wygrywa rewolucja przewodzona przez Pankracego, lecz ten zostaje w ostatniej

scenie ukarany przez Boga. Wynika to z providencjalizmu, światopoglądu wyznawanego przez Krasińskiego. Providencjalizm głosił, że Bóg wyznaczył człowiekowi określony porządek i wykroczenie poza niego zakończy się karą boską. Czyni to każdy bunt złym, na obraz pierwszego sprzeciwu Lucyfera wobec Boga.

Bunt, choć występuje najczęściej w formie politycznej, jak np. rewolucja, może także przybrać postać buntu moralnego, jakie znajdziemy m.in. w „Zbrodni i karze” Fiodora Dostojewskiego. W tym dziele, sprzeciw wobec istniejącego porządku przybiera formę zabójstwa starej lichwiarki przez Raskolnikowa. Główny bohater „Zbrodni i kary” wyznaje filozofię głoszącą podział ludzkości na nadludzi i resztę. Nadczłowiek jest osobą, która nie przestrzega porządku społecznego, by zmienić rzeczywistość na lepszą. Zbrodnia Raskolnikowa miała dokonać dwie rzeczy: zmienić świat na lepszy poprzez usunięcie lichwiarki, która była zła oraz stanowi pewnego rodzaju inicjację dla Rodiona, by ten stał się nadczłowiekiem. Dostojewski krytykuje czyn Raskolnikowa, bo twierdzi, że jest on wbrew wartościom chrześcijańskim, a co za tym idzie, wbrew woli boskiej.

Według obu autorów, człowiek ma ograniczone prawa wyznaczone przez Boga. Krasiński uważa, że prawie każda forma buntu wykracza poza nadany porządek, podczas gdy Dostojewski twierdzi, że bunt jest możliwy, jeśli nie przekracza on pewnych granic moralnych.

Komentarz do przykładu 95.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **funkcjonalnie** wykorzystał **kontekst literacki**, który pogłębił rozważania na podstawie *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego na temat buntu wobec narzuconego przez Boga porządku. Odniesienie się do *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego jako kontekstu pozwala zdającemu ukazać zagadnienie buntu nie tylko w wymiarze politycznym, ale i w moralnym. O celowości przywołania kontekstu świadczy również konkluzja, w której porównano ujęcie zagadnienia w twórczości obu pisarzy.

Przykład 96.

Inny obraz buntu widoczny jest w „Tangu” Sławomira Mrożka. Artur nie zgadza się na brak zasad obowiązujący w domu. Paradoksalnie, jako reprezentant najmłodszego pokolenia pragnie powrotu tradycji. Chce on dokonać przewrotu, w wyniku którego mógłby przejąć władzę i wprowadzić własny wzór. Widoczną staje się analogia między Arturem a Konradem z III części „Dziadów”. Obu bohaterów cechuje indywidualizm, poczucie wyższości, wyobcowanie oraz pycha. Artur buntuje się przeciwko rodzinie, zabrakło mu jednak skryzlowanego pomysłu. Nie wie, czego dokładnie chce, ideę odkrywa dopiero po śmierci Eugenii. Bohaterów łączy też klęska. Artur zostaje zabity przez prostaka Edka, który następnie nad jego ciałem tańczy tango z Eugeniuszem. Działania Artura są fasadowe, co służy pokazaniu, że bunt jest podstawny tylko wtedy gdy jest on przemyślany i stoi za nim konkretny cel. W przeciwnym razie zamieszanie mogą wykorzystać jednostki takie jak Edek, które nic sobą nie reprezentują. Bunt okazał się mieć zgubne konsekwencje dla Artura, nie tylko niczego nie zmienił, ale sam stracił życie. Przejęcie kontroli nad mieszkańcami domu przez Edka oznacza triumf siły fizycznej nad inteligencją. Tak jak w przypadku Konrada z III części „Dziadów” połączenie buntu z pychą i wywyższaniem się jest tragiczne w skutkach.

Komentarz do przykładu 96.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **funkcjonalnie** wykorzystał **kontekst literacki**. Pogłębił rozważania na temat charakteru i przyczyn klęski buntu Artura z *Tanga* Sławomira Mrożka dzięki porównaniu kreacji tej postaci z Konradem z III części *Dziadów* Adama Mickiewicza.

Przykład 97.

Istnieje wiele rodzajów buntu. Albert Camus w „Człowieku zbuntowanym” wyróżnia ten metafizyczny, który jest przeciwko wszystkiemu. Tak można określić działanie bohaterów „Dżumy”. Tytułową „Dżumę” można interpretować nie tylko jako zarazę, ale też zło będące elementem świata. Doktor Rieux jako lekarz nie zgadza się na bierne oglądanie śmierci mieszkańców Oranu. Ze wszystkich sił stara się ukoić ich cierpienie i ograniczyć liczbę chorych. Choć postawa Rieux wymaga uznania, to prawdziwym buntownikiem możemy określić Jeana Tarrou. Nie był on lekarzem, więc nie miał obligacji do wali z dżumą. Mimo to był on organizatorem oddziałów sanitarnych i nieustannie pomagał doktorowi. Na jego postawę miały wpływ wydarzenia z dzieciństwa, kiedy to jego ojciec przyczynił się do skazania na karę śmierci człowieka. Od tego momentu Tarrou obiecał sobie, że będzie walczyć ze śmiercią. Jego bunt ma charakter metafizyczny, ponieważ jest on przeciwko ustalonemu porządkowi świata. Pomimo tego, że Jean zostaje zarażony, starania o pokonanie zła nadały sens jego życiu, uszlachetniły go. Nie umiera on jako pokonany, lecz jako godny uznania buntownik, który przyczynił się do uratowania wielu osób. Bunt zatem pogłębia egzystencję bohaterów „Dżumy” i staje się sposobem na walkę z zarazą. Gdyby mieszkańcy Oranu pozostali bierni, ofiar byłoby znacznie więcej.

Komentarz do przykładu 97.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **funkcjonalnie** wykorzystał **kontekst filozoficzny**. Kategoria buntu metafizycznego pozwoliła na pogłębienie rozważań na temat motywacji bohaterów oraz na ukazanie parabolicznego charakteru powieści *Dżuma* Alberta Camusa.

Przykład 98.

Buntownikiem z wyboru, a równocześnie oddanym idei komunistycznej bojownikiem o zniesienie podziałów klasowych był Cezary Baryka, protagonista „Przedwiośnia” Stefana Żeromskiego. Po wysłuchaniu paru wiecy oraz udziale w licznych wykładach jest zafascynowany ideami Marksa i Lenina, a kiedy do Baku dociera rewolucja Bolszewicka staje się jej czynnym uczestnikiem. Buntuje się wobec systemu, którego sam jest beneficjentem, gdyż jego rodzina należała do grupy bardziej zamożnych mieszkańców kraju. Jednak pomimo zaszczytnej walki jego ojca na wojnie jak i oddania majątku komunistom Baryka jest traktowany jako część burżuazji i spotyka się z nieludzkim traktowaniem czy represjami, które przyczynią się do śmierci jego ukochanej matki. Rewolucja Październikowa w Rosji zapisała się na kartach historii jako ciągły chaos i zbrodnie na ludności cywilnej, pochłaniając setki tysięcy ludzkich istnień i budząc strach przed komunizmem w innych częściach Europy. Co uświadamia, iż przypadek Cezarego nie był odosobniony i pomimo iż walczył na rzecz nowej władzy, stracił majątek i matkę. Na skutek buntu zyskał miano wyrzutka i żebraka stając się częścią proletariatu, o którego prawa walczył.

Komentarz do przykładu 98.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **funkcjonalnie** wykorzystał **kontekst historyczny**. Dzięki odniesieniu do historii maturzysta nie tylko uwydatnił źródła rozczarowania Cezarego Baryki formą buntu, lecz także podkreślił uniwersalny wymiar doświadczenia bohatera *Przedwiośnia*.

Zauważono tendencję zdających do wykorzystywania w wypracowaniu jako kontekstu utworu literackiego zawierającego podobny motyw do obecnego w lekturze obowiązkowa. Często taki kontekst powielał jedynie refleksje sformułowane przez zdającego w rozważaniach dotyczących lektury obowiązkowej – nie stanowił pogłębionego odczytania sensów tej lektury i nie rozwijał omawianego zagadnienia. Opisaną sytuację ilustruje poniższy fragment wypracowania (przykład 99.).

Przykład 99.

Sprzeciwianie się systemowi totalitarnemu prawie zawsze wiąże się z surową karą. Wynika to z faktu, że system ten opiera się na strachu społeczeństwa przed jakimkolwiek buntem, a więc pokazanie, że jest on możliwy mogłoby znacząco zagrozić istnieniu tego systemu. W książce „Rok 1984” G. Orwella, główny bohater-Winston Smith pod postacią najpierw – pisania pamiętnika, później – wchodzenia w intymną relację z kobietą, a na samym końcu – czytania książek opozycjonistów, sprzeciwia się Wielkiemu Bratu, którego nienawidzi. Jego bunt zostaje jednak zdemaskowany, a więc czeka na niego kara. Polega ona na torturowaniu go w Ministerstwie Miłości ironicznie nazwanym, ponieważ głównym celem tej instytucji jest właśnie karanie i gnębienie obywateli. W ramach postępowania tortur przekonywany jest on do wierzenia w ideologię partii i kochania Wielkiego Brata. Po wyjściu jest on w pełni indoktrynowany i rzeczywiście wierzy w kłamstwa i Partię. Ostatnimi słowami książki jest: „Kochał wielkiego Brata”. Pokazuje to, że rzeczywistą karą było odebranie mu ostatniej ludzkiej rzeczy, która istniała w tym systemie – możliwość wolnego myślenia, lecz nie był on tego świadomy. Podobny motyw odnajdujemy w „Folwarku zwierzęcym”. Zwierzęta tam same przyznawały się do najdrobniejszych form buntu, który opierał się na nawet drobnej zgodzie z ideami Snowballa. Bunt ten karany był śmiercią, pomimo że w pierwotnych zasadach Animalizmu istniał zakaz zabijania innych zwierząt. Zwierzęta same przyznawały się do buntu, ponieważ rzeczywiście wierzyły w swojego przywódcę – Napoleona i jego wizję, a nie myślały samodzielnie.

Komentarz do przykładu 99.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **częściowo funkcjonalnie** wykorzystał **kontekst literacki**. Przywołanie *Folwarku zwierzęcego* nie pogłębia rozważań na temat łamszenia przejawów buntu za pomocą represji w *Roku 1984*. W ujęciu zdającego ukazuje jedynie analogiczny przykład ulegania władzy totalitarnej.

Temat 2. – analiza przykładowych wypracowań lub ich fragmentów w kryteriach 1. i 2.

Zdający, który wybrał temat 2., miał za zadanie sformułować wypowiedź argumentacyjną dotyczącą zagadnienia relacji międzyludzkich. Poprawna realizacja tematu wymagała rozważenia sformułowanego w temacie problemu: **Jak relacja z drugą osobą kształtuje człowieka?**, tj. omówienia, w jaki sposób związki czy zależności zachodzące między ludźmi, np. ukochanymi, przyjaciółmi, członkami wspólnot, społeczności wpływają na kogoś – jego zachowanie, postępowanie, system wartości, poglądy – lub jak zmieniają kogoś.

Temat wypracowania można było zrozumieć i zrealizować na różne sposoby, np. skupić się na wzajemnym kształtowaniu się osób pozostających w relacji lub kształtowaniu jednej osoby pod wpływem relacji, uwzględnić efekt kształtowania lub sposób kształtowania. Najpopularniejszym sposobem realizacji tematu było omówienie relacji miłosnych z uwzględnieniem motywu przemiany jednej z osób pod wpływem drugiej – pozytywnej lub negatywnej. Zdarzały się również rozważania na temat relacji przyjacielskich, rodzinnych, np. ojciec/matka i rodzic, mentor – uczeń, jak i refleksja na temat oddziaływania na siebie członków społeczeństwa (np. odwołania do Gombrowiczowskiej filozofii formy). Zdający często dokonywali ocen przedstawianych relacji jako budujących człowieka lub niszczących go.

Wypowiedzi podejmujące temat w sposób pełny odnosiły się w argumentacji do dwóch aspektów: relacji z drugą osobą oraz kształtowania się człowieka pozostającego w relacji z drugim człowiekiem/pod wpływem tej relacji. Zawężenie tematu do omówienia relacji lub do kwestii kształtowania człowieka skutkowało uznaniem realizacji tematu za dotyczącą problemu jedynie częściowo.

W argumentacji dowodzącej trafne zrozumienie tematu abiturienti odwoływali się do lektur obowiązkowych (czego wymaga formuła egzaminu), np. *Makbeta*, *Romea i Julii* Williama Szekspira, *Skąpca* Moliera, *Kordiana* Juliusza Słowackiego, *Lalki* Bolesława Prusa, *Potopu* Henryka Sienkiewicza, *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego, *Mistrza i Małgorzaty* Michaiła Bułhakowa, *Dżumy* Alberta Camusa, ale także utworów spoza kanonu lektur (np. *Utraconej* Marcela Prousta, *Lotu nad kukułczym gniazdem* Kena Keseya), w tym również utworów z literatury popularnej. Obudowę kontekstową konstruowali, odnosząc się najczęściej do literatury, a poza tym do historii literatury czy biografii twórców, wykorzystywali również szeroko rozumiane konteksty kulturowe.

Zacytowane poniżej wypracowanie (przykład 100.) stanowi **właściwą realizację tematu 2. – spełnia wszystkie formalne warunki polecenia, dowodzi w pełni funkcjonalnego wykorzystania utworów oraz kontekstów.**

Przykład 100.

Dla człowieka jako istoty społecznej relacje międzyludzkie od zawsze stanowiły ważną część życia; były, są i będą one jednymi z wielu fundamentów, które są odpowiedzialne nie tylko za poczucie szczęścia czy spełnienia, ale także za to, jaki jest lub jak powstaje charakter jednostki. Relacja z drugą osobą może mieć wpływ na zmianę przekonań lub zachowań jednej ze stron, negatywny lub pozytywny.

Więź z drugim człowiekiem może przyczynić się do chęci zmiany na lepsze, co w efekcie będzie skutkowało widocznymi na zewnątrz rezultatami. Taką sytuację widać w utworze

zatytułowanym „Potop” autorstwa Henryka Sienkiewicza. Andrzej Kmicic jest głęboko zakochany w Aleksandrze Billewiczówniej z wzajemnością, jednak dziewczynie nie podobają się występki wybranka jej serca. Żyje on jak hulaka, jest porywczy i impulsywny, a wśród jego przyjaciół znajdują się mordercy. Te cechy Kmicica przyczyniają się do dopuszczenia się czynu jakim jest spalenie Wołomontowicz. Oleńka po dowiedzeniu się o tym jest zdenerwowana na Andrzeja, jednak mimo tych silnych emocji mówi mężczyźnie, że wybaczy mu tę zbrodnię, jeśli ludzie, których skrzywdził w tym wydarzeniu również mu wybaczą. Jest to dla Kmicica znak, że jeszcze nie wszystko stracone i motywowany miłością do ukochanej przez całą powieść można zaobserwować, jak bardzo mężczyzna się zmienia oraz do czego jest zdolny, aby tej zmiany dokonać. Przykład tego stanowią chociażby jego starania i wysiłki włożone w obronę ojczyzny podczas obrony Jasnej Góry, co dowodzi o patriotycznej naturze szlachcica. Na koniec utworu ten mężczyzna jest inny niż na początku i zachodzi w nim zmiana na lepsze, co sprawia, że Aleksandra ostatecznie decyduje się wyjść za mąż za Kmicica. Ta sytuacja dowodzi, że więź z drugą osobą może ukształtować kogoś, aby dokonał poprawy w swoim postępowaniu. Warto dodać, że Kmicic jest przykładem sarmaty, sarmatów zaś cechuje odwaga, patriotyzm, oddanie tradycji, ale również porywczność i impulsywność. Autor jednak ukazuje nam w swoim dziele, że pomimo tych negatywnych cech charakterystycznych dla siedemnastowiecznych szlachciców nie muszą one przysłańiać tych pozytywnych oraz, że sarmata może być dobrym człowiekiem.

Relacja z drugą osobą może jednak mieć destrukcyjny wpływ na jednostkę, przez co metaforycznie będzie się ona kształtować na wrak, ulegać zniszczeniu, co można dostrzec w powieści pod tytułem „Lalka” Bolesława Prusa. Wokulski zapatrzonej w Łęcką, bez pamięci w niej zakochany, całe swoje życie organizuje tak, aby przypodobać się panie Łęckiej. W relacji tej wysiłek jest jednostronny i pochodzi ze strony Stanisława, a Izabela nie wydaje się być nim zainteresowana romantycznie. Wokulski w całej serii prób zaimponowania panie Izabeli, wśród których znajdują się na przykład kupno klaczy, licytacja kamienicy czy podjęcie się nauki języka angielskiego podupada psychicznie. Chcąc zakończyć swoje cierpienia, wyjeżdża do Paryża, gdzie wraz z Geistem snuje plany oddać się nauce w nadziei, że dzięki temu zapomni o nieszczęśliwej miłości – nie udaje mu się to, a swoje smutki topi w alkoholu. Kupiec później postanawia targnąć się na swoje życie, kładąc się na torach w Skierniewicach. Jego sytuacja stanowi przykład relacji destrukcyjnej, która go wyniszcza. Całe swoje życie podporządkowuje osobie, która nie myśli o nim tak dobrze jak Stanisław o niej.

Warto dodać, że Wokulski jest określany mianem bohatera romantycznego, nie zrozumianego, a osamotnionego i niepasującego do pozytywistycznych czasów, w jakich przyszło mu żyć. Nikt nie zdaje się rozumieć jego nieszczęśliwego zakochania w Izabeli.

Relacja z drugą osobą może zatem być motywująca i mająca pozytywny wpływ. Lecz może również działać niszcząco i prowadzić do opłakanych skutków.

Komentarz do przykładu 100.

Wypracowanie **spełnia formalne warunki polecenia:**

- nie zawiera błędu kardynalnego
- znajduje się w nim odwołanie do lektury obowiązkowej (*Potopu* Henryka Sienkiewicza, *Lalki* Bolesława Prusa)
- dotyczy problemu wskazanego w poleceniu
- ma formę argumentacyjną.

Kompetencje literackie i kulturowe

Wypowiedź stanowi trafną analizę problemu sformułowanego w poleceniu. Zdający w pełni funkcjonalnie wykorzystał znajomość przywołanych utworów literackich. Wykorzystał konteksty kulturowe, budując zadowalającą argumentację.

Sformułowane stanowisko ma postać wyrazistej tezy zaprezentowanej we wstępie wypracowania – relacje mają wartość konstytuującą człowieka, decydują o jego spełnieniu czy poczuciu szczęścia. Ich dynamika często wpływa na przemianę człowieka zarówno pozytywną, jak i negatywną.

Zdający funkcjonalnie wykorzystał dwie lektury obowiązkowe: *Potop* Henryka Sienkiewicza i *Lalkę* Bolesława Prusa. Ukazał wzajemną miłość Oleńki Billewiczówny i Andrzeja Kmicica oraz proces przemiany moralnej Kmicica, który pragnie sprostać oczekiwaniom swej szlachetnej ukochanej, by stać się godnym jej uczucia. Miłość w tej odsłonie staje się impulsem do odkupienia win i stanięcia po stronie wartości honoru i ojczyzny.

Maturzysta w opozycji do pierwszego przykładu przywołuje historię nieodwzajemnionej miłości Stanisława Wokulskiego do Izabeli Łękiej, któremu uczucie przysparza cierpień i odbiera chęć życia.

Zdający rozważania wpływu relacji na kształtowanie się człowieka wpisuje w szeroko pojęte konteksty kulturowe. Wewnętrzne zawikłanie Kmicica wpisuje w paradoks kondycji Sarmaty, natomiast podatność Wokulskiego na wpływ relacji wyobcowującej go ze świata tłumaczy konsekwencją natury romantyka.

Zdający podsumował rozważania wnioskiem o wpływie miłości na człowieka: motywującym bądź niszczycielskim.

Kompozycja wypowiedzi

Elementy treściowe zostały przez zdającego zorganizowane w sposób problemowy, podporządkowany zaprezentowanej tezie. Zauważalna usterka w strukturze akapitów to nieproporcjonalnie krótkie zakończenie.

Zdający konsekwentnie posługuje się stylem stosownym do sytuacji komunikacyjnej, wypowiedź zawiera struktury charakterystyczne dla oficjalnej odmiany polszczyzny pisanej.

Język wypowiedzi

W wypracowaniu występuje zadowalający zakres środków językowych, tj.: składnia i leksyka są stosowne do realizacji tematu.

Funkcjonalność wykorzystania w wypracowaniu utworów literackich i argumentowanie, w tym wykorzystanie kontekstów

Przykład 101.

Z kolei „Zbrodnia i kara” Fiodora Dostojewskiego to dzieło zaskakujące. Czytelnik utrzymany w przekonaniu, że główny bohater dąży ku tytułowej karze, nie spodziewa się wcale tak świetlistego zakończenia. Los głównego bohatera – Rodiona Romanowicza Raskolnikowa, byłby zupełnie inny, gdyby nie Sonia. To ona wysłuchała go, wybaczyła, kochała i wskazała drogę do Boga. Raskolnikow, który dokonał strasznej i okrutnej zemsty, uległ namowom Soni i przyznał się do winy. Odbił karę na katordze w syberyjskim obozie pracy. W trakcie odbywania kary Raskolnikow stoczył walkę z własnym sumieniem i rozpoczął od zera wędrówkę ku Bogu. Prawosławie, które zaszczerpiła w nim anielska postać Soni, uratowało go, wyzwoliło. Miłość i opieka Soni pomogła mu zmartwychwstać, odnaleźć cel i spokój.

Komentarz do przykładu 101.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **funkcjonalnie** wykorzystał **utwór literacki**, tj. powieść Fiodora Dostojewskiego pt. *Zbrodnia i kara*. Maturzysta przedstawił postawę Soni wobec Raskolnikowa, motywowaną religijnie. Dowodził, że relacja Rodiona z dziewczyną miała znaczenie dla jego moralnego odrodzenia. **Argumentacja jest zadowalająca**, rzeczowa, poparta trafnymi przykładami.

Przykład 102.

Zmiana ludzi, którymi jednostka się otacza, zmienia również tę jednostkę. Doskonale fenomen ten tłumaczy pojęcie „formy” rozwinięte przez Witolda Gombrowicza w książce „Ferdynand”. Jest to maska, którą zakładamy, wchodząc w dany scenariusz. Nie można przed nią uciec. Gdy próbujemy, jedna forma przeradza się w drugą. Główny bohater dzieła, Józio, trafia w parę takich form. Najpierw jest w szkole, gdzie nawiązuje relacje z resztą uczniów i zachowuje się podobnie jak oni – niedojrzali, upupieni chłopcy. Następnie wprowadza się do domu Młodziaków, gdzie ulega formie „fydki”, będącej symbolem nowoczesności, młodości. Ciekawym przypadkiem w tym środowisku jest Zuta, której osobowość została ukształtowana przez nietypową, luźną relację z rodzicami. Na koniec Józio trafia do dworku swojej ciotki, gdzie panuje forma „kupy”, a bohater może obserwować konflikt parobków i zubożałej szlachty. Próbując uciec z tej formy, wpada w kolejną wraz ze swoją kuzynką Zosią – jest to maska zakochanej pary.

Komentarz do przykładu 102.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **częściowo funkcjonalnie** wykorzystał **utwór literacki** – powieść *Ferdynand* Witolda Gombrowicza. Zdający omówił wpływ relacji społecznych na człowieka – popadanie w coraz to nowe formy, zakładanie masek na użytek społeczny. Nie omówił jednak tych relacji, nie wyjaśnił źródła ich przemożnego wpływu na funkcjonowanie bohatera.

Przykład 103. (utwór literacki spoza kanonu lektur obowiązkowych)

Relacja z drugą osobą może pomóc jednostce w samorozwoju i w znalezieniu siły wewnętrznej potrzebnej do zmiany swojej sytuacji. Na tym polegają relacje terapeutyczne tworzone w zaciszu gabinetów psychologicznych. Również dobra przyjaźń i wiara w drugą osobę mogą zmienić jej życie. Ken Kesey na kartach powieści „Lot nad kukułczym gniazdem” przedstawia dynamikę relacji między stałym rezydentem szpitala psychiatrycznego Bromdenem i nowo przybyłym awanturnikiem MacMurphym. Dzięki Irlandczykowi Indianin nie tylko stał się aktywnym członkiem życia szpitalnego przełamując swoje milczenie, lecz także znalazł w sobie siłę potrzebną do ucieczki z zamkniętego zakładu. Krótka relacja z MacMurphym znaczyła więcej niż lata przyjmowania leków i była bardziej rozwojowa niż terapia siostry Ratched. Niewielki impuls ze szczerzej znajomości może mieć niebagatelne znaczenie dla samorozwoju jednostki, który natomiast ma możliwość poprawy sytuacji życiowej danej osoby.

Komentarz do przykładu 104.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **częściowo funkcjonalnie** wykorzystał **utwór literacki** – powieść *Lot nad kukułczym gniazdem* Kena Keseya. Omówiono wpływ relacji nowo przybyłego do szpitala psychiatrycznego pacjenta na Indianina Bromdena, ale nie rozważono charakteru tej relacji. Wskazano jedynie na *dobrą przyjaźń* i *szczerą znajomość*, ale nie rozwinięto tych określeń.

Przykład 105.

Każdą osobę motywują inne rzeczy. Dla jednego będzie to drogi samochód czy lepsza praca, a dla drugiego perspektywa szansy na miłość. W „Potopie” Henryka Sienkiewicza Andrzeja Kmicica do zmiany na lepsze zmotywowało zauroczenie w Oleńce. Po ogromnym nakładzie pracy, ze znanego rozbójnika stał się on godny swojej wybranki. Ten dynamiczny bohater odkupił swe winy. Stał się patriotą poświęcając życie dla ojczyzny i króla. Ta relacja zmieniła Kmicica na wspaniałą, kochaną i oddaną osobę.

Komentarz do przykładu 105.

W zamieszczonym rozwiązaniu zdający **częściowo funkcjonalnie** wykorzystał **utwór literacki** – powieść *Potop* Henryka Sienkiewicza. Zdający omawia wpływ relacji miłosnej na bohatera, ale enigmatycznie odnosi się do kwestii związku łączącego bohaterów. Przedstawiona **argumentacja jest powierzchowna**, niewnikająca w istotę rzeczy, pozbawiona odniesień do przykładów z lektury.

Przykład 106.

Bliscy kształtują nas na lepsze i są niezwykłą, nieocenioną pomocą gdy dzieje się źle. Czasem jednak działa to na odwrót, a ludzie których uważamy za bliskich i ci którzy mają na nas wpływ korzystają z tego dla własnych celów. Przykładem takiej osoby jest Cezary Baryka, główny bohater „Przedwiośnia” Stefana Żeromskiego. Cezary ulega wpływom komunistów i staje się buntownikiem. Uważa ich za słusznych, a jednak traci na tym swoją matkę i jakkolwiek dobytek. Relacja Cezarego z komunistami zmieniła go, stał się obojętny na krzywdy ludzkie i niewdzięczny matce. Ukazuje to jak negatywny wpływ mogą mieć na nas ludzie.

Komentarz do przykładu 106.

W powyższym przykładzie **lektura** *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego została wykorzystana **częściowo funkcjonalnie**. Zdający omówił konsekwencje związku Baryki (jednostki) z komunistami (zbiorowością), czyli zmianę w postępowaniu Cezarego, ale pominął zagadnienie ich relacji. **Argumentacja** przedstawiona w tym akapicie jest **powierzchowna**, oparta na uogólnieniach, poprzestająca na pobieżnych obserwacjach.

Przykład 107.

Znajomość z drugą osobą może mieć pozytywne znaczenie, gdy przynosi wsparcie i człowiek ten stara się jak najlepiej pomagać przebrnąć przez trudne sytuacje życiowe. Dzięki temu kształtujemy w sobie pozytywne emocje, nabieramy pewności siebie i potrafimy stawiać się przeciwnościom losu. Taki wpływ relacji na człowieka można zauważyć w „Mistrzu i Małgorzacie” Michaiła Bułhakowa. Działania Małgorzaty pozwoliły wydobyć Mistrza ze szpitala psychiatrycznego i uratować opowieść o Piłacie, co przyniosło bohaterowi spokój. Przy okazji Mistrz miał sposobność dać Iwanowi Bezdomnemu możliwość napisania historii o Piłacie, co nadało nowy cel jego życiu. Bułhakow także dużo wyniósł z relacji ze swoją trzecią żoną, dzięki której zniósł trudy codzienności w państwie totalitarnym i kontynuował pracę nad pisaniem. Wychodzi więc na to, że inni ludzie stanowią bezcenną pomoc w trudnych momentach i pomagają uporać się z negatywnymi myślami.

Komentarz do przykładu 107.

W zamieszczonej realizacji tematu **kontekst biograficzny** został wykorzystany **funkcjonalnie**. Relacja autora Michaiła Bułhakowa ze swoją trzecią żoną wyjaśnia sposób kreacji towarzyszkii Mistrza – Małgorzaty w powieści *Mistrz i Małgorzata* jako skłonnej do poświęceń i stanowiącej wsparcie dla ukochanego zmagającego się z opresją państwa totalitarnego.

Przykład 108.

Relacje mogą jednak również przybliżyć nas do Boga. Filozof dialogu Buber uznawał, że poprzez dialog z drugą osobą jesteśmy bliżej Stwórcy. Głosił, że gdy zwracamy się do drugiego rozmówcy, mówimy również do „Ty” wieczystego. Buber sądził, że poprzez rozmowę z drugą osobą, zyskujemy podmiotowość i uczymy się siebie. Wpływ relacji na zbliżenie się do Boga jest również ukazany w utworze „Zbrodnia i kara”. Sonia, czytając Rodionowi przypowieść o Łazarzu i dając mu krzyżyk, nawraca Raskolnikowa. Namawia go również do wyznania policji o popełnieniu zbrodni i przyznania się do morderstwa Alony. Rodion, dzięki pomocy Soni, zmienia się i odnajduje właściwą drogę.

Komentarz do przykładu 108.

W zamieszczonej realizacji tematu **kontekst filozoficzny** wykorzystano **częściowo funkcjonalnie**. Przytoczone przez zdającego przekonanie Martina Bubera, że rozmowa z drugim człowiekiem zbliża do Boga, koresponduje z treścią lektury *Zbrodnia i kara* Fiodora Dostojewskiego. Jednak nie omówiono, w jaki sposób założenia tej filozofii zostały odzwierciedlone w relacji bohaterów (jak bohater *zyskuje podmiotowość i uczy się siebie*). Ponadto fragment nie jest wolny od uproszczeń, bowiem droga Raskolnikowa do nawrócenia była dłuższa i bardziej skomplikowana, niż przedstawił to zdający.

Poprawność rzeczowa

Ostateczną ocenę w kryterium *Kompetencje literackie i kulturowe* determinuje dbałość o poprawność merytoryczną wypowiedzi. W wielu wypracowaniach zdający nie popełnili błędów rzeczowych. Niemniej zdarzały się również takie rozwiązania, w których – zgodnie z zapisem w *Zasadach oceniania rozwiązań zadań* – egzaminatorzy, uwzględnivszy liczbę błędów, obniżali punktację w kryterium 2. Pojawiające się w pracach błędy najczęściej wynikały:

- a) ze słabej znajomości lektury obowiązkowej albo innego utworu literackiego (np. mylenie imion i nazwisk lub losów bohaterów drugoplanowych), np.:
- *Jego [Prometeusza] żołądek był wyjadany przez sokoła.*
 - *W akcie pierwszym scena rozpoczyna się w salonie mieszczkańskim rodziców Artura. Eleonora, Stomil i Edek grają w karty.*
 - *biblijny Adam uległ namowom żony i zerwał zakazany owoc*
 - *Artur [...] zostaje postrzelony*
 - *Jacek mocno się wściekł i postanowił uciec z ukochaną od Stolnika.*
 - *jedno zabójstwo nie wystarczyło Lady Makbet i ta popelniała kolejne morderstwa z Makbetem*
- b) z braku podstawowej wiedzy z zakresu teorii literatury, np.:
- *W opowiadaniu Tango Sławomira Mrożka*
 - *[...] z powieści „Antygona” Sofoklesa.*

Kompozycja wypowiedzi

Istotny wpływ na jakość wypowiedzi miała także *Kompozycja wypowiedzi*, uwzględniająca *Strukturę wypowiedzi*, *Spójność wypowiedzi* oraz *Styl wypowiedzi*.

Od zdającego egzamin maturalny oczekuje się nie tylko, aby jego wypowiedź realizowała temat w sposób poprawny merytorycznie, miała charakter argumentacyjny, odwoływała się do lektury obowiązkowej, ale również by wywód był właściwie strukturalnie zorganizowany.

Wykazanie się umiejętnościami ocenianymi w kryterium 3a. *Struktura wypowiedzi* było dla zdających łatwe – poziom wykonania wyniósł 70%. Na ogół maturzyści funkcjonalnie komponowali swoją wypowiedź pisemną, a zatem układ i sposób przedstawienia treści pomagał w zrozumieniu tez zdającego. Oznacza to, że strukturalny podział wypowiedzi zarówno w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie), jak i w zakresie struktury akapitów był w większości prac poprawny i funkcjonalny. Tym samym elementy treściowe wypowiedzi w całości albo w przeważającej części pracy organizowano problemowo lub podejmowano próbę organizacji problemowej elementów treściowych wypowiedzi.

Elementy treściowe w pracy maturzysty oceniane były jako zorganizowane w toku problemowym, jeżeli każdy akapit w części zasadniczej wypracowania stanowił omówienie określonego aspektu tematu.

Łatwe okazało się dla zdających uzyskanie wysokiej punktacji w kryterium 3b. *Spójność wypowiedzi*, o czym świadczy fakt, że poziom wykonania wyniósł 74%. To oznacza, że większość maturzystów konstruowała wypowiedź spójną, czyli złożoną z elementów tworzących uporządkowaną i logiczną całość zarówno wewnątrz zdań, jak i między zdaniami oraz między poszczególnymi akapitami wypowiedzi.

Uzyskanie wysokiej punktacji w kryterium 3c. *Styl wypowiedzi* również nie sprawiało trudności zdającym – poziom wykonania wyniósł 96%. Należy zatem uznać, że zdecydowana większość maturzystów w wypracowaniu posługiwała się stylem stosownym i adekwatnym do oficjalnej sytuacji komunikacyjnej, jaką jest państwowy egzamin maturalny. Styl, którym wypowiadała się większość zdających, nie był zatem stylem potocznym w odmianie mówionej, a zdający zachowywali jednorodność konwencji stylistycznej, odpowiadającej treści i formie wypowiedzi. Zazwyczaj zdający umiejętnie posługiwali się wyrażeniami i zwrotami charakterystycznymi dla leksyki i składni wypowiedzi argumentacyjnej. Należy zauważyć, że prace, w których celowo stosowano styl żywy, obrazowy, o znamionach indywidualizmu, zdarzały się bardzo rzadko.

Poniżej zamieszczono wypracowanie ocenione na maksymalną liczbę punktów w kryterium 3. *Kompozycja wypowiedzi*.

Przykład 109.

Człowiek w swoim życiu niejednokrotnie przyjmuje postawę buntu wobec otaczającej go rzeczywistości. W związku z powyższym tego rodzaju zachowanie niezwykle często staje się tematem utworów literackich. Ich bohaterowie niejednokrotnie buntują się, przykładowo przeciwko podziałom społecznym, czy też osobom sprawującym władzę, albo nawet Bogu. Również skutki takiego sprzeciwu mogą być od siebie zgoła odmienne, bowiem zdarza się, iż skutkuje on klęską lub rozczarowaniem bohatera, ale jednocześnie można wskazać postaci, w przypadku których tego rodzaju postawa wiąże się z sukcesem, takim jak chociażby zarobienie dużej ilości pieniędzy.

Przykładem buntownika jest niewątpliwie Stanisław Wokulski – bohater powieści Bolesława Prusa pt. „Lalka”. Celem wskazania przyczyny jego buntu należy w tym punkcie rozważyć pojęcie determinizmu społecznego. Jego istotą jest bowiem założenie, że człowiek stanowi sumę składowych od niego niezależnych. Są nimi chociażby miejsce urodzenia, pochodzenie lub przynależność do danej grupy społecznej. Właśnie wobec rzeczywistości, której fundament stanowią tego rodzaju czynniki wielokrotnie sprzeciwia się Stanisław Wokulski. Po raz pierwszy motyw buntu pojawia się w utworze Prusa już na początku. Podana zostaje bowiem informacja, że Wokulski pochodzi ze zubożałej rodziny szlacheckiej. Zgodnie z założeniami determinizmu nie powinien on więc być w stanie swojego

teza: człowiek buntuje się wobec otaczającej go rzeczywistości

bunt jako temat utworów literackich

różne rodzaje buntu

różne skutki buntu (pozytywne i negatywne)

buntu wobec determinizmowi społecznemu

niezgoda bohatera na własną sytuację społeczno-ekonomiczną i próba zmiany tej sytuacji

majątku pomnożyć. Wokulski sprzeciwia się jednak wobec takiego porządku świata, czego wyrazem jest chociażby wyjazd do Bułgarii w celach zarobkowych. Dzięki sprawnie prowadzonym podczas wojny w tym kraju interesom, bohater znacząco się wzbogaca, a zatem konsekwencją jego buntu jest sukces i przełamanie deterministycznych podziałów poprzez pomnożenie majątku. Kolejne działania mające na celu pokonanie tychże barier przynoszą jednak zgoła odmienne skutki. Dowodzą tego chociażby próby wprowadzania w życie podstawowych założeń społecznego programu epoki pozytywizmu, np. pracy u podstaw czy asymilacji Żydów. Istotą pierwszego z nich jest walka wyższych warstw społecznych o poprawę warunków bytowych najbiedniejszych ludzi. Drugie zakłada zaś stopniowe wdrażanie osób pochodzenia żydowskiego do polskiego społeczeństwa z poszanowaniem ich kulturowej i obyczajowej odmienności. Wokulski hasło pracy u podstaw realizuje chociażby poprzez wspieranie Marianny, której pomaga w zaprzestaniu pracy jako prostytutka i w tym celu znajduje dla niej mieszkanie. O zrealizowaniu założenia asymilacji Żydów przez bohatera świadczy natomiast zatrudnienie w swoim sklepie Szlangbauma czy przyjaźń z doktorem Szumanem. Jednakże, pomimo podjęcia powyższych działań, w społeczeństwie narastają nastroje antysemickie, a w Warszawie nie udaje się zniwelować istniejących podziałów. Prus wskazuje zatem, wpisując swój utwór w nurt realizmu krytycznego, że w tym wypadku bunt Wokulskiego przeciwko deterministycznej rzeczywistości kończy się fiaskiem. Podobne konsekwencje ma próba poślubienia Izabeli Łęckiej przez głównego bohatera „Lalki”. Również ona jest wyrazem sprzeciwu wobec deterministycznego porządku, który zakłada, że granice poszczególnych warstw społecznych mają charakter nieprzekraczalny. Wokulski podejmuje jednak próbę przełamania tychże barier i w tym celu wykupuje srebrną zastawę rodziny Łęckich i licytuje kamienicę po zawyżonej cenie, chcąc w ten sposób zbliżyć się do swojej ukochanej. Tego rodzaju działania kończą się jednak klęską bohatera – jedna z hipotez zakładała nawet, że ich konsekwencją jest samobójstwo w ruinach zamku. Podsumowując, istotą buntu Wokulskiego jest sprzeciw wobec deterministycznych podziałów, stanowiących fundament otaczającej go rzeczywistości. Jego konsekwencje są jednak różne – w przypadku wyjazdu do Bułgarii skutkuje sukcesem pomnożenia własnego majątku, zaś jeśli chodzi o wdrażanie założeń pozytywistycznych i próbę poślubienia Łęckiej, jest to rozczarowanie, a nawet klęska bohatera.

Motyw buntu odgrywa niezwykle istotną rolę także w „Nie-Boskiej komedii” Zygmunta Krasińskiego. Utwór ten podejmuje bowiem tematykę rewolucji. Bunt jej przedstawicieli realizuje się na dwóch płaszczyznach. Pierwszym z nich jest sprzeciw wobec sprawującej władzę arystokracji, na co wskazuje chociażby wypowiedź jednej z kobiet napotkanych przez hrabiego Henryka i Pankracego usłyszana podczas ich wędrówki. Drugi zaś bunt rewolucjonistów wobec Boga.

pozytywne konsekwencje postępowania Wokulskiego

niezgoda Wokulskiego na nierówności społeczne i konsekwencje przeciwdziałania tym nierównościami

negatywne konsekwencje postępowania Wokulskiego

podsumowanie rozważań dotyczących postawy Wokulskiego, ocena działań bohatera

bunt zbiorowości przeciwko porządkowi społecznemu (sprawowania władzy przez arystokrację)

bunt metafizyczny

Chcą oni bowiem budować świat bez fundamentów w postaci chrześcijańskich wartości, o czym świadczy chociażby szubienica ulokowana w centrum obozowiska, czy też zachowanie rzeźników, którzy wyrażają wolę zaszlachtowania swoich wrogów. Walka z arystokracją kończy się sukcesem rewolucjonistów, gdyż, na co wskazuje Krasiński w motcie utworu, tych pierwszych charakteryzuje bojaźń i niepewność. Jednakże oczywiście zwycięstwo to nie ma wymiaru ostatecznego, czego dowodzi finałowa scena utworu, w której wprowadzona zostaje koncepcja providencjalizmu. Zakłada ona, że Bóg dał człowiekowi wolność, lecz tylko w określonych ramach i jakiegokolwiek przekroczenie ich skutkuje jego interwencją. Ta ingerencja ujawnia się właśnie w scenie finałowej. Pankracy bowiem ginie w niej, a przed śmiercią wypowiada słowa: „Galilejczyku, zwyciężyłeś!”. Finałowa scena w sposób jednoznaczny wskazuje zatem, że konsekwencją sprzeciwu rewolucjonistów wobec boskiego porządku jest klęska i śmierć. Podsumowując, w „Nie-Boskiej komedii” ukazany zostaje bunt przeciwko arystokracji i Bogu, a jego konsekwencją jest klęska oraz śmierć Pankracego. Wynika to z faktu, iż zwycięstwo rewolucjonistów stanowi przekroczenie narzuconych przez Boga ram wolności, a zatem, zgodnie z koncepcją providencjalizmu skutkuje ingerencją sił wyższych w porządek ludzki.

bunt metafizyczny

konsekwencje buntu wobec arystokracji

konsekwencje buntu wobec Boga

Reasumując, literackie realizacje motywu buntu znacząco się od siebie różnią. Chociażby w „Lalce” Wokulski sprzeciwia się wobec deterministycznych podziałów, a rewolucjoniści w „Nie-Boskiej komedii” dają wyraz swojemu niezadowoleniu z rządów arystokracji oraz dążą do zbudowania świata bez Boga. Także konsekwencje buntu bohaterów literackich są zgoła odmienne. Ujawnia się to chociażby w „Lalce”, w której to najpierw sprzeciw Wokulskiego wobec istniejącej rzeczywistości skutkuje pomnożeniem majątku, jednak kolejne próby przełamania deterministycznych barier kończą się rozczarowaniem i klęską bohatera. W „Nie-Boskiej Komedii” zaś efektem buntu jest klęska i śmierć Pankracego. Analiza przytoczonych wyżej utworów pozwala zatem wysnuć konkluzję, iż w literaturze pojawiają się różnorodne obrazy buntu i jego konsekwencji.

podsumowanie rozważań: wskazanie na różnice w ujęciu motywu buntu w utworach literackich, a także różne konsekwencje buntu bohaterów

Komentarz do przykładu 109.

Kompozycja wypowiedzi

3a. Struktura wypowiedzi

Elementy treściowe zostały przez zdającego zorganizowane w sposób problemowy, podporządkowane zaprezentowanej tezie (człowiek buntuje się wobec otaczającej go rzeczywistości), co znajduje odzwierciedlenie w uporządkowaniu akapitów poświęconych kolejno:

- postawie buntu wobec determinizmu społecznego rozważanego na trzech płaszczyznach działalności wybranego bohatera (Wokulski w *Lalce*)
- egzemplifikacji buntu bohatera zbiorowego wobec rzeczywistości społecznej, który stanowi jednocześnie przejaw buntu metafizycznego (bunt przeciwko arystokracji i Bogu w *Nie-Boskiej Komedii*).

Kolejne akapity części zasadniczej poświęcone są zatem różnym aspektom tematu: buntowi wobec porządku społecznemu i buntowi metafizycznemu.

3b. Spójność wypowiedzi

Wypowiedź zdającego składa się z elementów tworzących logiczną, uporządkowaną i spójną całość, podporządkowaną rozważanemu tematowi pracy i postawionej tezie.

3c. Styl wypowiedzi

Zdający konsekwentnie posługuje się stylem stosownym do sytuacji komunikacyjnej, wypowiedź zawiera struktury charakterystyczne dla oficjalnej odmiany polszczyzny pisanej.

Język wypowiedzi

Poprawność językowa

Analizując warstwę językową wypowiedzi, egzaminatorzy rozstrzygali, w jakim zakresie zdający posłużył się wykorzystanymi środkami językowymi, oraz oceniali poprawność posługiwania się nimi. Ostateczną liczbę punktów ustalali na podstawie oceny obu tych aspektów.

Tegorocznymi maturzyści ze wszystkich kompetencji polonistycznych sprawdzanych w wypracowaniu na poziomie podstawowym najslabiej opanowali zasady poprawności językowej.

Szczegółowa analiza zakresu środków językowych w wypracowaniach tegorocznych maturzystów znajduje się w części 2. Problem „pod lupą”, dlatego poniżej zamieszczono jedynie informację o rodzajach błędów językowych najczęściej popełnianych przez zdających.

W wypracowaniach na poziomie podstawowym maturzyści popełniali błędy w zakresie:

a) składni – dotyczące konstrukcji składniowej zarówno zdań pojedynczych, jak i złożonych, w tym niepoprawnych konstrukcji z imiesłowowym równoważnikiem zdania, niepoprawnego wprowadzania zdań podrzędnych, np.:

- *Artur, który jest głównym bohaterem, buntuje się rodzicom.*
- *Zostaje ujawniony jego testament, gdzie pieniądze, które zgromadził oddaje biednym oraz przyjaciółom.*
- *Żałuje za popełnione błędy*
- *Dziewczyna była niezainteresowana w nim.*
- *Jak już miał umierać [...]*
- *Ludzie buntują się o różne rzeczy*
- *Dzieci wpadały w bunt [...]*
- *To my mamy możliwość decydowania nad światem*
- *Odnosząc się do dramatu Szekspira „Romeo i Julia” oboje zakochali się w sobie do szaleństwa.*
- *Pomaga i motywuje ludzi, aby walczyli razem z nim* (zamiast: *pomaga ludziom i motywuje ich*)

- *Przez to stawał się coraz bardziej okrutny. Mimo że wcześniej był idealnym rycerzem.*
 - *Bunt jest okrutnym wydarzeniem, który najczęściej kończy się tragicznie.*
- b) stosowania niepoprawnego szyku wyrazów w zdaniu, np.:
- *Ich relacja była tak silna, że z tęsknoty za drugim jedno nie wytrzymało, a po śmierci ich groby pnącza połączyły.*
 - *Lecz pomimo starań Artura zastraszania nawet rodziny jego plan nie skutkuje.*
 - *[...] jest to zależne od sytuacji pozostawionego wyboru nam.*
- c) leksyki, np.:
- *ciężko określić* (zamiast: *trudno określić*)
 - *narzyczona* (zamiast: *narzeczona*)
 - *Motywacje jego buntu są prawidłowe*
- d) frazeologii, np.:
- *Ogarnęła go pycha.*
 - *Przyznał się Soni do zbrodni, którą popełnił, lecz ta nie robiła mu wyrzutów sumienia.*
 - *Bardzo wysoko postawiona postać.*
 - *Antygona przedstawiła swój bunt.*
 - *Posiadał dwa romanse.*
 - *Artur próbował ustawić rodzinę do porządku.*
 - *Ludzie ubiegali się o karę dla złoczyńcy.*
 - *W tym celu udał się na podróż po Europie.*
 - *Żałuje za popełnione błędy.*
- e) stylistyki, np.:
- powtarzanie wyrazów w bliskim sąsiedztwie
 - nadużywanie zaimków wskazujących (*ten, ta, te, to*) oraz dzierżawczych
 - stosowanie konstrukcji językowych typowych dla stylu potocznego, np.
 - *Lady Makbet, jego kobieta, ustawia go do pionu.*
 - *Jeżeli nie będziemy z nikim utrzymywać kontaktów oraz mieć dobrych relacji zaczniemy być samotni, zdołowani, przybici jak i złośliwi.*
 - *Cezarego dotknął bunt, olewał wszystko, nie pomagał nikomu miał gdzieś co się wokół niego działo.*
- f) fleksji – niepoprawnej odmianie wyrazów, w tym nazwisk obcych, lub błędnej odmianie wyrazów w konstrukcji składniowej zdania, np.:
- *Georga Orwella*
 - *Warto pielęgnować tą relację*
 - *Buntują się przeciwko jakimś normom lub przeciwko braku zasad.*

Ponadto zauważono, że w realizacjach tematu 1. dotyczącego buntu pojawiło się wiele błędów fleksyjnych, składniowych i frazeologicznych związanych ze stosowaniem wyrazu *bunt*, zwrotu *buntować się* i wyrażenia *konsekwencje buntu*, np.:

- *Antygona przedstawiła swój bunt.*
- *Ludzie najczęściej buntują się wbrew wyrządzonej im krzywdy i niesprawiedliwości.*
- *Przed podjęciem się buntu należy przemyśleć, jaki mogą być jego skutki.*
- *Ludzie wchodzi w bunt, bo coś im się nie podoba, walczą o zmianę.*
- *dotknął go bunt*

- *podjął bunt*
- *buntuje się rodzicom/władzy*
- *motyw buntu młodego człowieka wobec zasadom starszych*
- *konsekwencje za bunt są*
- *Bunt ma bardzo często opłakane konsekwencje.*

Poprawność ortograficzna

Poziom wykonania w kryterium 4b. *Poprawność ortograficzna* wyniósł 58%. Uczniowie najczęściej popełniali błędy w zakresie pisowni:

- wyrazów z *u – ó, ż – rz, h – ch*
- wielkiej i małej litery, w tym również w zapisie nazw własnych
- samogłosek nosowych *ą, ę* w końcówkach fleksyjnych rzeczowników
- zakończeń *-ji, -ii, -i*
- partykuły *nie* z różnymi częściami mowy
- nieuzasadnionej pisowni łącznej wyrazów.

Poprawność interpunkcyjna

Poziom wykonania wypracowania w zakresie kryterium 4c. *Poprawność interpunkcyjna* to 59%. Z analizy wypracowań wynika, że zdający najczęściej stosowali niepoprawną interpunkcję w wypowiedzeniach złożonych.

1.2. POZIOM ROZSZERZONY

Poziom wykonania zadań w obszarze wymagań szczegółowych

Arkusz egzaminu maturalnego z języka polskiego na poziomie rozszerzonym zawierał dwa tematy, z których zdający wybierał i realizował jeden. Zdecydowana większość zdających (ok. 80%) realizowała temat 2.

W zamieszczonej w arkuszu instrukcji poprzedzającej tematy określono warunki formalne takiej realizacji polecenia, aby budowana zgodnie z nimi wypowiedź spełniała wymogi egzaminacyjne. Wskazano, że w pracy egzaminacyjnej należy:

- rozważyć problem podany w temacie
- sformułować argumenty
- odwołać się do lektury obowiązkowej – wybranej lub wskazanej – zgodnie z treścią wybranego tematu
- przywołać utwory literackie reprezentujące co najmniej dwie epoki literackie.

Jeżeli wypowiedź nie spełniała jednego lub kilku z wymienionych wyżej warunków w zakresie kryterium 1. *Spełnienie formalnych warunków polecenia (SFWP)*, przyznawano za jej realizację 0 punktów.

Wypowiedź powinna liczyć co najmniej 500 wyrazów – realizacje krótsze oceniano w kryterium 1. *Spełnienie formalnych warunków polecenia (SFWP)* oraz w kryterium 2. *Kompetencje literackie i kulturowe (KLiK)*, a w pozostałych kryteriach przyznawano 0 punktów.

Spełnienie formalnych warunków polecenia oraz kompetencje literackie i kulturowe

Realizacja tematu 1. wymagała rozważenia określonego przez zdającego zakresu funkcjonowania synkretyzmu w literaturze i roli, jaką może on odgrywać w utworach literackich. Prowadzone rozważania mogły dotyczyć różnych obszarów funkcjonowania synkretyzmu w literaturze i utworze literackim, np. rodzajów literackich, gatunków literackich, konwencji literackich, kategorii estetycznych, prądów artystycznych, technik artystycznych, stylów, syntezy sztuk, idei.

Nie akceptowano rozwiązań, w których pojęcie synkretyzm było rozumiane błędnie (np. mylono je z innymi pojęciami, czasem o zbliżonym brzmieniu: *sakralizm*, *strukturalizm*). Nie uznawano za poprawne także takich wypowiedzi, w których jedynie prezentowano różne, czasem sprzeczne czy kontrastujące ze sobą elementy bez wykazania zasadności ich połączenia w synkretyczną całość.

Utwór literacki przywołany w wypracowaniu uznawano za wykorzystany w pełni funkcjonalnie, jeżeli w argumentacji wykazano występowanie w nim synkretyzmu oraz trafnie określono rolę synkretyzmu w tym utworze. Spełnienie warunku funkcjonalności oznaczało także konieczność odwołania się w argumentacji do elementów problematyki i struktury utworu.

Realizacja tematu 2. wymagała rozważenia sposobów kreowania przestrzeni w utworach literackich, a także określenia funkcji kreacji przestrzeni w danych utworach literackich.

Utwór literacki przywołany w wypracowaniu, uznawano za wykorzystany w pełni funkcjonalnie, jeżeli w argumentacji, po pierwsze – omówiono sposób kreowania przestrzeni w przywołanym utworze literackim, po drugie – określono, jaką funkcję pełni kreacja przestrzeni w tym utworze. Wspomniane tu warunki uznawano za spełnione, jeżeli w rozwiązaniu problemu odwołano się do elementów problematyki i struktury przywołanego w argumentacji utworu.

Nie wymagano, aby w pracy na temat 2. został podany tytuł konkretnego opowiadania z tomu *Sklepy cynamonowe* Brunona Schulza, a także – ponieważ na egzaminie obowiązuje znajomość wybranych opowiadań z tego tomu – nie stosowano kategorii błędu kardynalnego w ocenie poprawności merytorycznej opowiadania przywołanego przez zdającego.

Spełnienie formalnych warunków polecenia było pierwszym kryterium, w zakresie którego weryfikowano prace w procesie ich sprawdzania i oceniania. Jeżeli w pracy został popełniony błąd kardynalny albo nie odwołano się do lektury obowiązkowej, albo praca przynajmniej w części nie dotyczyła problemu wskazanego w temacie, albo przynajmniej we fragmencie nie miała charakteru argumentacyjnego, albo w wypracowaniu nie odniesiono się do utworów literackich z dwóch epok, wtedy w kryterium *Spełnienie formalnych warunków polecenia* przyznawano 0 punktów, a to skutkowało nieprzyznawaniem punktów w pozostałych kryteriach zawartych w obowiązujących *Zasadach oceniania rozwiązań zadań*. Podejmowana w pierwszej kolejności weryfikacja pracy w zakresie kryterium 1. miała charakter wstępny i nie oznaczała oceny wartości merytorycznej i argumentacyjnej pracy.

Poziom wykonania kryterium 1. *Spełnienie formalnych warunków polecenia (SFWP)* w wypracowaniach wyniósł 82%. Zatem napisanie pracy spełniającej wymagania wypowiedzi egzaminacyjnej na poziomie rozszerzonym okazało się dla zdających łatwe. Najczęstszymi przyczynami nieprzyznania punktu w zakresie kryterium 1. były:

- nieznanie pojęcia synkretyzm (temat 1.)
- pominięcie lektury obowiązkowej (temat 1.)
- pominięcie lektury wskazanej w poleceniu (temat 2.)
- pominięcie sposobów i funkcji kreacji przestrzeni, zwykle na rzecz charakterystyki przestrzeni lub miejsca jako elementu świata przedstawionego, np. ograniczenie się do opisu miejsca akcji utworu (temat 2.).

Należy zauważyć, że błędy, które skutkowały przyznaniem 0 punktów znacznie częściej popełniano w realizacji tematu 1. niż tematu 2. Można zatem wnosić, że temat, w którym użyty został termin ściślej odnoszący się do literatury bądź sztuki (*synkretyzm*) okazał się trudniejszy do realizacji w zakresie kryterium 1.

Oceny wartości merytorycznej i argumentacyjnej pracy w procesie sprawdzania i oceniania dokonywano w zakresie kryterium 2. *Kompetencje literackie i kulturowe*. Poziom wykonania tego kryterium (maksymalnie 16 punktów) wyniósł 48%. Realizacja tematów w zakresie umiejętności sprawdzających kompetencje literackie i kulturowe okazała się zatem trudna. Należy także zauważyć, że około 5% prac w zakresie kryterium 2. zostało ocenione na 0 punktów. Tu warto przypomnieć, że gdy w kryterium *Kompetencje literackie i kulturowe* ostateczna liczba przyznanych punktów, czyli liczba punktów uzyskanych po odjęciu

punktów za popełnione błędy rzeczowe, wynosi 0 punktów, to w kryteriach *Kompozycja wypowiedzi* i *Język wypowiedzi* także przyznaje się 0 punktów.

Najczęstsze przyczyny trudności w realizacji prac w zakresie ocenianym w kryterium 2. to brak konsekwencji w realizacji przyjętego we wstępnej części wypowiedzi rozumienia kategorii synkretyzmu (temat 1.) albo brak konsekwencji w zaproponowanym w pracy rozumieniu kategorii kreacji i funkcji przestrzeni w tekście literackim (temat 2.). Do innych trudności o charakterze merytorycznym należało tylko częściowo funkcjonalne przywoływanie tekstów literackich, zwykle przejawiające się nadmiarem elementów streszczenia, brakiem problemowego komentarza lub nietrafnym doбором przywoływanych elementów tekstu. Nierzadko dobór faktografii w pracach był niefunkcjonalny z powodu przyjmowanego w pracach poziomu uogólnienia. W bardzo wielu przypadkach lektury przywoływano w sposób zbyt ogólny, nierzadko pomijając istotne z punktu widzenia funkcjonalności argumentacyjnej szczegóły. Ponadto zbyt często, uwzględniając rozszerzony poziom egzaminu, odwoływano się do tekstów literackich na poziomie analizy cech – nierzadko przypadkowo wybranych i eksponowanych – elementów świata przedstawionego, a nie na poziomie dostrzegania sposobów kreacji tekstu literackiego i funkcji stosowanych zabiegów kreacyjnych. Zdarzało się także, że dobór lektur był przypadkowy, nie służył pogłębieniu bądź rozwinięciu problemu postawionego w temacie, a poziom ogólności odwołań do utworów literackich był bardzo wysoki. Ściśle związane z celem wypowiedzi wykazywanie związku przywołanych utworów literackich z określoną konwencją historyczną czy literacką było rzadkością, a często miało charakter wyłącznie deklaracyjny – nie było w praktyce realizowane w żadnym elemencie tekstu. Rzadko zdarzały się prace, w których celowo i świadomie odnoszono się do takich elementów utworu jak *motyw*, *topos*, *aluzja*, *kompozycja*, *narracja*, *postać mówiąca*, *świat przedstawiony* itd.

Ważnym aspektem oceny prac w zakresie kompetencji literackich i kulturowych jest obecność i charakter odwołań kontekstowych, rozumianych jako odniesienia na przykład do historii literatury, teorii literatury czy charakteru określonej epoki. Istotne jest, by te odniesienia były dobrane w sposób celowy, osadzały przywoływany tekst w szerszej perspektywie i umożliwiały jego pogłębione odczytanie. Co więcej, funkcjonalne wykorzystanie kontekstu musi wiązać się z takim jego doбором, aby pogłębiał i rozwijał omawiane zagadnienie, a nie stanowił rodzaj ozdobnika, popis erudycji bądź luźną dygresję. W ocenianych pracach najczęściej odwołania kontekstowe odnosiły się do podania informacji o autorze przywołanego dzieła, tytule, nieco rzadziej o epoce, w której powstał utwór, informacji o światopoglądowych i artystycznych uwarunkowaniach tej epoki. Zwykle funkcja takiego kontekstu miała charakter informacyjny i w niewielkim stopniu służyła pogłębieniu omawianego zagadnienia. Można zatem zauważyć, że w przeważającej części prac przyjęto rozumienie kontekstu jako dodatkowej informacji o przywołanym utworze literackim, a nie wskazanie tego rodzaju okoliczności, które służą wieloaspektowemu i pełniejszemu przedstawieniu omawianego problemu oraz zajętą stanowiska.

Temat 1. – analiza przykładowych wypracowań lub ich fragmentów w kryteriach 1. i 2.

Przywołane niżej wypracowanie jest przykładem pełnej realizacji tematu 1. Spełniono w nim wszystkie formalne warunki polecenia i w pełni funkcjonalnie wykorzystano przywołane utwory literackie. Trafnie odwołano się do kontekstów. Zaprezentowano uporządkowany i spójny tok rozumowania. Posłużono się stosownym i jednolitym stylem oraz szerokim zakresem zastosowanych środków językowych.

Przykład 110.

Kreując świat przedstawiony w utworze literackim, autorzy często włączają do struktury dzieła różne formy gatunkowe, na przykład legendę, bajkę, powiastkę czy list. Odbiegające pod względem stylistycznym części tekstu mogą pozornie wydawać się niezwiązane z fabułą utworu, sprawiać wrażenie jedynie ozdobników, które skłaniają czytelnika do większego wysiłku. Osadzenie w powieści czy dramacie różnych gatunków jest celowym zabiegiem konstrukcyjnym. Wplecione formy – z racji cech gatunkowych i wynikających z nich funkcji – stają się wykładnikami ogólnych znaczeń znajdujących się poza światem przedstawionym, stanowią klucz do interpretacji.

Zastosowanie synkretyzmu, czyli połączenia w jednym utworze różnych gatunków literackich miało szczególne znaczenie w epoce romantyzmu, w której odrzucono klasycystyczne reguły ograniczające wolność wypowiedzi i hamujące swobodę twórczą. W rezultacie wiele gatunków literackich tej epoki ma synkretyczny charakter. Ich ukształtowanie, różnorodność stylistyczna służą wyrażeniu treści istotnych dla wymowy dzieła. Przykładem utworu, w którym wykorzystano różne formy gatunkowe, są „Dziady” część III Adama Mickiewicza. W strukturze tego dramatu występują liczne opowieści (np. opowiadanie Sobolewskiego, historia Cichowskiego), piosenki (np. pieśń zemsty Konrada, piosenka Feliksa) czy też bajka (bajka Goreckiego). Ten ostatni z wymienionych gatunków poznajemy dzięki więźniowi Żegocie. Opowiada ją w celi swoim towarzyszom, dzielącym się informacjami o carskich represjach i zastanawiającym się, czy carowi uda się zniszczyć wszystkich. Bajka o diable i ziarnie, odwołująca się do sensu biblijnego, stanowi odpowiedź na wątpliwości zebranych. W metaforyczny sposób obrazuje ich sytuację, a do tego w wymowie wybiega w przyszłość. Diabeł jest w niej alegorią carskiego zaborcy, a ziarno, które bezskutecznie próbuje zniszczyć, odradza się. To odrodzenie obrazuje los młodych patriotów. Opowiedziana historia daje współwięźniom nadzieję na wolność.

Wykorzystanie konwencji bajki sprawia, że doświadczenia młodych patriotów zyskują uniwersalny charakter, uwzniośla ich czyny, a tym samym wzmacnia mesjanistyczną wymowę utworu, pozwala również odbiorcom tekstu wierzyć, że dobro zatriumfuje nad złem. Takie przesłanie wynikające z „Dziadów” część III, które Mickiewicz napisał pół roku po upadku powstania listopadowego, z pewnością spełniło funkcję terapeutyczną i nadało sens cierpieniu.

Włączenie do utworu innej formy gatunkowej nie musi dotyczyć całościowej wymowy utworu. Może wpływać na sposób kreacji bohatera, obrazować prawdę dotyczącą jego sytuacji bądź stworzyć czytelnikowi pole do interpretacji. W powieści „Lalka” Bolesław Prus umieścił w fabule legendę, a więc formę gatunkową, która odbiega od realistycznego obrazowania (charakterystycznego dla literatury pozytywizmu), zawiera elementy fantastyczne. Na kartach utworu legendę o kamieniu, uśpionej kobiecie leżącej na dnie potoku i wiejskim kowalu opowiedział Węgiełek. Odbiorcami jego opowieści nieprzypadkowo byli Izabela Łęcka i Wokulski, choć wątpliwe, aby chłopak miał wiedzę na temat relacji łączących kupca i arystokratkę. W jego opowieści możemy jednak dostrzec metaforę losów

Izabeli i Wokulskiego. Kowal od pierwszego wejrzenia zakochał się w uśpionej kobiecie (jak Stanisław w Izabeli) i wręcz obsesyjnie czekał na okazję, aby móc uratować dziewczynę i się z nią ożenić. Niestety poniósł klęskę, na zawsze został uwięziony pod kamieniem, nie wrócił do realnego życia. Wokulski także nie zdołał zdobyć uczuć Izabeli, jego losy pozostają dla czytelników nieznane, przypuszczalnie popełnił samobójstwo w Zasławiu.

Legenda opowiedziana przez Węgiełka jest nie tylko projekcją przyszłości Wokulskiego darzącego arystokratkę uczuciem bez wzajemności, lecz także skierowanym do bohatera i czytelników ostrzeżeniem przed miłosnym zaślepieniem i idealizacją uczucia. Można ją również interpretować jako zapowiedź tragicznego finału losów Wokulskiego.

Wykorzystanie w tekście innej formy literackiej (synkretyzm) może uogólnić i uniwersalizować przesłania utworu. Taki zabieg zastosował w „Procesie” Franz Kafka. Powieść ta będąca utworem o charakterze parabolicznym, a więc z założenia ilustrującym uniwersalne prawdy, zawiera w swojej konstrukcji przypowieść o odźwiernym, którą błędzemu w ciemnościach katedry Józefowi K (everymenowi) opowiada Książ. Historię tę przez analogię do sytuacji człowieka ze wsi oczekującego, aż strażnik otworzy mu drzwi do prawa, można odczytać jako parabolę losu głównego bohatera, bowiem ukazuje ona problem winy. Winą tą było dążenie do poznania prawdy zarówno przez wieśniaka jak i Józefa K., jednak dla każdego z nich dostępu do niej broniło biurokratyczne państwo. Podporządkowując się jej, nieświadomie poddali się całkowitej kontroli. Józef K. uświadomił sobie absurdalność sytuacji człowieka ze wsi, ale przede wszystkim bezsens własnej egzystencji. Przypowieść o odźwiernym nadaje sytuacji Józefa K. filozoficzno-etyczną perspektywę. Jest również uogólnieniem losu każdego bezskutecznie poszukującego sensu życia człowieka, zniewolonego przez instytucje, których istoty i zasad funkcjonowania nie rozumie.

W okresie międzywojennym wykorzystywanie w utworze synkretyzmu nie było rzadkością. Oprócz Kafki zabieg ten zastosował m.in. Witold Gombrowicz w „Ferdydurke”. Kompozycję powieści wyznaczają trzy etapy wędrówki bohatera (najpierw perypetie w szkole, potem pobyt na stacji u Młodziaków, na koniec dwór wujostwa Hurleckich), pomiędzy które zostały włączone powiastki o Filidorze i Filibercie, poprzedzone przedmowami filozoficznymi, które pozornie stanowią odrębne części.

W pierwszej z powiastek dwaj uczeni: Filidor – Mistrz Syntezy i anty-Filidor – profesor Analizy z uporem dzieci prowadzą groteskowy spór. Mistrz Syntezy uważa, że całość jest ważniejsza od części. Jego oponent prezentuje odmienny pogląd – część jest ważniejsza od całości. W wyniku konfliktu bohaterowie strzelają do swoich partnerek i ogarnięci pasją trafiania w rozmaite cele rozchodzą się. W drugiej powiastce podczas meczu tenisowego dochodzi do absurdalnej sytuacji i zamieszania, którego nie da się opanować, zwycięża żywioł niedojrzałości, której symbolem jest dziecko.

Wynikające z powiastek morały stanowią komentarz do doświadczeń Józia, uogólniają je i nadają im uniwersalne znaczenie. Nadają też utworowi Gombrowicza charakter traktatu o Formie dotyczącego prawd nie tylko obyczajowych i społecznych, lecz także psychologicznych i artystycznych. Ilustrują również prawdę, że wszystko podszyte jest dzieckiem.

Jak wynika z przywołanych przykładów, wykorzystanie w utworze synkretyzmu pełni wiele funkcji, m.in. wpływa na kreację świata przedstawionego w dziele. Różne formy literackie, dzięki wyznacznikom gatunkowym, uniwersalizują wymowę tekstu i ilustrują odwieczne prawdy moralne (bajka Goreckiego w „Dziadach” cz. III), pozwalają na metaforyczne odczytanie sytuacji egzystencjalnej bohaterów („Lalka”) bądź stanowią komentarz pogłębiający wymowę dzieła („Proces”, „Ferdydurke”). Tym samym dają

czytelnikom nowe możliwości interpretacyjne, które w wartościowy sposób wzbogacają odbiór tekstu.

Komentarz do przykładu 110.

Wypracowanie **spełnia formalne warunki polecenia:**

- jest poprawne merytorycznie
- zawiera odwołanie do utworów literackich z dwóch różnych epok, w tym do lektury obowiązkowej: *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza, *Lalki* Bolesława Prusa, *Procesu* Franza Kafki oraz *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza
- dotyczy wskazanego w poleceniu problemu: synkretyzmu w literaturze i jego roli w utworach literackich
- jest wypowiedzią o charakterze argumentacyjnym.

Kompetencje literackie i kulturowe

W powyższej pracy rozważono zagadnienie synkretyzmu gatunkowego w literaturze, wskazując, że synkretyzm jest zabiegiem o charakterze strukturalnym, którego funkcją jest budowanie sensów wykraczających poza znaczenia wynikające wprost z kreacji świata przedstawionego. Do rozważenia problemu i sformułowania wniosków przywołano dramat Adama Mickiewicza *Dziady* część III, który omówiono funkcjonalnie wobec problemu wyrażonego w temacie, uwzględniając konteksty, m.in. biblijny (postać szatana próbującego zniweczyć boskie plany), historyczny (sytuacja Polski pod zaborami), etyczny (walka dobra ze złem). Przywołano także powieść Bolesława Prusa *Lalka*, zwracając uwagę na to, że łączenie różnych sposobów obrazowania wpływa na kreację postaci literackiej (charakterystyka Wokulskiego) oraz że łączenie różnych form wypowiedzi wpływa na strukturę całego tekstu literackiego (opowieść *Węgiełek* jako projekcja późniejszych wydarzeń) i jego wymowę (przestroga dla czytelników). Argumentację pracy i odwołania kontekstowe dopełniono w pracy przywołaniem *Procesu* Franza Kafki i *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza. W przypadku obydwu tych tekstów, postąpiono analogicznie jak w przypadku *Dziadów* części III i *Lalki* – przywołano części tekstów wyodrębnione formalnie i gatunkowo, aby pokazać, jak funkcjonalne połączenie różnych gatunkowo form wypowiedzi wzbogaca właściwości tekstu literackiego, poszerza i uniwersalizuje jego sens.

Treści tekstów literackich przywołano w pracy funkcjonalnie wobec celu wypowiedzi (nie doszło do zbędnego streszczania utworów) i na właściwym poziomie uogólnienia (elementy świata przedstawionego tekstów są przywoływane trafnie i konkretnie). Zawarte w wypracowaniu odniesienia do różnych aspektów literatury w zakresie rozważanego problemu decydują o erudycyjności pracy.

Kompozycja wypowiedzi

W wypracowaniu jasno sformułowano problem obecności i roli synkretyzmu w utworach literackich i zajęto wobec niego wyraziste stanowisko. Problem konsekwentnie rozważano w rozwinięciu pracy, przedstawiając powiązane ze sobą argumenty. Językowo i graficznie podkreślano logiczną i merytoryczną segmentację wypowiedzi. Zbudowano wywód przejrzysty i spójny. Posłużono się stylem dostosowanym do sytuacji komunikacyjnej: jasnym, prostym i konkretnym, wykazując w ten sposób troskę o zrozumiałość wypowiedzi i szacunek dla jej odbiorcy.

Język wypowiedzi

W pracy posłużono się szerokim zakresem składniowych środków językowych. Zastosowano zdania proste i złożone. Budowano konstrukcje łączne, wynikowe i przeciwstawne. Korzystano z imiesłowów i nieobligatoryjnych znaków interpunkcyjnych. Słownictwo pracy jest bogate, na ogół typowe dla formalnej odmiany polszczyzny, z terminologią literacką stosowaną funkcjonalnie.

Funkcjonalność wykorzystania w wypracowaniu utworów literackich i argumentowanie, w tym wykorzystanie kontekstów

Prace na temat 1., w których oceniano kompetencje literackie i kulturowe, zawierały odwołania do utworów literackich w różnym stopniu funkcjonalne wobec postawionego w temacie problemu. Na ogół odniesienia do tekstów były poprawne merytorycznie i umieszczone we właściwych kontekstach interpretacyjnych.

Przykład 111.

Łączenie różnych rodzajów literackich nie jest jednak czynnikiem charakteryzującym jedynie twórczość doby romantyzmu. Ów zabieg zauważyć można również w Biblii, której poszczególne Księgi reprezentują odmienne gatunki literackie, takie jak przypowieść, psalm lub pieśń. Występowanie cech różnych rodzajów literackich widoczne jest w niektórych z nich i służy uniwersalizacji omawianych treści, a także wskazaniu na ich ważną rangę. Przykładem takiej księgi jest Księga Hioba, gdzie celem zobrazowania ponadczasowego problemu jakim jest cierpienie ludzkie, wykorzystano zabieg synkretyzmu literackiego. Widoczne w tekście elementy epiki to przede wszystkim występowanie fabuły, a także zarys podstawowych elementów świata przedstawionego. Umożliwiają one odbiorcy zapoznanie się z historią człowieka cierpiącego, w którego stanie psychicznym mogą odnaleźć własne emocje. Podobną funkcję pełnią cechy liryki – refleksje Hioba, które wskazują czytelnikowi jaką postawę należy przyjąć w bólu – zaufania do Boga. Dodatkowo utwór wzbogacają elementy dramatu – wypowiedzi znajomych tytułowego bohatera. Za pomocą których ukazano ponadczasową skłonność człowieka do powierzchownej oceny bliźniego. Bez wątplenia synkretyzm odegrał w Księdze Hioba istotną rolę – za jego pomocą treść utworu została zuniwersalizowana – odbiorca niezależnie od czasu i miejsca w których żyje – może w nim odnaleźć odpowiedź na intrygujące go pytania, co nadaje lekturze rangę tekstu niezmiernie ważnego.

Komentarz do przykładu 111.

W zacytowanym wyżej fragmencie wypracowania **w pełni funkcjonalnie** odwołano się do utworu literackiego, to znaczy:

- wskazano istotne z punktu widzenia tematu właściwości rodzajowe i gatunkowe Biblii
- określono, jakie funkcje w tym tekście pełni łączenie różnych form rodzajowych.

W argumentowaniu zasadniczo przyjęto właściwy poziom uogólnienia odwołań do *Księgi Hioba* – uniknięto niefunkcjonalnego streszczania na rzecz celowego doboru elementów tekstu. Dokonano również odczytań sensów tekstu we właściwym kontekście (m.in. filozoficznym).

Przykład 112.

Synkretyzm w literaturze wzbogaca utwory literacki o nowe cechy i możliwości w realizowaniu podjętej tematyki.

Autor, korzystając z tego, ma szerszy zakres środków do zrealizowania swoich założeń. Wiele cech łączy się, by utworzyć gatunek idealny do opowiadania danej historii. Widzimy to w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza, dziele, które dzięki synkretycznemu charakterowi zdołało utworzyć przekonujący, piękny i kompletny obraz życia szlacheckiego na początku XIX wieku. Jako epopeja, utwór Mickiewicza miesza w sobie wiele cech zarówno epiki, liryki oraz dramatu. Zaczerpnięta z tradycji poetyckiej, lirycznej forma wiersza rytmicznego, trzynastozgłoskowego, przekonuje czytelnika o kunszcie utworu i pięknie świata przedstawionego. Mickiewicz, aby zrealizować portret życia szlacheckiego, wykorzystał wielowątkowość, zabieg epicki, dzięki któremu przedstawił aspekty życia dworu w Soplicowie. Wątki, takie jak, miłosne związki Tadeusza z Telimeną oraz Zosią, spór Asesora i Rejenta o najlepszego psa łowieckiego, spór o zamek Horeszków lub zajazd na Sopliców, przeplatają się ze sobą w utworze, nadając bohaterowi zbiorowemu, polskiej szlachcie, kompletnego charakteru. Bogactwo zastosowanych środków sprawia, że uzyskany obraz wiejskiego życia jest panoramiczny.

Komentarz do przykładu 112.

W powyższym fragmencie pracy zawarto najbardziej ogólne i nieweryfikowalne założenie dotyczące funkcji synkretyzmu i równocześnie, niesłusznie, ograniczono te funkcje do zakresu tematyki podejmowanej w tekście literackim. Założono, że zastosowanie określonych rozwiązań formalnych niejako samoistnie tworzy wartość artystyczną i ideową tekstu literackiego. W cytowanym wyżej odwołaniu wskazano zarówno na rolę cech formalnych tekstu, jak i łączenie różnych wątków i motywów w kreowaniu dzieła literackiego, jednak poprzestano na ogólnikowych stwierdzeniach i wnioskach, które sprawiają, że tak budowaną **argumentację** należy uznać za **powierzchowną**.

Przykład 113.

Autorzy, włączając do swojego dzieła inny gatunek, wykorzystują cele jakie on spełnia. Tak postąpił Juliusz Słowacki. Do swojego dramatu, o tytule „Kordian”, wprowadził bajkę, czyli gatunek, który nie należy do dramatu. Bajka ma w przyjemny i łatwy sposób przekazać ważne prawdy życiowe. Opiekun tytułowego bohatera opowiadał mu krótkie historie. Miało to pokazać załamanemu, młodemu Kordianowi, jaką drogą powinien dążyć. Jego opiekun próbował mu powiedzieć, przedstawiając różne bajki, co jest ważne w życiu. Słowacki, włączając gatunek epicki do dramatu ukazuje ważne, według niego, nauki moralne. Autor wykorzystał możliwości jakie daje bajka, a na jakie nie pozwala dramat.

Komentarz do przykładu 113.

W powyższym fragmencie pracy **częściowo funkcjonalnie** odwołano się utworu literackiego. Podstawową wadą tego odwołania jest nakładanie się dwóch porządków: porządku świata przedstawionego w *Kordianie* i porządku organizacji dramatu. W pracy intencje kreacyjne i autorskie (bądź będące kompetencjami odbiorcy utworu) przypisuje się niesłusznie postaci literackiej.

Przykład 114.

W literaturze stosowane są różne zabiegi, mające na celu lepsze zrozumienie treści przez czytelnika. Jednym z nich jest synkretyzm, który łączy odmienne rodzaje literackie w całość. [...]

Połączeniem odmiennych elementów w całość jest Unia Europejska. Wiele różnych narodów o innych kulturach, zwyczajach, językach czy nawet pogodzie związanych w jedność posiadającą wspólne zasady oraz prawa, które przynajmniej według założenia wspólnie sobie pomagają. Przytoczony w tym przykładzie synkretyzm został użyty w celu zjednoczenia, co na szczęście, bądź nie zależy od poglądów funkcjonuje po dziś dzień.

Komentarz do przykładu 114.

We wstępnej części pracy, której fragment zamieszczono wyżej, zawarto tezę dotyczącą funkcji synkretyzmu. Ta teza jest niejasna. Jednak, mimo wad, odnosi się ona do tekstów literackich, a zatem do materii, która – zgodnie z zapisami zawartymi w temacie – powinna być przedmiotem prowadzonych rozważań. Tymczasem w pracy zawarto także odniesienia do rzeczywistości pozaliterackiej, w tym przypadku do refleksji na temat ustroju politycznego. Tego rodzaju **kontekst** nie dotyczy literatury i należy go uznać za całkowicie **niefunkcjonalny**.

Temat 2. – analiza przykładowych wypracowań lub ich fragmentów w kryteriach 1. i 2.

Przykład 115. to wypracowanie, w którym rozważono problem podany w temacie 2., sformułowano argumenty celowe i adekwatne do prowadzonego wywodu. Materiał rzeczowy będący podstawą argumentacji dobrano zgodnie z formalnymi wymogami: przywołano lekturę obowiązkową wskazaną w temacie i inne utwory, które należą do różnych epok literackich. Funkcjonalnie wykorzystano konteksty. W wypracowaniu spełniono zatem wszystkie formalne warunki polecenia i uzyskano wysoką punktację w zakresie kryterium 2. *Kompetencje literackie i kulturowe.*

Przykład 115.

W kreacji świata przedstawionego każdego dzieła niezwykle ważną rolę pełni przestrzeń. Autorzy konstruują ją na wiele różnych sposobów, co pozwala im odpowiednio wpływać na odbiór całego utworu. Sposób w jaki ukazane zostają poszczególne elementy rzeczywistości, zależy bezpośrednio od konwencji użytej przez twórcę. Przestrzeń buduje nastrój dzieła, pozwala czytelnikowi pełniej zrozumieć zachodzące w niej zjawiska oraz intencje interpretacyjne. Nadanie otoczeniu cech realistycznych lub deformacji pogłębia sens przekazywanych treści oraz ukierunkowuje ich przesłanie. Uważam, że w utworach literackich przestrzeń jest silnie powiązana z losami bohaterów, stanowiąc zarówno odzwierciedlenie wewnętrznych przeżyć jednostki, jak i element determinujący jej poczynania.

Odbiór rzeczywistości w dużym stopniu zależy od perspektywy z jakiej zostaje ona przedstawiona, postrzeganie danych wydarzeń przez człowieka wynika z jego doświadczeń, wypracowanego systemu moralnego oraz etapu, na jakim znajduje się w życiu. Literatura umożliwia zmianę punktu widzenia, dzięki czemu czytelnik może spojrzeć na otoczenie w zupełnie inny sposób. Miejsca, które wydają się być zwyczajnym, naturalnym elementem przestrzeni, nagle potrafią nabrać większego znaczenia. Udowadnia to opowiadanie „Sklepy

cynamonowe” Brunona Schulza, opisujące wędrówkę małego chłopca ulicami miasta. Narrator z dziecięcej perspektywy obrazuje przeżycia doznawane podczas nocnej przechadzki, którą charakteryzuje fascynacja obserwowanym otoczeniem. Dla błądzącego bohatera wszystko co widzi, zdaje się być niezwykle, zwraca on uwagę na drobne szczegóły, które nadają opisowi cech niesamowitości. Dzieje się tak za sprawą mityzacji, zabiegowi uwznioślenia danej chwili i nadania jej rangi ważnego wydarzenia. Miejsca, do których udaje się chłopiec, wzbudzają w nim fascynację. Tytułowe sklepy zostały nazwane przez niego cynamonowymi ze względu na kolor boazerii, co wskazuje na rozbudowaną wyobraźnię dziecka i jego zdolność do tworzenia nietypowych skojarzeń. Urzeka go także egzotyczny asortyment sklepów, którego podziwianie sprawia mu przyjemność. Klimat utworu wprowadzony dzięki kreacji otoczenia jasnej, zimowej nocy jest melancholijny, fantastyczny. Ulice miasteczka, po którym spaceruje narrator w drodze po zapomniany portfel ojca, przypominają labirynt. Fakt ten nie przeraża jednak bohatera, a raczej go intryguje, sprawia że chce on odkryć więcej tajemniczych elementów, w konsekwencji zapominając o pierwotnym celu wędrówki. Pojawia się on również w szkole, gdzie odbywa się lekcja rysunku, której nie sprzyja ciemność nocy. Chłopiec zauważa wypchane zwierzęta, które nagle zostały ożywione i poruszają się. Elementy otoczenia odbiegają więc od zasad logiki, co jest charakterystyczne dla zastosowanej w opowiadaniu konwencji onirycznej. Polega ona na kreowaniu rzeczywistości w sposób przypominający obraz marzenia sennego, który zaprzecza koncepcji racjonalnego postrzegania świata. Przestrzeń ulega zniekształceniom, poszczególne miejsca tracą logiczne powiązania, przenikają się wzajemnie. Poruszanie się bohatera w przestrzeni pozbawione jest ciągu przyczynowo-skutkowego, gdyż nie ma ona kształtu rzeczywistego. Niemożliwe wydaje się odróżnienie prawdy od surrealistycznych wyobrażeń. Takie konstruowanie otoczenia sprawia, że twórca przenosi odbiorców do zdeformowanego świata pełnego absurdów, aby nadać wzniosłości dziełu oraz pozwolić czytelnikom wcielić się w położenie bohatera. Konwencja oniryczna powiązana jest z teorią psychoanalizy, według której sen jest sposobem na ucieczkę od monotonnej, sztywnej rzeczywistości oraz odbiciem podświadomości danej osoby. Przestrzeń „Sklepów cynamonowych” odzwierciedla wyobraźnię dziecka, która wykracza poza granicę racjonalizmu, co pogłębia znaczenie opisywanych miejsc i wydarzeń.

Sens otoczenia w życiu człowieka ujawnia się także w przypadku, gdy pod jego wpływem jednostka doznaje przełomowych momentów. Bywa, że to właśnie przestrzeń, w jakiej się znajduje, determinuje zmianę poglądów, postępowania, czy też podjęcie ważnej decyzji. Emocje wywołane przez poszczególne miejsca mogą zarówno motywować kogoś do działania, jak i budzić lęk, apatię. Takie odczytanie przestrzeni odnaleźć można w „Kordianie” Juliusz Słowackiego. Tytułowy bohater dramatu przeżywa przemianę wewnętrzną na szczycie Mont Blanc, co stanowi punkt kulminacyjny i zwieńczenie jego podróży po Europie. Umieszczenie go w najwyższym punkcie kontynentu nie jest przypadkowe, góra ma bowiem znaczenie symboliczne, jako miejsce bliskie niebu, oddzielone od ziemi warstwą chmur, co nadaje wzniosłego charakteru. Kordian czuje wówczas bliski kontakt z Bogiem, zanoszą do Niego modlitwy i prośby o pomoc w odnalezieniu sensu. Wysokie położenie bohatera wzbudza w nim również przekonanie o własnej potędze, odnajduje w sobie siłę do wielkich czynów. Jego determinacja przeplata się jednocześnie ze zwątpieniem, wywołanym spojrzeniem w przepaść. Pojawiają się rozważania o popełnieniu samobójstwa, rzucenie się w bezkres zapewniłoby mu uwolnienie się od jaskółczego niepokoju i dręczącej go niemocy. Snując refleksje egzystencjalne Kordian wspomina również przebyte podróże i analizuje miejsca, które nauczyły go prawd o życiu. W Londynie, Włoszech i Watykanie spotykał ludzi, którzy utwierdzili go w materializmie i konformizmie

panujących na świecie. Na Mont Blanc zawiedziony przez miłość, poezję i autorytet Kościoła bohater poszukuje wartości, która zastąpi mu utracone ideały. Kontakt z naturą i monstrualnym krajobrazem gór jest momentem, kiedy Kordian obiera ścieżkę życiową, odnajduje swój cel, formułując światopogląd w oparciu o historię średniowiecznego rycerza. Zamierza tak samo jak Arnold Winkelried poświęcić życie, aby umożliwić zniewolonemu narodowi zwycięstwa nad zaborcą. Zarówno ta wygłoszona w monologu koncepcja, jak i umiejscowienie bohatera są zgodne z romantyczną wizją indywidualizmu. Kordian znajduje się na szczycie zupełnie sam, otacza go niebo i chmury, co niewątpliwie wpływa na jego postanowienie o jednostkowym działaniu, na które się zdecydował. Współoddziaływanie bohatera z otoczeniem miało także miejsce na wcześniejszym etapie jego życia, kiedy młody Kordian upatrywał odzwierciedlenia swojego marazmu i cierpienia w jesiennej aurze. Stanowi to psychizację krajobrazu, przejawiającej się w spójności umierającej przyrody na przykładzie opadających z drzew liści z wewnętrzną pustką bohatera. Zarówno ten fakt, jak i postanowienie stanięcia na czele uśpionego ludu wykreowane podczas pobytu na szczycie Mont Blanc potwierdzają jak przestrzeń pogłębia interpretację dzieła w kontekście losów danego bohatera.

Zgromadzenie różnych typów postaci w przestrzeni dzieła pozwala natomiast na ukazanie odmiennych postaw, jakie przyjmują ludzie postawieni w danej sytuacji. Każdy inaczej reaguje na przeciwności losu, co często jest wynikiem przeżytych doświadczeń. Zgodnie z filozofią egzystencjalizmu, człowiek sam decyduje o swoim postępowaniu oraz musi brać odpowiedzialność za popełnione czyny. Zwolennikiem tego poglądu był Albert Camus, który w parabolicznej powieści „Dżuma” umieścił bohaterów w różny sposób radzących sobie z zagrożeniem. Miasto Oran, w którym została umiejscowiona akcja, zostało zamknięte ze względu na wybuch epidemii. Fakt odcięcia jego mieszkańców od reszty świata w odmienny sposób wpłynął na opisywane postaci. Najgorzej tę sytuację znosił Raymond Rambert, który jako osoba z zewnątrz nie czuł przynależności do społeczeństwa, w jakim się znajdował i nie utożsamiał się z jego problemami. Za wszelką cenę starał się opuścić miasto, nawet jeżeli miałyby to być nielegalna ucieczka. Oran stał się dla niego rodzajem więzienia, pułapką bez wyjścia, w której został zmuszony zostać do końca trwania epidemii. Zamknięta przestrzeń uniemożliwiała mu pobyt z ukochaną w Paryżu, do którego pragnął wrócić. Wymuszenie na Rambercie obcowania ze społecznością zmagającą się z dżumą sprawiło jednak, że bohater doświadczył przemiany wewnętrznej. Zaangażował się w oddziały sanitarne i pomagał zapobiegać rozprzestrzenianiu się choroby. Jego zachowanie pokazuje, że człowiek ograniczony przez zamkniętą przestrzeń jest w stanie się do niej przystosować, a otoczenie wywiera zmianę w jego poglądach i postępowaniu. Miejsce dotknięte katastrofą może także wyzwolić w człowieku potrzebę poświęcenia się i nieustannego działania na rzecz innych. Reprezentują to doktor Bernard Rieux oraz Jean Tarrou, którzy od momentu wybuchu epidemii zajmowali się pomocą potrzebującym. Widok miasta pogrążonego w strachu, pustych ulic, obleganych szpitali, a z początku także martwych szczurów, będących zapowiedzią zarazy, wzbudza lęk, a także naturalny, ludzki odruch niesienia pomocy. Byli jednak też tacy, na których wszechobecne zagrożenie nie robiło wrażenia i pomimo nałożonych restrykcji korzystali z życia, tak jak przestępca Cottard. Umiejscowienie tych wszystkich postaci w przestrzeni pozbawionej wyjścia i dotkniętej katastrofą służyło ukazaniu, że postawieni w tej samej sytuacji ludzie mogą reagować na nią całkowicie inaczej. Wpływ zamkniętej przestrzeni na bohaterów jest odmienny w zależności od ich osobowości. Początkowo nakierowany na osobiste szczęście Rambert, czuje się w Oranie odizolowany od dotychczasowego życia, otoczenie jednak powoduje przewartościowanie jego przekonań. U innych bohaterów przestrzeń wpływa

na uwypatnienie ich cech, takich jak szlachetność i egoizm. Jako powieść parabola, „Dżuma” przedstawia Oran jako metaforę świata wypełnionego złem oraz środowisko pełne skrajnych postaw. Autor posłużył się taką kreacją przestrzeni, aby ukazać wpływ warunków granicznych na postępowanie człowieka oraz sposoby radzenia sobie z nimi. Umiejscowienie wydarzeń w odizolowanym mieście pozwoliło pisarzowi na głęboką charakterystykę psychologiczną bohaterów oraz sformułowanie przekazu zgodnego z filozofią egzystencjalizmu, według której każdy wybiera w swoim życiu wartości, którymi będzie się kierował i za które jest gotowy ponieść odpowiedzialność. Wielość tych postaw podkreśla, jak w różny sposób przestrzeń może być odbierana przez człowieka oraz determinować jego działania.

Niewątpliwie przestrzeń jest elementem świata przedstawionego, który odgrywa istotną rolę w interpretacji dzieła. Otoczenie wpływa na poczynania jednostki, co widać na przykładach Kordiana i bohaterów „Dżumy”. Poprzez wywoływanie w nich odpowiednich emocji i stanów takich jak lęk, determinacja, klaustrofobia czy pewność siebie, może prowadzić go do dobrych lub złych czynów, a niekiedy apatii. Przestrzeń może stanowić także odbicie wewnętrznych przeżyć jednostki, jej wyobraźni, zmagania, uczuć. Bohater „Sklepów cynamonowych” opisuje świat widziany oczami dziecka, przekazując beztroskie, pełne fascynacji spojrzenie na rzeczywistość. Z kolei Juliusz Słowacki w swoim dramacie posłużył się zabiegiem psychizacji krajobrazu, ukazując analogię stanów przyrody do kondycji mentalnej człowieka. Przykłady te potwierdzają, że przestrzeń stanowi nieograniczone narzędzie służące twórcom do osiągnięcia różnych efektów interpretacyjnych, a sposób jej konstruowania zależy często od epoki, w jakiej powstało dzieło, czy też użytej konwencji. W każdym przypadku jednak kreacja przestrzeni wzmacnia jego przesłanie.

Komentarz do przykładu 115.

Wypracowanie spełnia formalne warunki polecenia:

- jest poprawne merytorycznie
- zawiera odwołanie do utworów literackich z dwóch różnych epok, w tym do lektury obowiązkowej wskazanej w temacie: *Sklepów cynamonowych* Brunona Schulza, *Kordiana* Juliusza Słowackiego i *Dżumy* Alberta Camusa
- dotyczy wskazanego w poleceniu problemu: sposobu i funkcji kreacji przestrzeni w utworach literackich
- jest wypowiedzią o charakterze argumentacyjnym.

Kompetencje literackie i kulturowe

W powyższej pracy trafnie zrekonstruowano problem zawarty w temacie, zwracając we wstępie uwagę na elementy istotne dla sposobu kreowania przestrzeni i funkcji tej kreacji: konwencję literacką, kreowanie nastrojowości tekstu, stosunek do mimetycznej funkcji literatury (tu rozumianej jako relacja między odtwarzaniem i przetwarzaniem, a nawet deformowaniem, rzeczywistości), przestrzeń jako czynnik postaciotwórczy (np. psychologizujący postać), przestrzeń jako czynnik zdarzeniotwórczy.

W rozwinięciu rozważań przywołano wskazany w temacie cykl opowiadań Brunona Schulza *Sklepy cynamonowe*. Dostrzeżono zawarte w nim związki kreacji przestrzeni z konwencją oniryczną, surrealizmem i psychoanalizą, których obecność w tekście poddaje w wątpliwość prawdopodobieństwo następstwa zdarzeń. Podkreślono funkcję wyobraźni, zwrócono także uwagę na plastyczność kreowanej w literaturze przestrzeni. Prowadzone w odniesieniu do

Sklepów cynamonowych rozważania są więc osadzone w wielowymiarowym i funkcjonalnym kontekście.

W realizacji tematu jako utwory do wyboru wskazano dwa teksty z listy lektur obowiązkowych z poziomu podstawowego: *Kordiana* Juliusza Słowackiego i *Dżumę* Alberta Camusa. W przypadku posłużenia się w argumentacji pierwszym z nich zwrócono uwagę na uczynienie z przestrzeni (najwyższy szczyt kontynentu, centrum świata) kluczowego elementu kreującego podstawowe sensy dzieła: punkt kulminacyjny struktury dramatycznej, punkt kulminacyjny kreacji postaci, punkt określający perspektywę oglądu i oceny wewnątrztekstowej rzeczywistości. Ponadto przywołano opis przestrzeni otaczającej postać głównego bohatera w początkowej części dramatu i pokazano, jak kreacja przestrzeni współgra z kreacją postaci i jak ją, w pewnym sensie, współtworzy. W przypadku drugiego z przywołanych w pracy utworów materiał literacki dobrano tak, aby służył poszerzeniu (a nie powieleniu) warstwy argumentacyjnej. Zwrócono uwagę na zamknięty charakter przestrzeni (w przeciwieństwie do otwartej przestrzeni sceny na Mount Blanc) i wpisana w tę przestrzeń charakterystykę bohatera zbiorowego (w *Kordianie* bohater jest zindywidualizowany). Pokazano, że sposób kreacji przestrzeni jest związany z budowaniem sensów tekstu, jest nośnikiem idei, jest także dostrzeżeniem, że otaczająca człowieka przestrzeń to swego rodzaju laboratorium, w którym testowane są właściwości natury ludzkiej.

Przedstawiona w wypracowaniu argumentacja jest bogata, tj. różnorodna, służy wielostronnemu oglądowi – rozważeniu problemu. Funkcjonalnie wykorzystano różnorodne konteksty – ich bogactwo i szeroki zakres sprawia, że cała wypowiedź ma charakter erudycyjny.

Kompozycja wypowiedzi

W początkowej części wypracowania jasno sformułowano zbieżny z tematem problem sposobu i funkcji kreacji przestrzeni w utworach literackich. Ten problem rozważano konsekwentnie w rozwinięciu pracy, przedstawiając argumenty poszerzające zagadnienie (kreacja przestrzeni jako sposób kształtowania perspektywy widzenia rzeczywistości; kreacja przestrzeni jako czynnik determinujący postawy i zachowania; kreacja przestrzeni jako nośnik znaczeń metaforycznych i symbolicznych; kreacja przestrzeni jako galeria do prezentacji zróżnicowanych zachowań ludzkich). Przyjęty w pracy układ elementów treści ma zatem charakter problemowy i jest funkcjonalny wobec celu wypowiedzi. W pracy zachowano związek toku problemowego z porządkiem przywołania kolejnych tekstów literackich, jednak nadrzędnym kluczem układu tych przywołań jest określony we wstępie problem.

Styl wypowiedzi jest także adekwatny do sytuacji komunikacyjnej (wypracowanie realizowane na egzaminie).

Język wypowiedzi

W pracy posłużono się szerokim zakresem środków językowych. Zastosowano zróżnicowane i funkcjonalnie dobrane konstrukcje składniowe. Leksyka pracy jest bogata, zawiera właściwie stosowaną terminologią literaturoznawczą (świat przedstawiony, narrator, symbolizm, realizm, konwencja oniryczna, uwznioślenie, ciąg przyczynowo-skutkowy, mityzacja, psychizacja, ożywienie, powieść parabola).

Funkcjonalność wykorzystania w wypracowaniu utworów literackich i argumentowanie, w tym wykorzystanie kontekstów

W pracach na temat 2. utworów literackich często przywoływano częściowo funkcjonalnie lub niefunkcjonalnie. Wówczas najczęściej odwoływano się wyłącznie do wybranych elementów treści albo przytaczano informacje związane z okolicznościami powstania utworu, a nierzadko także ograniczano się do opisywania elementów przestrzeni z perspektywy jej funkcjonowania jako części świata przedstawionego.

Przykład 116.

Co jest powodem danego nastroju? Przestrzeń wpływa na to jak się czujemy, więc może ona kieruje tym, jakie emocje odczuwamy podczas dnia. W utworze Fiodora Dostojewskiego pt. „Zbrodnia i kara”, główny bohater dokonuje morderstwa na lichwiarce. Robi to głównie dla pieniędzy, ale też z własnych przekonań, że śmierć kobiety będzie korzystana dla innych, którzy mieli z nią do czynienia. Powinniśmy skupić się na mieście, w którym zamieszkuje Raskolnikow. Petersburg w powieści jest ukazany jako miejsce pełne brudu i szarości. Dużo podejrzanych osób chodzi po ulicach miasta, a bezdomnych można spotkać wszędzie. Czy to, czym się otacza główny bohater, wpływa na działania i stan psychiczny postaci? Zauważmy, że w większości przypadków bałagan czy brud w pokoju albo w miejscu naszego pobytu, wpływa na nasze samopoczucie i czujemy się przygnębieni i ciężcy. Raskolnikow przebywając w takim miejscu na pewno nie czuł się dobrze. Obłąd bohatera i jego stan psychiczny m.in. wywodzi się z tego, jak bardzo zaniedbany jest Petersburg.

Komentarz do przykładu 116.

Z powyższym fragmencie pracy odwołano się do *Zbrodni i kary*. Odwołanie to ilustruje najczęściej popełniane w pracach błędy w zakresie wykorzystania tekstu literackiego w budowaniu argumentacji. Przede wszystkim we fragmencie **niefunkcjonalnie** zbudowano paralelę między potencjalną sytuacją odbiorcy tekstu a sytuacją bohatera literackiego. Tego rodzaju rozwiązanie doprowadziło w pracy do rozważań na tematy społeczne, socjologiczne czy psychologiczne, a zminimalizowało odniesienia do sposobu kreacji określonej przestrzeni właściwego dla literatury i do funkcji tej kreacji w strukturze dzieła literackiego. Niewłaściwe jest także streszczenie tekstu, jeżeli obecność tego streszczenia nie została uzasadniona komentarzem nadającym odwołaniu literackiemu charakter argumentacyjny. W odwołaniu zabrakło choćby – wynikającego z przywołanych elementów streszczenia utworu – stwierdzenia, że określona kreacja przestrzeni w tekście literackim jest niezbędnym kontekstem do budowania wymowy ideowej utworu.

Przykład 117.

Opis przeszłości oraz wspomnień jest swojego rodzaju opisem przestrzeni. Taka kreacja została ukazana w opowiadaniach z tomu „Sklepy cynamonowe”, których autorem jest Bruno Schulz. W opowiadaniu pod tytułem „Sklepy cynamonowe” opis ciemnego miasta pod osłoną nocy wprowadza grozę, napięcie oraz tajemniczość. Kreacja przytaczająca wspomnienia pozwala również lepiej zrozumieć autora, który opisuje swoje dzieciństwo i dzieli się swoimi przeżyciami.

Komentarz do przykładu 117.

Odwołanie do opowiadania *Sklepy cynamonowe* spełnia wymogi formalne polecenia i uzyskać punkt w zakresie kryterium 1. Wartość merytoryczna i argumentacyjna tego odwołania jest jednak bardzo niska: poziom odniesienia do treści jest bardzo ogólny, a odniesień do innych warstw utworu nie sformułowano. W nieuzasadniony sposób dokonano utożsamienia postaci literackiej z autorem, chociaż sformułowanie takiego uzasadnienia teoretycznie jest możliwe, o ile wiąże się z bardzo dobrą znajomością treści tekstu i wiedzą dotyczącą określonych kontekstów, np. kontekstu biograficznego. Zdający ani nie omówił sposobu kreowania przestrzeni w *Sklepiach cynamonowych*, ani nie określił, jaką funkcję pełni kreacja przestrzeni w tym utworze. Wykorzystanie ww. opowiadania oceniono jako **niefunkcjonalne**.

Przykład 118.

Tworzenie przestrzeni w utworze często ma za zadanie wyrazić światopogląd charakterystyczny dla danej epoki. W tym celu autor wprowadza elementy zgodne z tezami głoszonymi przez określone pokolenie. Przykład stanowi może „Romantyczność” Adama Mickiewicza. Przestrzeń ukazana w utworze zawiera wiele elementów charakterystycznych dla epoki romantyzmu. Mickiewicz ukazuje uczucie dwojga kochanków, które jest silniejsze od śmierci. Ponadto autor realizuje elementy metafizyki poprzez wiarę Karusi w obecność ducha jej zmarłego ukochanego. Postać Starca stanowi symbol minionego pokolenia klasyków, z których poglądami podejmowana jest polemika w „Romantyczności”. Obecna jest również atmosfera tajemniczości oraz ludowość, która realizowana jest poprzez bohaterów wywodzących się z niższych klas społecznych.

„Romantyczność” można więc określić manifestem epoki. Liczne elementy charakterystyczne dla tych czasów kreują świat przedstawiony. Postacie i wydarzenia mające miejsce w opisanej przestrzeni, stanowią sposób na wyrażenie światopoglądu oraz jednocześnie polemikę z poprzednim pokoleniem.

Komentarz do przykładu 118.

Z zacytowanym powyżej fragmencie pracy ballada *Romantyczność* została wykorzystana w argumentacji **niefunkcjonalnie**. Wprawdzie zauważono, że kreacja przestrzeni może być związana ze światopoglądem określonej epoki (tu: romantyzmu), jednak trafności takiego sądu nie uzasadniono, nie przywołano elementów tworzących przestrzeń, zamieszczono natomiast odwołania do postaci z ballady, zwrócono uwagę na atmosferę tajemniczości i ludowość. Sposób przywołania *Romantyczności* ma charakter schematyczny, jest kalką, której istotą jest odtworzenie podstawowych informacji o utworze literackim bez troski o wykazanie związku między przywołaniem utworu a problemem wyrażonym w temacie.

Przykład 119.

W dziele Brunona Schulza pt. „Sklepy cynamonowe” spotykamy się z kreacją oniryczną, która łączy ze sobą elementy fikcyjne z rzeczywistymi. W tym utworze, zabieg ma na celu przedstawienie punktu widzenia Józefa – dziecka, które w innym świetle zapoznaje czytelników z jego wizją miasta; tym jak widzi swojego ojca – wyolbrzymiając i odrealniając jego zachowania albo matkę, której nie darzy wielkim szacunkiem. Przestrzeń, którą wykreował Schulz dla głównego bohatera jest jak labirynt, w którym błądzi, szukając ulic, miejsc i ludzi.

Komentarz do przykładu 119.

W powyższym odwołaniu do *Sklepow cynamonowych* zawarto sformułowanie, że wykreowana przestrzeń przypomina labirynt, w którym błądzi główny bohater. Nie wskazano sposobów kreowania tej przestrzeni ani nie objaśniono funkcji takiej kreacji z perspektywy wykraczającej poza odwołanie do treści utworu. W odwołaniu scharakteryzowano konwencję oniryczną, przy czym pomieszano pojęcia (*fikcja, rzeczywistość* zamiast *realizm*). Wskazano wpływ tej konwencji na kreację postaci, pominięto jednak jej wpływ na kreację przestrzeni. Utwór literacki został zatem wykorzystany **niefunkcjonalnie**.

Poprawność rzeczowa

W pracach maturalnych na poziomie rozszerzonym nierzadko popełniano **błędy rzeczowe**. Najczęściej polegały one na podawaniu nieprawdziwych informacji o treści przywołanego utworu lub o okolicznościach jego powstania. Rzadziej popełniano błędy dotyczące lektury obowiązkowej. Popełniano także błędy o charakterze interpretacyjnym, które w sytuacji, gdy jednoznacznie falsyfikowały przywołany utwór, traktowano jako błędy rzeczowe. Inną kategorię błędów rzeczowych stanowią niekwestionowane naruszenia w zakresie stosowania wiedzy historycznej czy terminologii teoretycznoliterackiej.

Przykład 120.

W „Sklepiach cynamonowych” Brunon Schulz, tworząc świat przedstawiony, sięgał do wspomnień miasteczka, w którym się wychował. Przestrzeń jest kreowana na podstawie wspomnień, opisywana zarówno z perspektywy dziecka jaki i dorosłego. W opowiadaniu „Ulica krokodyli”, autor przeplata przestrzeń realistyczną z oniryczną, senną. Bohater wysłany na prośbę ojca po portfel, błąka się po znanych mu uliczkach. Zwykła podróż szybko zmienia się w przygodę, przypominającą marzenia sennie. Ulice są splątane niczym labirynt.

Przykład 121.

W „Sklepiach cynamonowych” Brunona Schulza przestrzeń została wykreowana w sposób realny, oddający problemy współczesne. Widoczne w utworze są przesłania, które również współcześnie mogą nieść wartości.

Przykład 122.

Stanisław Ignacy Witkiewicz w swoim utworze „Szewcy” wprowadził teatr formy czystej. Polegał on na tym, że dzieło nie miało konkretnej fabuły i spójnej wypowiedzi. Dzięki temu, że utwór był nieczytelny, mógł on przemycić informację i swoje poglądy na temat rewolucji w Rosji. Autor wykorzystał kreację przestrzeni, by móc wydać książkę w czasach cenzury.

Przykład 123.

Synkretyzm polega na oddawaniu czci siłom wyższym w miejscach specjalnie do tego przeznaczonych, bądź w takich, w których przez swoją unikalną energię tworzą miejsca specjalne dla ludzi. Synkretyzm polega również na połączeniu świata boskiego, wyższego ze światem materialnym poprzez stwarzanie „miejsc świętych”.

Komentarz do przykładów 120.–123.

We fragmencie odnoszącym się do prozy Brunona Schulza (przykład 120.) pomyłono tytuły opowiadań. Jednak w całości pracy trafnie odwołano się do tekstu Schulza: przytoczono właściwe fragmenty, dokonano analizy istotnych dla problemu elementów, wyciągano wnioski i trafnie przywołano konwencję literacką. Pomylenie tytułu opowiadań skutkuje tu utratą jednego punktu za błąd rzeczowy, jednak nie sprawia, że realizacja odwołania literackiego przestaje być funkcjonalna. Inny charakter ma błąd rzeczowy popełniony w kolejnym odwołaniu do opowiadania Schulza (przykład 121.). Ten błąd w całości falsyfikuje tekst i podważa wartość merytoryczną potencjalnej argumentacji.

We fragmencie zawierającym odwołanie do Szewców Stanisława Ignacego Witkiewicza (przykład 122.) błąd rzeczowy związany z przywołaniem realiów nakłada się na błąd interpretacyjny związany z określeniem wymowy i funkcji tekstu. Zatem przywołanie utworu literackiego jest w całości niefunkcjonalne i nie wiąże się z uzyskaniem punktów, ale z utratą jednego punktu w kryterium 2. za popełniony błąd rzeczowy.

W przykładzie 123. dotyczącym wprowadzenia pojęcia synkretyzm popełniono błąd polegający na niepoprawnym objaśnieniu tego pojęcia. Ponieważ jest to kluczowe pojęcie tematu, konsekwencją błędu jest realizacja pracy całkowicie niezgodna z poleceniem.

Kompozycja wypowiedzi

Kryterium 3. *Kompozycja wypowiedzi*, uwzględniająca *Strukturę wypowiedzi*, *Spójność wypowiedzi* oraz *Styl wypowiedzi* jest kolejnym kryterium oceny prac związanym z wartościowaniem umiejętności stosowania retorycznych zasad kompozycyjnych w tworzeniu własnego tekstu.

Realizowanie prac w zakresie ocenianym w kryterium 3a. *Struktura wypowiedzi* okazało się dla zdających umiarkowanie trudne – poziom wykonania wyniósł 61%. W większości prac można dostrzec świadome zabiegi kompozycyjne i troskę o to, aby układ treści i sposób ich powiązania służył realizacji celu wypowiedzi. Oznacza to, że podział pracy w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie), jak i w skali szczegółowej (struktura akapitów) był na ogół poprawny i pomagał w zrozumieniu stawianych tez. Należy jednak zauważyć, że do rzadkości należą prace, które nie zawierają usterek w podziale tekstu w skali ogólnej ALBO w zakresie struktury akapitów.

W ocenianiu prac przyjmowano, że elementy treściowe wypowiedzi są zorganizowane problemowo (w toku problemowym), jeżeli każdy dający się wyodrębnić językowo lub graficznie segment pracy wiązał się z realizacją określonego aspektu tematu. Oznacza to, że przywołany w pracy tekst literacki mógł posłużyć zarówno do sformułowania jednego argumentu, w którym wykorzystano jeden przykład, jak i do argumentu, w którym liczba

przykładów ilustrujących tezę główną czy pomocniczą była większa. Tekst literacki można było także wykorzystać do zbudowania więcej niż jednego argumentu, tak aby ukazać wieloaspektowość rozważanego problemu. To, jaki sposób wykorzystania tekstu literackiego w argumentacji przyjęto, powinno determinować układ i sposób powiązania odwołań literackich (często w pracach tożsamy z podziałem na akapity) w części zasadniczej pracy. W ocenianych pracach, poza najlepszymi realizacjami tematu, przeważał układ treści, w którym jedno odwołanie do tekstu literackiego było tożsame z jednym argumentem. Sporadycznie budowano prace, w których układ treści był problemowy i nie wiązał się z chronologią powstania przywołanych tekstów literackich. Do rzadkości także należały prace, w których kolejne części były rozwinięciem części poprzedzających.

Umiarkowanie trudne okazało się redagowanie prac w zakresie ocenianym w kryterium 3b. *Spójność wypowiedzi*, o czym świadczy fakt, że poziom wykonania tego kryterium wyniósł 60%. Można zatem przyjąć, że w nieco ponad połowie prac poszczególne części pracy, akapity i zdania w sposób czytelny wiązały się ze sobą. Pojawiały się jednak z różnym nasileniem naruszenia spójności, które nierzadko można odczytać jako efekt przeświadczenia, że wskazany w pracy temat i np. wymienione tytuły lektur tworzą tego rodzaju ramę modalną, która przesądza o traktowaniu pracy jako integralnej całości. Popełniane w pracach naruszenia spójności wynikały:

- ze skrótów myślowych i błędów popełnionych w rozumowaniu (toku argumentacyjnym)
- z nieuzasadnionego streszczania, które polegało na wprowadzaniu treści zbędnych w toku prowadzonych rozważań,
- z prób wprowadzenia do toku wypowiedzi niepowiązanych kontekstów lub elementów, które prawdopodobnie miały mieć walor erudycyjny,
- z budowania wstępów i zakończeń nie łączących się z tokiem rozumowania przyjętym w zasadniczej części pracy.

Łatwe okazało się poprawne redagowanie prac w zakresie kryterium 3c. *Styl wypowiedzi*. Poziom wykonania wyniósł 75%, co oznacza, że w pracach na ogół stosowano styl jasny, prosty i jednorodny. W zdecydowanej większości prac był to także styl dostosowany do oficjalnej sytuacji komunikacyjnej. Naruszenia zasady stosowności stylu najczęściej wiązały się ze stosowaniem kolokwializmów w sytuacjach przywołania realiów świata przedstawionego z wybranego utworu literackiego lub z wprowadzaniem terminologii z innych dziedzin niż związane z badaniem literatury pięknej. Zastosowanie stylu niestosownego zdarzało się wyjątkowo.

Przykład 124.

Na przestrzeni wieków literatura pręźnie się rozwijała. W każdej epoce poruszała tematy najważniejsze i najbliższe tamtejszym wierzeniom, światopoglądom. Już w antyku narodziły się trzy główne gatunki literackie, na których późniejsi twórcy bazowali swoje dzieła. Liryka, epika i dramat miały swoje narzucone zasady, którymi autorzy musieli się kierować, aby zachować ich odrębność. Na przykład w dramacie antycznym istotne było zachowanie zasad „mimezis” oraz „decorum”. Świat przedstawiony miał naśladować, odwzorowywać rzeczywistość, a formy wypowiedzi były stosowne do wydarzeń dramatu. Bardzo ważną rolę pełnił także chór, który zapowiadał kolejne sceny oraz komentował wydarzenia. Cała akcja działa się w ciągu jednego dnia oraz liczba bohaterów jednej sceny była ograniczona. Z czasem teatr i literatura zaczęły się zmieniać. Ludziom oraz autorom takie ścisłe zasady

stawały się mocno ograniczające. Wraz ze wzrostem chęci doświadczenia większej ilości wrażeń i emocji przez odbiorców oraz chęć do wolności twórczej, literatura zaczęła się zmieniać.

Przykład 125.

W literaturze miejsca, w których rozgrywają się wydarzenia można przypisać do pewnych określeń. Przestrzeń może być zamknięta lub otwarta; może istnieć na płaszczyźnie wertykalnej lub horyzontalnej. Znaczenie wyboru kreacji tła, na którym bohaterowie przechodzą podróż i przeżywają swoje perypetie, jest ogromne. Żadne dzieło nie powstaje w próżni. Twórcy od wieków tworzyli swoje utwory z określonym schematem przedstawiania położenia. Autorzy tworzą przestrzenie w swoich dziełach, wykorzystując różne sposoby kreacji.

Przykład 126.

Żadne dzieło literackie nie powstaje w próżni, a każdy jego element ma ogromne znaczenie zarówno dla autora, jak i jego odbiorcy.

Przykład 127.

Przedem wszystkim jednak uważam, że łączenie cech różnych rodzajów literackich w utworze może okazać się być czynnikiem wzbudzającym zainteresowanie czytelnika, co stanowi najważniejsze zadanie autorów wszystkich epok.

Komentarz do przykładów 124.–127.

Przywołane wyżej fragmenty pochodzą ze wstępów lub zakończeń wypracowań na temat 1. lub na temat 2. Pomijając wątpliwą przydatność owych fragmentów w strukturze prac, nie zawierają bowiem informacji lub też istotnych z punktu widzenia realizowanego celu wypowiedzi, warto zauważyć, że są przykładem stosowanego, nierzadko poprawnego pod względem językowym, werbalizmu. Jednak tylko pozornie niosą wartość poznawczą, podczas gdy w istocie zawierają pozbawione znaczenia informacje, np. o bardzo oddalonej w czasie kulturowej genezie jakiegoś zjawiska czy też sformułowania, które w zasadzie bez ryzyka popełnienia błędu można wpisać do pracy na dowolny temat. Dowiadujemy się zatem, że coś „ma ogromne znaczenie”, że coś jest „czynnikiem wzbudzającym zainteresowanie czytelnika” albo że „żadne dzieło nie powstaje w próżni”. Dojrzałe traktowanie języka, jakiego można oczekiwać na egzaminie rozszerzonym z języka polskiego, wymaga jednak, by słowa niosły za sobą określoną treść.

Język wypowiedzi

Ocenę wartości prac maturalnych w zakresie zastosowanych środków językowych, ich poprawności, a także poprawności zapisu dokonuje się w kryterium 4. *Język wypowiedzi*, uwzględniającym *Zakres i poprawność środków językowych*, *Poprawność ortograficzną*, a także *Poprawność interpunkcyjną*. W zakresie tego kryterium ocenia się, czy zastosowane w pracy środki językowe, pozwalają zrealizować temat, czy przyczyniają się do trudności w zrozumieniu tekstu zgodnie z intencją jego autora. Ponadto sprawdza się, jaki charakter w zakresie składni i leksyki mają zastosowane środki językowe i czy popełniono błędy składniowe, leksykalne i stylistyczne.

Spełnienie wymagań sprawdzanych w zakresie przedstawionego wyżej kryterium 4. *Język wypowiedzi* okazało się trudne. W kryterium 4a. *Zakres i poprawność środków językowych* poziom wykonania wyniósł zaledwie 28%, w kryterium 4b. *Poprawność ortograficzna* poziom wykonania wyniósł 35%, natomiast w kryterium 4c. *Poprawność interpunkcyjna* poziom wykonania wyniósł 31%.

Uzyskane wyniki i analiza prac wskazują, że błędy językowe, stylistyczne, leksykalne, składniowe czy fleksyjne były liczne i powodowały brak precyzji i jednoznaczności językowej, a w skrajnych sytuacjach utrudniały zrozumienie myśli formułowanych w pracach. Błędy popełniane w zakresie poprawności ortograficznej i interpunkcyjnej także znacząco obniżały komunikatywność wypowiedzi i nierzadko podważały wiarygodność sądów formułowanych z rażącym naruszeniem podstawowych norm językowych.

Umiejętność sprawnego i wnikliwego mówienia o utworach z literatury polskiej i światowej wymaga **zastosowania terminów i słownictwa historycznoliterackiego oraz/lub teoretycznoliterackiego**. W zredagowanych na egzaminie pracach używano najbardziej popularnych terminów, często mających także znaczenia potoczne. Stosunkowo rzadko pisano prace, w których terminologia była bogata i stosowana precyzyjnie. Znacznie częściej dochodziło do zbyt swobodnego i nieraz zamiennego stosowania znaczących co innego terminów.

Przykład 128.

Niekiedy synkretyzm pozwala nawiązać do tradycji literackich innych epok. Taką sytuację możemy odnaleźć w powieści poetyckiej Mickiewicza „Konrad Wallenrod”. Dzieło łączy w sobie cechy prozy w postaci narratora, jest pisane wierszem co jest cechą liryki oraz występuje w nim charakterystyczny dla dramatu bohater tragiczny. Wszechwiedzący narrator jest niezbędny dla poznania myśli bohaterów, zarys fabuły oraz motywacji Konrada. Tylko w taki sposób czytelnik może odkryć portret psychologiczny postaci. Utwór jest wierszowany, ponieważ upodobia go to do poematu heroicznego lub epopei, które pojawiały się w starożytności („Iliada”), jak i średniowieczu („Pieśń o Rolandzie”). Tragizm postaci lepiej zarysowuje heroiczny charakter jej decyzji. Wallenrod wybierając między równymi wartościami zyskuje szlachetniejsze rysy, taka metoda ułatwia gloryfikację postaci. W „Konradzie Wallenrodzie” Mickiewicz starał się upodobnić Konrada do średniowiecznego rycerza i podkreślić, jak decyzja o złamaniu kodeksu rycerskiego była nie tylko dramatyczna, ale również kierowana wyższą koniecznością (ratowaniem ojczyzny i zemstą na rodzinie). Sam kodeks i jego zasady Mickiewicz mógł zaczerpnąć z „Pieśni o Rolandzie”. Tytułowy rycerz to ucieleśnienie zasad etosu, którego nie przestrzega w swojej krucjacie Walter Alf.

Przykład 129.

Utwory epickie – zapisane prozą – najczęściej przekazują czytelnikowi zarysowane fabularne wydarzenia wzbogacone o różnorodność elementarną świata przedstawionego, liryczne – wierszowane – służą zilustrowaniu refleksji podmiotu mówiącego, natomiast gatunki dramatu za pomocą partii dialogowych ukazują wielorakość sytuacji, poglądów i opinii ludzkich.

Przykład 130.

Ze światem przedstawionym mamy do czynienia w każdym utworze literackim, bez względu na to czy mowa jest o liryce, epice, dramacie oraz każdym innym odłamie gatunków literackich.

Komentarz do przykładów 128.–130.

W przywołanych wyżej przykładach nie zaprezentowano najbardziej rażących błędów związanych ze stosowaniem terminologii (np. dotyczących pojęcia *synkretyzm*). Mamy tu jednak do czynienia z błędami dosyć typowymi, które wiążą się na ogół ze zbyt dużą swobodą w zakresie stosowania terminologii literackiej. Beztrosko dokonuje się uogólnień, miesza pojęcia i kategorie. W ten sposób tworzy się wypowiedzi, które w pewnych specyficznych okolicznościach mogą sprawiać wrażenie wnikliwych i merytorycznie poprawnych, jednak najczęściej skutkują popełnieniem błędów rzeczowych i podważają merytoryczną wartość przedstawianej argumentacji.

2. Problem „pod lupą”

Zakres środków językowych w wypracowaniach zdających na poziomie podstawowym

Jednym z kryteriów, które brane są pod uwagę przy ocenie wypracowania, jest język wypowiedzi. Na liczbę uzyskanych punktów w kryterium 4a. *Zakres i poprawność środków językowych* wpływa zastosowany zakres środków językowych oraz ich poprawność. Ostateczną liczbę punktów przyznanych w tym kryterium ustala się na podstawie oceny obu tych aspektów, zgodnie z tabelą zamieszczoną w *Zasadach oceniania rozwiązań zadań*.

W charakterystyce zakresu środków językowych można zauważyć elementy stałe i elementy zmienne. Do stałych należy zaliczyć podporządkowanie użytych środków językowych tematowi oraz poddanie analizie składni i leksyki (w tym frazeologii). Do zmiennych, które wpływają na zróżnicowanie zakresów, należą rodzaj zastosowanej leksyki i składni oraz ich wpływ na sposób realizacji tematu.

Zakres omawianych środków zgodnie z zasadami oceniania można podzielić na **szeroki**, **zadowalający** i **wąski**. Szeroki zakres charakteryzuje wypowiedź, w której zastosowano zróżnicowaną składnię oraz zróżnicowaną leksykę, w tym na przykład bogatą frazeologię, precyzyjne słownictwo umożliwiające pełną i swobodną realizację tematu. Zadowalający zakres środków językowych charakteryzują stosowne/odpowiednie do realizacji tematu składnia i leksyka, a wąski zakres – składnia i leksyka proste/ograniczone, utrudniające realizację tematu.

Zdający mógł zrealizować temat wypracowania w wybranej przez siebie formie wypowiedzi np.: rozprawka, szkic krytyczny, przemówienie, list otwarty, artykuł, esej, pod warunkiem że stanowiła ona wypowiedź argumentacyjną. W wypowiedzi argumentacyjnej rozważa się problem, zaś jej osią są argumenty i ilustrujące je przykłady. Należy wykazać się wieloaspektową, rzeczową, pogłębioną argumentacją, popartą trafnymi przykładami – stanowiącą jako całość – wnikliwą analizę problemu sformułowanego w poleceniu; zawierającą elementy refleksji/głębszego namysłu nad problemem. Istotna jest nie tylko waga argumentów oraz zgromadzonych przykładów, ale bardzo ważne są także zastosowane środki językowe wspierające argumentację. Te zaś mogą umożliwić pełną i swobodną realizację tematu (szeroki zakres), być odpowiednie/stosowne do niej (zadowalający zakres) lub ją utrudniać (wąski zakres).

Szeroki zakres środków językowych charakteryzuje zróżnicowana składnia i bogata leksyka, w tym np. frazeologia, precyzyjne słownictwo, wyrazy rzadziej używane w języku polskim.

W obszarze leksyki w wypracowaniu zakres ten przejawia się m.in. w:

- posługiwaniu się słownictwem dotyczącym pojęć abstrakcyjnych kluczowych dla rozważanego tematu oraz w formułowaniu definicji tych pojęć
- używaniu precyzyjnego słownictwa,
- poprawnym używaniu terminologii, zwłaszcza z zakresu kształcenia literackiego i kulturowego

- stosowaniu sformułowań wprowadzających tezę i opinię zdającego
- wprowadzeniu słownictwa porządkującego argumentację
- stosowaniu słownictwa wyrażającego ocenę, dostrzeganie analogii i przeciwieństw
- wykorzystywaniu wyrazów/wyrażeń synonimicznych
- używaniu czasowników w formach bezosobowych i osobowych
- używaniu bogatej frazeologii.

W warstwie składniowej uzewnętrznia się on m.in. w posługiwaniu się różnymi pod względem celu i budowy rodzajami wypowiedzi – co najmniej 4 różnymi strukturami składniowymi, np. zdanie pojedyncze, zdanie złożone, zdanie wielokrotnie złożone, równoważnik zdania, imiesłowowy równoważnik zdania, strona bierna, paralelizm składniowy, poprawne wprowadzenie cytatu, zdanie pytające, zdanie wtrącone.

W wypracowaniu te środki powinny być dobierane przez zdającego w sposób świadomy, służący przekazaniu jednoznacznych, precyzyjnych i obiektywnych informacji, z uwzględnieniem sytuacji oficjalnej. Ich wykorzystanie powinno umożliwić pełną i swobodną realizację tematu w wypowiedzi argumentacyjnej, której celem jest rozważenie danego problemu w sposób zdyscyplinowany i rzeczowy.

Zadawalający zakres środków językowych oznacza, że składnia i leksyka są stosowne do realizacji tematu. O takim zakresie można mówić, gdy zdający w swojej wypowiedzi m.in.:

- stosuje wyrazy we właściwym znaczeniu
- dostosowuje warstwę językową do sytuacji komunikacyjnej
- używa jasnych, zrozumiałych sformułowań
- posługuje się leksyką typową dla języka pisanego
- zamyka myśl w obrębie wypowiedzenia
- dba o przejrzystość konstrukcji zdaniowych, unika elementów нефunkcjonalnych, wywołujących wrażenie zawiłości i rozwlekłości
- zachowuje składnię charakterystyczną dla języka pisanego.

Wąski zakres środków językowych wskazuje na ograniczone umiejętności zdającego w posługiwaniu się materiałem leksykalnym i w stosowaniu struktur składniowych.

Ubogi zasób słownictwa przejawia się m.in. w:

- posługiwaniu się prostą leksyką
- wielokrotnym wykorzystywaniu tych samych elementów leksykalnych zamiast stosowania wyrazów synonimicznych
- używaniu wyrazów modnych, głównie pochodzenia angielskiego
- wprowadzaniu do wypowiedzi wyrazów kolokwialnych oraz frazeologizmów typowych dla nieoficjalnej odmiany języka
- nadużywaniu zaimków.

W warstwie składniowej można zauważyć m.in.:

- cechy typowe dla języka mówionego, np. urwane, niepełne lub zawiłe konstrukcje składniowe utrudniające zrozumienie sensu wypowiedzi
- zaburzenia w logice zdania
- tendencję do wielokrotnego powielania tych samych struktur zdaniowych.

Szeroki zakres środków językowych spełniających wymagania opisane w zasadach oceniania wypracowań ilustruje przykład zamieszczony poniżej.

Przykład 131.

Człowiek w swoim życiu niejednokrotnie przyjmuje postawę buntu wobec otaczającej go rzeczywistości. W związku z powyższym tego rodzaju zachowanie niezwykle często staje się tematem utworów literackich. Ich bohaterowie niejednokrotnie buntują się, przykładowo przeciwko podziałom społecznym, czy też osobom sprawującym władzę, albo nawet Bogu. Również skutki takiego sprzeciwu mogą być od siebie zgoła odmienne, bowiem zdarza się, iż skutkuje on klęską lub rozczarowaniem bohatera, ale jednocześnie można wskazać postaci, w przypadku których tego rodzaju postawa wiąże się z sukcesem, takim jak chociażby zarobienie dużej ilości pieniędzy.

Przykładem buntownika jest niewątpliwie Stanisław Wokulski – bohater powieści Bolesława Prusa pt. „Lalka”. Celem wskazania przyczyny jego buntu należy w tym punkcie rozważyć przytoczyć pojęcie determinizmu społecznego. Jego istotą jest bowiem założenie, że człowiek stanowi sumę składowych od niego niezależnych. Są nimi chociażby miejsce urodzenia, pochodzenie lub przynależność do danej grupy społecznej. Właśnie wobec rzeczywistości, której fundament stanowią tego rodzaju czynniki wielokrotnie sprzeciwia się Stanisław Wokulski. Po raz pierwszy motyw buntu pojawia się w utworze Prusa już na początku. Podana zostaje bowiem informacja, że Wokulski pochodzi ze zubożałej rodziny szlacheckiej. Zgodnie z założeniami determinizmu nie powinien on więc być w stanie swojego majątku pomnożyć. Wokulski sprzeciwia się jednak wobec takiego porządku świata, czego wyrazem jest chociażby wyjazd do Bułgarii w celach zarobkowych. Dzięki sprawnie prowadzonym podczas wojny w tym kraju interesom, bohater znacząco się wzbogaca, a zatem konsekwencją jego buntu jest sukces i przełamanie deterministycznych podziałów poprzez pomnożenie majątku. Kolejne działania mające na celu pokonanie tychże barier przynoszą jednak zgoła odmienne skutki. Dowodzą tego chociażby próby wprowadzania w życie podstawowych założeń społecznego programu epoki pozytywizmu, np. pracy u podstaw czy asymilacji Żydów. Istotą pierwszego z nich jest walka wyższych warstw społecznych o poprawę warunków bytowych najbiedniejszych ludzi. Drugie zakłada zaś stopniowe wdrażanie osób pochodzenia żydowskiego do polskiego społeczeństwa z poszanowaniem ich kulturowej i obyczajowej odmienności. Wokulski hasło pracy u podstaw realizuje chociażby poprzez wspieranie Marianny, której pomaga w zaprzestaniu pracy jako prostytutka i w tym celu znajduje dla niej mieszkanie. O zrealizowaniu założenia asymilacji Żydów przez bohatera świadczy natomiast zatrudnienie w swoim sklepie Szlangbauma czy przyjaźń z doktorem Szumanem. Jednakże, pomimo podjęcia powyższych działań, w społeczeństwie narastają nastroje antysemityczne, a w Warszawie nie udaje się zniwelować istniejących podziałów. Prus wskazuje zatem, wpisując swój utwór w nurt realizmu krytycznego, że w tym wypadku bunt Wokulskiego przeciwko deterministycznej rzeczywistości kończy się fiaskiem. Podobne konsekwencje ma próba poślubienia Izabeli Łęckiej przez głównego bohatera „Lalki”. Również ona jest wyrazem sprzeciwu wobec deterministycznego porządku, który zakłada, że granice poszczególnych warstw społecznych mają charakter nieprzekraczalny. Wokulski podejmuje jednak próbę przełamania tychże barier i w tym celu wykupuje srebrną zastawę rodziny Łęckich i licytuje kamienicę po zawyżonej cenie, chcąc w ten sposób zbliżyć się do swojej ukochanej. Tego rodzaju działania kończą się jednak klęską bohatera – jedna z hipotez zakładała nawet, że ich konsekwencją jest samobójstwo w ruinach zamku. Podsumowując, istotą buntu Wokulskiego jest sprzeciw wobec deterministycznych podziałów, stanowiących fundament otaczającej go

rzeczywistości. Jego konsekwencje są jednak różne – w przypadku wyjazdu do Bułgarii skutkuje sukcesem pomnożenia własnego majątku, zaś jeśli chodzi o wdrażanie założeń pozytywistycznych i próbę poślubienia Łęckiej, jest to rozczarowanie, a nawet klęska bohatera.

Motyw buntu odgrywa niezwykle istotną rolę także w „Nie-Boskiej komedii” Zygmunta Krasińskiego. Utwór ten podejmuje bowiem tematykę rewolucji. Bunt jej przedstawicieli realizuje się na dwóch płaszczyznach. Pierwszym z nich jest sprzeciw wobec sprawującej władzę arystokracji, na co wskazuje chociażby wypowiedź jednej z kobiet napotkanych przez hrabiego Henryka i Pankracego usłyszana podczas ich wędrówki. Drugi zaś bunt rewolucjonistów wobec Boga. Chcą oni bowiem budować świat bez fundamentów w postaci chrześcijańskich wartości, o czym świadczy chociażby szubienica ulokowana w centrum obozowiska, czy też zachowanie rzeźników, którzy wyrażają wolę zaszlachtowania swoich wrogów. Walka z arystokracją kończy się sukcesem rewolucjonistów, gdyż, na co wskazuje Krasiński w motcie utworu, tych pierwszych charakteryzuje bojaźń i niepewność. Jednakże oczywiście zwycięstwo to nie ma wymiaru ostatecznego, czego dowodzi finałowa scena utworu, w której wprowadzona zostaje koncepcja providencjalizmu. Zakłada ona, że Bóg dał człowiekowi wolność, lecz tylko w określonych ramach i jakiegokolwiek przekroczenie ich skutkuje jego interwencją. Ta ingerencja ujawnia się właśnie w scenie finałowej. Pankracy bowiem ginie w niej, a przed śmiercią wypowiada słowa: „Galilejczyku, zwyciężyłeś!”. Finałowa scena w sposób jednoznaczny wskazuje zatem, że konsekwencją sprzeciwu rewolucjonistów wobec boskiego porządku jest klęska i śmierć. Podsumowując, w „Nie-Boskiej komedii” ukazany zostaje bunt przeciwko arystokracji i Bogu, a jego konsekwencją jest klęska oraz śmierć Pankracego. Wynika to z faktu, iż zwycięstwo rewolucjonistów stanowi przekroczenie narzuconych przez Boga ram wolności, a zatem, zgodnie z koncepcją providencjalizmu skutkuje ingerencją sił wyższych w porządek ludzki.

Reasumując, literackie realizacje motywu buntu znacząco się od siebie różnią. Chociażby w „Lalce” Wokulski sprzeciwia się wobec deterministycznych podziałów, a rewolucjoniści w „Nie-Boskiej komedii” dają wyraz swojemu niezadowoleniu z rządów arystokracji oraz dążą do zbudowania świata bez Boga. Także konsekwencje buntu bohaterów literackich są zgoła odmienne. Ujawnia się to chociażby w „Lalce”, w której to najpierw sprzeciw Wokulskiego wobec istniejącej rzeczywistości skutkuje pomnożeniem majątku, jednak kolejne próby przełamania deterministycznych barier kończą się rozczarowaniem i klęską bohatera. W „Nie-Boskiej Komedii” zaś efektem buntu jest klęska i śmierć Pankracego. Analiza przytoczonych wyżej utworów pozwala zatem wysnuć konkluzję, iż w literaturze pojawiają się różnorodne obrazy buntu i jego konsekwencji.

Komentarz do przykładu 131.

W wypracowaniu występuje szeroki zakres środków językowych, tj.: zróżnicowana składnia, poprawne struktury składniowe:

- zdania pojedyncze, np.: Człowiek w swoim życiu niejednokrotnie przyjmuje postawę buntu wobec otaczającej go rzeczywistości.
- zdania złożone, np.: Finałowa scena w sposób jednoznaczny wskazuje zatem, że konsekwencją sprzeciwu rewolucjonistów wobec boskiego porządku jest klęska i śmierć.
- zdania wielokrotnie złożone, np.: Zakłada ona, że Bóg dał człowiekowi wolność, lecz tylko w określonych ramach i jakiegokolwiek przekroczenie ich skutkuje jego interwencją.

- zdanie z imiesłowowym równoważnikiem zdania, np.: *Prus wskazuje zatem, wpisując swój utwór w nurt realizmu krytycznego, że w tym wypadku bunt Wokulskiego przeciwko deterministycznej rzeczywistości kończy się fiaskiem.*

Zastosowano także bogatą leksykę, precyzyjne słownictwo i poprawną terminologię teoretycznoliteracką służącą przejrzystości prowadzonego toku argumentacyjnego, np.: *zwycięstwo rewolucjonistów stanowi przekroczenie narzuconych przez Boga ram wolności; zgodnie z koncepcją providencjalizmu skutkuje ingerencją sił wyższych w porządek ludzki; pojęcie determinizmu społecznego; miejsce urodzenia, pochodzenie lub przynależność do danej grupy społecznej; poszanowaniem ich kulturowej i obyczajowej odmienności; założeń społecznego programu epoki pozytywizmu; wpisując swój utwór w nurt realizmu krytycznego.*

W wypracowaniu posłużono się również zwrotami i frazami porządkującymi tok argumentacji, np.: *przykładem buntownika jest; celem wskazania przyczyny jego buntu należy w tym punkcie rozważyć przytoczyć pojęcie; dowodzą tego; zakłada ona, że; podsumowując; reasumując; analiza przytoczonych wyżej utworów pozwala zatem wysnuć konkluzję, itp.*

Zadowalający zakres środków językowych charakteryzuje się składnią i leksyką stosowną (odpowiednią) do realizacji tematu (brak bogactwa i precyzji użytych środków językowych). Poniżej zamieszczono przykłady takich realizacji.

Przykład 132.

W momencie, gdy jednostka sprzeciwia się systemowi i (1) próbuje forsować swoje racje, może (2) spotkać się z oporem reszty społeczeństwa. Często nieświadomie zgadzamy się na narzucone z góry założenia, zasady, wartości. Podążamy za masą i do niej należymy. Tworzymy spójny system kiedy ktoś (1) próbuje wprowadzić swoje własne zasady, naturalną reakcją jest sprzeciw, odrzucenie nowości. Przykładowo Artur w „Tangu” Sławomira Mrożka buntuje się przeciwko (3) ładowi – lub jego braku. Chłopak pragnie powrotu do (3) tradycji, (1) forsuje to wśród domowników. Spotyka się z oporem, jednak dalej dąży do zmiany porządku panującego w domu. Posługuje się agresją, co końcowo doprowadzi do jego śmierci z rąk Edka. Środki, do jakich uciekł się bohater zostały użyte przeciwko niemu, a próby wymuszenia zmiany przez bunt, nie doprowadziły do poprawy sytuacji. W konsekwencji jednostka różniąca się poglądami od reszty, o niewystarczającej sile przebicia, jest skazana na przegraną.

(1) niecelowe powtórzenia wyrazów

(2) bł. leksykalny polegający na niewłaściwej łączliwości wyrazów

(3) nieprecyzyjne słownictwo

Komentarz do przykładu 132.

Zachowana została składnia typowa dla języka pisanego, co przejawia się w przejrzystości konstrukcji zdaniowych. Zdający unika elementów niefunkcyjnych, wywołujących wrażenie zawikłałości i rozwlekłości. Słownictwo jest miejscami nieprecyzyjne – nie wiadomo przeciwko jakiemu ładowi buntuje się Artur ani jaką tradycję pragnie przywrócić. Można także zauważyć niecelowe powtórzenia wyrazów: rzeczowników opór, zasady oraz czasowników forsować, próbować.

Przykład 133.

Przykładem buntownika jest chłopiec z filmu „Za duży na Bajki 2”. Buntując się przeciwko zakazowi w nocy wykradł się z przyjacielem w poszukiwaniu ojca. Ich droga była pełna nieprzewidzianych (1) akcji, ale nie poddawali się i (2) dokonali swojego celu. (3) Jego bunt pokazał jak bardzo zależało mu na odnalezieniu taty i był w stanie pokonać ciężką drogę aby tego dokonać.

Bunt w młodości bywa dobry, lecz w dorosłym życiu często bywa zgubny i prowadzi do nawet tragicznego zakończenia jak w przywołanych utworach. (3) Warto jednak pamiętać, że posiadanie własnego zdania na dany temat jest prawidłowe i często wyrażając je nie oznacza, że się buntujemy.

dominacja zdań wielokrotnie złożonych

(1) bł. leksykalny – użycie wyrazu *akcje* zamiast *okoliczności /zdarzenia*

(2) bł. leksykalny polegający na niewłaściwej łączliwości wyrazów – cel się osiąga

(3) zdania zawierające bł. składniowe – niezgodność podmiotów

Komentarz do przykładu 133.

W zacytowanych akapitach wypracowania dominują zdania wielokrotnie złożone – im dłuższe, tym zawierają więcej błędów językowych: leksykalnych i składniowych. Mimo to zacytowana wypowiedź zdającego jest komunikatywna.

W omówionych przykładach realizacji zadania 17. – fragmentach wypowiedzi z zasobem środków językowych zakwalifikowanym jako zakres zadowalający – można zauważyć, że obok celowych zabiegów poprawnych składniowo, frazeologicznie i leksykalnie zastosowano niecelowe i błędne konstrukcje lub sformułowania. Jednak nie przeszkodziło to autorom tych realizacji w wyrażeniu własnej opinii i poparciu jej przykładami lub argumentami. Inaczej jest w wypowiedziach argumentacyjnych, których zakres użytych środków językowych został określony jako wąski. W takich realizacjach składnia i leksyka są proste (ograniczone) i utrudniają realizację tematu. Można to zaobserwować w przytoczonych poniżej fragmentach realizacji zadania 17.

Przykład 134.

Artur, który jest studentem medycyny, woli życie zgodne z zasadami i dlatego wchodzi w Bunt przeciwko swoim rodzicom. Artur zaręczył się ze swoją kuzynką, myśląc, że wtedy jego rodzice dojdą do rozsądku. Okazało się, że rodzice Artura jednak nie došli do rozsądku. Narzeczona Artura myśli, że jemu nie zależy na niej i wchodzi w romans z Edek, który też romansuje z matką Artura. Ciężko określić kim jest Edek, on przybywa u nich w domu ale nie jest przyjacielem czy pracownikiem rodziny. Edek dołącza do Buntu, w trakcie Buntu zawsze ktoś inny przejmuje władzę.

Komentarz do przykładu 134.

Wypowiedź jest niekomunikatywna z powodu błędów leksykalnych, składniowych i frazeologicznych. Brak precyzji w wypowiedzi prowadzi do zaburzenia logiki zdań.

Przykład 135.

W powieści Williama Szekspira „Makbet” tytułowy bohater jest lęklivy co do zabójstwa Duncana jednak dzięki jego kobiecie wychodzi z tchórzostwa i staje się gorliwym złym człowiekiem i brnie w swoje szaleństwo. Gdy jest na przyjęciu tchórzy widząc ducha zmarłego jednak Lady Makbet jego kobieta ustawia go do pionu.

Komentarz do przykładu 135.

Wypowiedź jest niejasna z powodu zbędnych powtórzeń i błędów leksykalnych. Zastosowanie struktur językowych typowych dla stylu potocznego skutkuje efektem niezamierzenie humorystycznym. Ponadto błędnie użyto terminu teoretycznoliterackiego – użyto pojęcia *powieść* zamiast *tragedia*.

Przywołane powyżej fragmenty wypracowań są ilustracją niefunkcjonalnego użycia środków językowych. O efekcie wypowiedzi egzaminacyjnej, czyli osiągnięciu lub nieosiągnięciu jej celu, jakim jest zrealizowanie polecenia sformułowanego w temacie, decyduje takie połączenie wyrazów w wypowiedzenia, a wypowiedzeń w akapity, żeby służyło przekazaniu myśli nadawcy. Ponieważ w wypracowaniu należy posłużyć się stylem stosownym do sytuacji egzaminacyjnej, jaką jest egzamin maturalny, nie należy stosować w pracy słownictwa charakterystycznego dla stylu potocznego w odmianie mówionej.

Na podstawie analizy wielu maturalnych wypracowań na poziomie podstawowym, w których zasób środków językowych zakwalifikowano do zakresu wąskiego, można wymienić działania językowe, które zakłócają komunikację i są niecelowe. Poniżej przedstawiono katalog takich działań z ich przykładami.

Zakłócenie komunikatywności spowodowane zaburzeniem składni i frazeologii, np.:

Torturowany Smith wyznaje prawdę, wydając Julie na koniec utworu. Główny bohater podkreśla, że nie da się uciec przed wielkim bratem. Jego historia ukazuje konsekwencje buntu w świetle negatywnym przez brak dobrego planu, możliwości i potędze jaką jest państwo totalitarne, które wprowadza propagandę i zasady do których są zmuszani mieszkańcy.

Brak precyzji spowodowany:

- a) nadużywaniem zaimków
- b) myleniem znaczeń wyrazów (w tym terminów), błędną łączliwością wyrazów lub użyciem neologizmów, np. *chciał winkerliedsko poświęcić się, więziennik Konrad, miało to katastroficzne skutki, nie robiła mu wyrzutów sumienia*
- c) nadużywaniem synonimów, np. *To Nike – Boginie zwycięstwa, podniosłym, patetycznym tonem zachęcają i zagrzewają Polaków do walki*
- d) nadużywaniem zapożyczeń (w tym wyrazów modnych), np. *finalnie, persona*.

Naruszenie stosownego w wypracowaniu maturalnym stylu oficjalnego poprzez wprowadzanie słownictwa potocznego, np.:

- *W stolicy Francji poznaje pewnego profesora, z którym łapie świetny kontakt [...].*
- *Makbet [...] spotyka trzy wiedźmy, które tak naprawdę mają z niego ubaw.*
- *Wokulski [...] walczy o jej serce cały czas, co go strasznie męczy.*
- *Są w życiu sytuacje, w których należy walczyć o swoje i nie odpuszczać.*

- [...] wraz z *Lady Makbet* zaczęli knuć najgorsze okropieństwa, jakie im przysły do głowy, wliczając w to morderstwa.

Ubóstwo słownictwa przejawiające się w:

- a) niestosowaniu terminologii z zakresu kształcenia literackiego i kulturowego lub w posługiwaniu się pojęciami w niewłaściwym znaczeniu
- b) niecelowych powtórzeniach wyrazów
- c) zbędnych powtórzeniach konstrukcji składniowych
- d) użyciu niewłaściwego synonimu.

Wnioski i rekomendacje

1. W wypracowaniach – zarówno na poziomie podstawowym, jak i rozszerzonym – zdający odwoływali się do utworów literackich, w tym lektur obowiązkowych. Te odniesienia nie zawsze były jednak poprawne rzeczowo.
2. Zdający nadal mają tendencję do budowania argumentacji na podstawie ogólnikowych odniesień do utworów literackich albo streszczania utworów. Zaleca się zatem zintensyfikowanie ćwiczeń w zakresie redagowania akapitów argumentacyjnych zawierających analizę problemu w odniesieniu do przykładów z utworów literackich i usytuowaną w kontekstach.
3. W wypracowaniach na poziomie rozszerzonym zbyt często ograniczano się do analizy elementów świata przedstawionego utworu literackiego, a pomijano sposoby kreacji danego utworu i funkcje stosowanych zabiegów kreacyjnych.
4. Na poziomie rozszerzonym rzadko redagowano prace, w których terminologia była bogata i stosowana precyzyjnie. Znacznie częściej dochodziło do zbyt swobodnego i nieraz zamiennego stosowania znaczących co innego terminów.
5. Zaobserwowane w pracach maturzystów skróty myślowe i ubogi zasób leksykalny negatywnie wpływały na poziom argumentacji, a w konsekwencji – na komunikatywność wypowiedzi. Należy zatem pracować nad poszerzaniem zasobu leksykalnego uczniów oraz ćwiczyć budowanie przez nich zdań poprawnych językowo i logicznie – zwłaszcza w zakresie składni.
6. Duża liczba popełnionych błędów ortograficznych i interpunkcyjnych wymaga pracy w zakresie podstawowym: pisowni zgodnej z normami poprawnościowymi.